

Reformisme o immutabilitat?
Adolfo Suárez entre la *Ley para la Reforma Política*
i el 23-F (1976-1981).

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Autor: Ricard Rosich Argelich

NIUB: 16820591

Tutor: Dr. David Cao Costoya

Treball de Final de Grau d'Història

Curs 2018-2019

Reformisme o immutabilitat? Adolfo Suárez entre la *Ley para la Reforma Política* i el 23-F (1976-1981).

RESUM:

El fet que Adolfo Suárez experimentés una transformació de peça motriu del *Movimiento Nacional* a president d'un govern espanyol autodeclarat reformista genera confusió en tot aquell qui pretén definir la seva ideologia política. En el present estudi es proposa un apropament historiogràfic a la pròpia figura de Suárez tot analitzant l'escenari, mesures i fenòmens que s'esdevingueren des de l'auge del 1976 fins a la davallada del 1981, per acabar dilucidant si el seu període de govern pot ésser considerat com una oportunitat de canvi polític, de continuïtat franquista o, si més no, cap a quin dels dos extrems hi va haver major tendència. Per tal menester ha estat de cabdal importància no només analitzar els processos que van acabar fent història sinó també les intencions polítiques inicials, en la mesura que la Transició espanyola a la democràcia, enlloc de ser una entitat estanca o preconfigurada, estigué subjecta a la influència i pressions exògenes a l'administració Suárez.

PARAULES CLAU: Adolfo Suárez, Franquisme, Transició, Democràcia, Espanya.

Reformism or immutability? Adolfo Suárez between the *Ley para la Reforma Política* and the 23-F (1976-1981).

ABSTRACT:

The fact that Adolfo Suárez got into transformation from a driving piece of the *Movimiento Nacional* to chief executive of a reformist self-declared spanish government generates confusion at anybody trying to define his political ideology. In this study the purpose is to do an historiographic approach to Suárez's own figure by analysing the scenario, measures and phenomena that happened since the height of 1976 until the decline of 1981, in order to see if his governmental period can be considered whether a political change opportunity, a francoist continuist one or, at least, understanding to which of both sides there was a larger tendency. For this reason it has been really important to analyse not only the processes that finally wrote history but also first political intentions, because Spanish Transition to democracy, instead of being an hermetic entity, was exposed to the influence and pressures outside from Suárez's administration.

KEY WORDS: Adolfo Suárez, Francoism, Transition, Democracy, Spain.

ÍNDEX.

1.- Introducció, objectius i metodologia de treball.....	p. 1.
2.- Una aproximació historiogràfica al significat de la Transició política espanyola.....	p. 4.
2.1.- El concepte de <i>transició</i>	p. 4.
2.2.- La cronologia, a debat: quan comença i quan acaba la Transició?.....	p. 5.
2.3.- Sortides polítiques a la mort de Francisco Franco.....	p. 6.
2.4.- Relats, concepcions i models analítics sobre la Transició.....	p. 8.
2.5.- El mite de la Transició pacífica.....	p. 10.
2.6.- Una historiografia canviant (dècada de 1970-present).....	p. 11.
3.- Adolfo Suárez en el seu primer govern (1976-1977): <i>el gobierno de penenes</i>	p. 14.
3.1.- <i>¡Habla, pueblo, habla!</i> i la LRP: es va desmantellar tot el Franquisme?.....	p. 14.
3.2.- La Setmana Negra de la Transició: una nova Setmana Tràgica?.....	p. 20.
3.3.- Consideracions al voltant del <i>Sábado Santo Rojo</i>	p. 24.
3.4.- Les eleccions generals del 15 de juny de 1977 i la creació de la UCD.....	p. 29.
4.- Adolfo Suárez en el seu segon govern (1977-1979): la legislatura constituent.....	p. 35.
4.1.- L'Operació Tarradellas i el restabliment de la Generalitat de Catalunya.....	p. 35.
4.2.- La Llei d'Amnistia del 15 d'octubre de 1977: un oblit del passat?.....	p. 39.
4.3.- Els <i>Pactos de la Moncloa</i> del 25 d'octubre de 1977.....	p. 41.
4.4.- El zenit del consens i la Constitució del 6 de desembre de 1978.....	p. 43.
4.5.- El <i>café para todos</i> i les bases per a l'Estat de les Autonomies.....	p. 47.
4.6.- Les eleccions generals de l'1 de març de 1979.....	p. 50.
5.- Adolfo Suárez en el seu tercer govern (1979-1981): la I legislatura democràtica.....	p. 54.
5.1.- L'assassinat polític d'Adolfo Suárez i el suïcidi polític de la UCD.....	p. 54.
5.2.- La dimissió d'Adolfo Suárez i el cop d'Estat del 23-F de 1981.....	p. 57.
6.- Conclusions.....	p. 63.
7.- Apèndix.....	p. 68.
8.- Bibliografia.....	p. 76.

1. Introducció, objectius i metodologia de treball.

En un moment en el qual la Transició política espanyola, iniciada a la dècada de 1970, és objecte de suspicàcies i de tota classe de retrets, el present Treball de Final de Grau neix amb l'interès posat en comprendre l'origen i les raons d'aquesta situació. Lluny de qualsevol valoració partidista o ideològica que pugui portar a afavorir un discurs polític o altre, l'objectiu principal de l'estudi consistirà en oferir una visió concreta del període de la Transició a través de focalitzar el centre d'atenció en la figura d'Adolfo Suárez, un dels protagonistes -si no el més rellevant- que ha passat a la història d'Espanya del s.XX per presidir el govern de l'Estat durant gran part del procés transitiu.

Sobre aquest personatge se n'ha parlat i escrit molt des de la disciplina de la Història, tot i que no tant en format monogràfic¹ sinó més aviat com a part integrant de llibres generals de la Transició, i aquesta escassetat de biografies científiques, sumada al fet que va ser un dels pocs polítics en no escriure les seves pròpies memòries, són les claus que han despertat l'interès d'estudi cap a Suárez. Cal afegir que des del cercle més proper a l'expresident del govern espanyol sí que s'han elaborat algunes biografies sobre ell, però atesa la distinció entre un relat de lloança escrit per un col·laborador seu i la possibilitat d'oferir al públic una autobiografia d'enaltiment personal, crida molt l'atenció per què Suárez no va optar per aquesta darrera opció. Tot porta a pensar, però, que si va preferir no fer-ho es degué a com n'era de conscient del seu passat franquista i la impossibilitat de desfer-se'n, fins a tal punt que si escrivia unes pàgines on es presentava com a demòcrata de tota la vida estaria donant forma a una gran fal·làcia que sols li mereixeria l'acusació de mentider per part de l'antifranquisme i la de traïdor pels nostàlgics de la dictadura.

No endebades, que Suárez no hagi dedicat un llibre a la seva vida personal ha impedit poder conèixer els seus afers governamentals explicats de primera mà, i de fet és aquesta incògnita que busca resposta allò que incentiva l'empresa d'apropar-se historiogràficament a la seva figura i mentalitat polítiques. Al respecte, doncs, són múltiples les preguntes que hom pot formular-se: Com es va desballestar el règim anterior? Es va assolir un canvi en tots els sentits, o van perdurar determinades rèmores de la dictadura franquista? El procés de canvi va ser efectuat exclusivament des del poder, o si es va aconseguir implantar una democràcia parlamentària homologable a nivell europeu va ser gràcies a les forces oposidores, a les pressions socials i a tots aquells agents populars que la història oficial ha tendit a fer caure en l'oblit?

Per respondre a tals plantejaments i a molts altres, es proposa realitzar una anàlisi del període de la Transició acotat entre 1976 i 1981 -corresponent a la presidència de Suárez- a partir de la lectura de fonts secundàries, amb l'ànim de construir un Estat de la Qüestió historiogràfic que permeti obtenir una visió purament històrica i científica arran dels principals esdeveniments que van caracteritzar

---

¹ A llarg estirar, dues són les úniques biografies a càrrec d'historiadors: *Adolfo Suárez. El presidente que se hizo a sí mismo* (2004), de Charles T. Powell, i *Adolfo Suárez: Biografía Política* (2011), de Juan F. Fuentes.

l'etapa en qüestió, a més de recórrer, si escau, a les consideracions aportades per politòlegs, sociòlegs, juristes o periodistes i conferir un aire d'interdisciplinarietat a la investigació bibliogràfica que ens ocupa, mentre serà imprescindible exercir en tot moment l'habilitat que s'espera d'un bon historiador, a saber: tenir cura de les possibles visions esbiaixades o relats tendenciosos continguts en cada testimoni i, sobretot, copsar no només què és allò que aporta cada autor sinó també allò que no diu a diferència dels seus homòlegs. En addició, es donarà protagonisme a la producció literària més recent -essencialment, la dels últims vint anys- escrita per especialistes d'àmbit català i espanyol, no obstant també es comptarà amb certa presència d'historiografia hispanista estrangera per incorporar la percepció que es té des d'un punt de vista extern al nostre territori, la qual cosa permetrà comparar similituds o diferències mútues. Així doncs, per mitjà d'aquesta metodologia s'espera poder trobar arguments que permetin retornar a la hipòtesi que rau al títol de la present investigació, a la fi de dilucidar si la presidència de Suárez va ser un període de veritable reforma, si van ser uns temps d'immutabilitat i mera continuïtat respecte al règim franquista anterior, o si va existir una combinació articulada tant en un sentit com en l'altre en funció de l'element al qual es presti major èmfasi.

Per conseqüent, l'estructura d'aquest treball ha estat enginyada segons diferents epígrafs que pretenen ser Microestats de la Qüestió particulars sobre els elements de durant l'etapa governamental d'Adolfo Suárez que han generat més debat entre els autors de les publicacions elaborades, i és que són les decisions, les mesures o els successos esdevinguts entre 1976 i 1981 els aspectes que serviran per conèixer millor tant el seu paper polític com el seu marc mental particular.

Així, en un primer apartat s'abordaran diferents consideracions preliminars sobre el conjunt de la Transició que conformin una base teòrica sòlida. La voluntat d'un servidor per aprofundir en aquest assumpte neix de les recomanacions rebudes del tutor per consolidar un punt de partida que doni a conèixer quins són els principals debats que enguany giren a l'entorn del període transitiu en la seva totalitat, abans d'entrar en matèria amb el personatge d'Adolfo Suárez i la seva etapa de govern. Per satisfer aquest propòsit l'estudi oferirà el significat polític i històric que s'atorga al concepte de *transició*; les possibles perioditzacions d'inici i final; les diferents estratègies polítiques que van entrar en contacte després de la mort de Francisco Franco; també la lògica dels relats i concepcions amb els quals s'ha construït l'anàlisi transitiu; es posarà en qüestió la idea oficial de Transició pacífica difosa des del poder; i en acabat es farà un breu repàs de l'evolució viscuda per la historiografia des del decenni de 1970 fins a l'actualitat més recent.

A continuació, es prosseguirà amb l'anàlisi historiogràfica dels elements més característics del primer govern Suárez entre 1976 i 1977, conegut vulgarment com a *gobierno de penenes* i tractant-se d'un tarannà menyspreador envers els Professors No Numeraris (PNN) que integraren el seu

executiu, als quals se'ls etiquetava com a gent de poc mèrit i baixa estofa política. D'aquesta etapa n'ha resultat una selecció deliberada de quatre aspectes de notable transcendència històrica -la qual ha pogut ésser comprovada d'acord amb l'interès que han suscitat entre els estudiosos del període-, i que són: la *Ley para la Reforma Política* (LRP), que servirà per copsar si culminà amb un desballestament total, parcial o nul del Franquisme; la violenta Setmana Negra de la Transició esdevinguda entre els dies 23 i 29 de gener de 1977; la delicada conjuntura en què s'emmarcà la legalització del Partit Comunista d'Espanya (PCE), en plena Setmana Santa de 1977; i per últim les eleccions generals del 15 de juny de 1977, on no només s'analitzarà el sorgiment de la *Unión de Centro Democrático* (UCD) sinó que també es discutirà sobre si la manera com es prepararen i celebraren les votacions permet entendre-les com a democràtiques o no, a judici de la historiografia.

De cara al segon govern Suárez entre 1977 i 1979, el de la legislatura constituent, l'Estat de la Qüestió partirà de sis ítems diferents: una immersió en el cas català com a dinàmica articulada a contracorrent de la resta de l'Estat espanyol després dels comicis del 15-J, la qual portà a restablir la Generalitat de Catalunya en la persona de Josep Tarradellas i no en els socialistes que havien resultat victoriosos al territori; un balanç dels efectes positius i negatius derivats de la Llei d'Amnistia a la fi de valorar si va imposar l'oblit per damunt de la memòria del passat franquista; s'atendrà a la conjuntura econòmica de la Transició per encabir-hi la dimensió dels *Pactos de la Moncloa*; s'analitzaran els avantatges i inconvenients percebuts per la historiografia arran de la consensuada Constitució de 1978; també s'abordaran el significat, les intencions i les controvèrsies vinculades a l'ambigu Estat de les Autonomies; i en darrera instància es parlarà del punt d'inflexió que la carrera política de Suárez experimentà en ocasió de les eleccions generals de l'1 de març de 1979.

Per al tercer i últim govern Suárez entre 1979 i 1981, el de la I legislatura democràtica, el focus d'atenció es reduirà a la següent dualitat: per una banda, s'indagaran els possibles factors que sembraren la caiguda progressiva de Suárez, acompanyat de la fi de la seva simbiosi amb una UCD en estat de desintegració; i per altra banda, es tractaran les consideracions historiogràfiques configurades a l'entorn de la dimissió de Suárez com a president del govern, així com també totes les problemàtiques interpretatives que s'han després del cop d'Estat del 23-F.

Finalment, el desenvolupament d'aquest treball es clourà amb la posada per escrit d'unes conclusions que sintetitzin els aspectes fonamentals observats i que representin en línies generals els materials que rauen a la base de l'estudi, amb les pertinents referències a la hipòtesi formulada en un principi.

2. Una aproximació historiogràfica al significat de la Transició política espanyola.

2.1. El concepte de *transició*.

Un concepte certament genèric com és el de *transició* és emprat en la seva accepció política per referir-se a un procés de conversió pel qual s'abandona un tipus de govern determinat per construir-ne un de nou; així les coses, quan es parla més exactament de transició a la democràcia, aquesta expressió indica el pas d'un sistema dictatorial a un nou entramat polític amb base democràtica². Segons Juan J. Linz un criteri fonamental a l'hora d'analitzar un canvi d'aquesta índole consisteix en saber distingir entre societats que en un moment pretèrit han disposat d'un règim democràtic -fins a ser substituït per una alternativa autoritària- i les que no, a la qual cosa afegeix que Espanya pertany al primer cas de tal dicotomia³ i, per tant, és exemple d'una redemocratització que ha partit de l'experiència anterior per conèixer-ne el seu funcionament institucional i copsar els motius que el pogueren fer entrar en crisi⁴, després d'haver evitat una nova dictadura o una nova guerra civil perquè tota redemocratització pòstuma a un règim autoritari neix fràgil⁵. Tal com ja s'ha exposat a la introducció, el desenvolupament d'aquest procés transitiu en el cas espanyol s'ubica cronològicament a la dècada de 1970.

Santos Juliá, al seu llibre *Transición: Historia de una política española (1937-2017)*, planteja el que no en va podria ser considerada una tesi revolucionària i inèdita, en la mesura que percep la idea de *transició* no com un concepte aparegut fa poc més de quaranta anys sinó com un concepte nascut en el bressol de la Guerra Civil i que ha anat essent mutable fins als nostres dies més immediats, evolucionant i adaptant-se segons les conjuntures esdevingudes entre 1937 i 2017. No és objecte del present apartat seguir pas a pas els diversos enfocaments que l'autor proposa pel terme en qüestió al llarg del temps, però sí que val la pena aturar-se a la forma que se li donà al concepte arribats a la dècada de 1970 per tal d'entendre d'on es venia, què es volia fer i cap a on es volia anar: així, per Juliá, va existir “*el propósito de recorrer un camino que permitiera a los españoles salir de una dictadura construida sobre las ruinas de una guerra civil para encontrarse de nuevo en una democracia*”⁶, la qual cosa permet, al seu torn, recuperar la interpretació de Linz sobre la redemocratització espanyola i el fet de no començar de zero.

---

² J. Tusell, “La Transición española a la democracia desde un punto de vista comparativo”, *Cuenta y razón*, núm. 41, 1988, p. 109.

³ Recordi's que el precedent democràtic més proper a la Transició política espanyola de la dècada de 1970 és l'etapa de la Segona República (1931-1939), la qual fou subvertida per la victòria del bàndol nacional a la Guerra Civil l'1 d'abril de 1939. Curiosament, Santos Juliá sosté que en aquest moment ja havia nascut el concepte de *transició*, quan des de diverses esferes de la societat espanyola se l'emprà per referir-se a la necessitat d'emprendre un camí de la guerra cap a la pau en busca d'una reconciliació entre les dues parts escindides pel conflicte bèl·lic. S. Juliá, *Transición: Historia de una política española (1937-2017)*, Barcelona, Galaxia Gutenberg, 2017, p. 18.

⁴ J. J. Linz, “Transiciones a la democracia”, *REIS*, núm. 51, 1990, p. 9.

⁵ C. Sastre, “La transición política en España: una sociedad desmovilizada”, *REIS*, núm. 80, 1997, p. 34.

⁶ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, *op. cit.*, p. 16.

2.2. La cronologia, a debat: quan comença i quan acaba la Transició?

El fet d'haver situat la Transició espanyola en el marc temporal merament orientatiu de la dècada de 1970 i no haver concretat més fins ara, bàsicament es deu a que un dels debats acadèmics més vius sobre el període en qüestió té a veure amb les dates d'inici i finalització del procés. Davant la impossibilitat d'esmentar tots i cadascun dels autors que hi han participat, a continuació es presenta una selecció de les propostes de referència més significatives que vertebraren l'eix de la discussió: per María C. Sánchez començà el 1975 amb la mort de Franco i finalitzà el 1978 amb l'aprovació de la Constitució⁷; per Fernando Guirao i Víctor Gavín, el primer indici democratitzador es percebé el 1969 amb el nomenament de Joan Carles de Borbó com a successor de Francisco Franco a títol de rei i la democràcia es presentà consolidada amb el nomenament de Felipe González com a president del govern espanyol el 1982⁸; d'acord i en desacord amb algunes de les observacions precedents, Álvaro Soto aposta per acotar la Transició entre 1975 i 1982⁹, essent probablement la proposta que tendeix més al consens actualment; una visió més complexa és la de Juan Carlos Monedero, que pel que respecta als seus inicis distingeix entre una transició informal però real gestada als carrers amb vagues i protestes el 1973 i una altra de formal quan Joan Carles de Borbó fou proclamat rei d'Espanya el 1975¹⁰, mentre que en relació al seu final el situa al 1982 argüint que fou l'any en què es firmà “*el acta de defunción del desencanto*”¹¹; i finalment, Tomás Pérez i Manuel Redero aposten per encetar la Transició el 1975 amb la defunció de Franco i terminar-la el 1986 després del referèndum sobre la permanència d'Espanya a l'OTAN¹², encara que per Carlos López l'autèntic punt final transitiu del 1986 rau en l'adhesió del país a la CEE¹³. A tot això, és oportú fer constar que la mort de l'almirall i cap de govern Luis Carrero Blanco el 1973 podria ser entesa per alguns com la sentència definitiva de la dictadura, tal com ha expressat Xavier Casals: “*su asesinato [...] marcó el inicio de la Transición en dos vertientes: liquidó un posible franquismo sin Franco y generó un clima de opinión radicalmente distinto al previo al atentado*”¹⁴, però Pere Ysàs hi resta importància

---

⁷ M. C. Sánchez, “La idea de nación española a través de los discursos de Adolfo Suárez, 1976-1978”, dins de: D.A. González; M. Ortiz; J. Sisinio (eds.), *La Historia: lost in translation?, Actas del XIII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2017, p. 198.

⁸ F. Guirao; V. Gavín, “La dimensione internazionale della transizione política spagnola (1969-1982). Quale ruolo giocarono la Comunità Europea y gli Stati Uniti?”, dins de: M. del Pero; V. Gavín; F. Guirao; A. Varsori, *Democrazie. L'Europa meridionale e la fine delle dittature*, Milà, Le Monnier, 2010, p. 173-175.

⁹ Cf. la cronologia oferta al títol del seu article: Á. Soto, “Ni modélica ni fracasada. La transición a la democracia en España: 1975-1982”, *Índice Histórico Español*, núm. 125, 2012, p. 117.

¹⁰ J. C. Monedero, *La transición contada a nuestros padres: Nocturno de la democracia española*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 2013, p. 135.

¹¹ *Ibidem*, p. 159 i 210.

¹² M. Redero; T. Pérez, “La lógica de la reforma consensuada en la transición política española”, *Studia Zamorensia*, núm. 3, 1996, p. 275; M. Redero, “Apuntes para una interpretación de la transición política en España”, *Ayer*, núm. 36, 1999, p. 262.

¹³ C. López, “Europeísmo y oposición: Alianza Popular y la adhesión de España a la CEE (1976-1985)”, *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 29, 2007, p. 279-280.

¹⁴ X. Casals, *La Transición española. El voto ignorado de las armas*, Barcelona, Pasado y Presente, 2016, p. 46-47.

en tant que de no haver-se perpetrat l'atac d'ETA contra ell¹⁵, la seva força hauria minvat quan Franco morís, atès que el seu poder provenia del dictador i sols disposava del suport dels tecnòcrates del règim, no pas dels falangistes¹⁶.

2.3. Sortides polítiques a la mort de Francisco Franco.

Amb independència de la línia cronològica en la qual cada historiador decideixi emmarcar la Transició, el moment decisiu que obligaria a definir la futura naturalesa política d'Espanya es troba representat en el següent interrogant: “*Después de Franco, ¿qué?*”, el qual no endebades fou objecte de preocupació tant al tardofranquisme com a la mort del dictador¹⁷ i que especialistes de la matèria com Santos Juliá¹⁸ o Carme Molinero i Pere Ysàs¹⁹ han recuperat per desenvolupar les seves investigacions. Es tractà d'un moment en el qual convisquen actituds i institucions de caire autoritari amb altres de fonament democràtic²⁰, i per això diverses foren les estratègies que oferiren una resposta a la pregunta formulada. Elena de la Gala ha optat, en aquest sentit, per parlar de dues vies maximalistes i dues vies possibilistes, partint del fet que tant el règim franquista com l'oposició es valgueren d'una de cada per configurar els seus projectes²¹: per una banda, dins de la dictadura el maximalisme es vertebrà amb la immobilitista extrema dreta del *búnker* franquista²² -on el partit *Fuerza Nueva* de Blas Piñar ha estat el focus dels estudis historiogràfics-²³, mentre que el possibilisme recaigué a mans dels sectors no continuistes del règim, partidaris de l'obertura i el reformisme en major o menor grau depenent de si es parlava de Carlos Arias Navarro, Manuel Fraga, Torcuato Fernández-Miranda, Adolfo Suárez o el rei Joan Carles I²⁴; per altra banda, dins l'oposició el sector maximalista es manifestà en les demandes rupturistes de l'extrema esquerra i l'acció terrorista d'ETA, els GRAPO i el FRAP²⁵, alhora que el sector possibilista prengué forma en els anhels democratitzadors de partits com el PSOE i el PCE que, per poder-los materialitzar, acabaren apropant-se a les tesis del reformisme franquista no sense abans haver fet renúncies i concessions que

---

¹⁵ Conegut sota la denominació d'*Operación Ogro*.

¹⁶ P. Ysàs, “Ni modèlica ni immodèlica. La transició des de la historiografia”, *Franquisme & Transició*, núm. 1, 2013, p. 279-280.

¹⁷ En part, tal preocupació es devia a que durant gairebé quaranta anys s'havia inculcat a la societat espanyola que Franco era un guia providencial de la nació. Així, en morir el dictador, el futur d'Espanya era difícil de predir: “*Franquismo sin Franco, aggiornamento del régimen, una nueva guerra civil?*”, R. Núñez, “El héroe perjuro: los casos de Suárez y Juan Carlos I”, *La Albolafia: Revista de Humanidades y Cultura*, núm. 13, 2018, p. 127.

¹⁸ L'autor en qüestió empra tal plantejament com a títol per un capítol de la seva obra: S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 295-345.

¹⁹ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 2018, p. 12.

²⁰ Á. Soto, “Ni modèlica ni fracasada...”, op. cit., p. 117.

²¹ E. de la Gala, “Visiones de la transición española a la democracia. Una revisión historiográfica”, *Tiempo Presente. Revista de Historia*, núm. 5, 2017, p. 49.

²² Com a curiositat, el concepte de *búnker* és molt significatiu d'ençà que feia al·lusió al refugi subterrani emprat per Adolf Hitler el 1945 davant l'arribada dels aliats de la II Guerra Mundial a Berlín. X. Casals, *El fascismo: entre el legado de Franco y la modernidad de Le Pen (1975-1997)*, Madrid, Ediciones Destino, 1998, p. 35.

²³ E. de la Gala, “Visiones de la transición española...”, op. cit., p. 52.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 62.

els meresqueren el qualificatiu de rupturistes pactistes²⁶. Certament, aquesta concepció sobre l'estratègia bicèfala consignada tant dins del règim com dins l'oposició ha estat compartida per la sociòloga Eulàlia Solé a la seva obra *“Con y contra Suárez: voladura controlada del aparato franquista y de la ruptura”*²⁷.

Així mateix, per entendre la situació tant dels governants del règim dictatorial com dels seus opositors en el moment d'impàs transitiu, és de gran encert citar el testimoni de Paul Preston en una obra que, publicada per primer cop el 1986, ha estat reeditada el 2001 i el 2018:

*“La decrepitud creciente del sistema presidido por el Caudillo había sido evidente durante años. Desde los últimos compases de los años sesenta, un número creciente de antiguos franquistas había empezado a darse cuenta de esa realidad. Y entonces se inició un proceso en dos direcciones. Por un lado, se hicieron diversas gestiones para adaptar el franquismo a las nuevas condiciones sin efectuar cambios fundamentales. Solís, Carrero y Arias lo intentaron uno tras otro, y uno tras otro se estrellaron contra la intransigencia del búnker y contra sus propios e irredimibles instintos franquistas. Por otro lado, los fracasos sucesivos de la reforma hicieron ver a sectores cada vez más amplios de la oligarquía económica, a los monárquicos liberales y, a su debido tiempo, a los franquistas más clarividentes que su supervivencia dependía del cambio. Así pues, los ideales de la oposición, sustentados desde 1939, empezaron a ser compartidos por enemigos de antaño, aunque de una forma restringida y poco más que retórica”*²⁸.

Són paraules representatives d'una situació que a finals de 1975 era complexa. Pere Ysàs concorda amb Paul Preston que en efecte la dictadura havia estat en crisi des de les darreries de la dècada de 1960, però va més enllà i opta per situar aquest factor com la primera condició per al canvi de règim, la causa de la qual no seria única sinó nascuda de la combinació entre un dissentiment social creixent i notables divergències internes²⁹. Així les coses, ell mateix i Carme Molinero destaquen que aquest fou el punt d'encontre entre un reformisme franquista que fins al moment havia patit limitacions a nivell de manca de suports amplis, i un rupturisme que malgrat no disposar de la força per derrocar el poder dictatorial, estava en condicions de fer inviable les estratègies del continuisme i del reformisme gràcies a haver articulat la mobilització social³⁰. Fos com fos, era un moment de debat i discussió, i per aquesta raó Santos Juliá hi identifica l'expansió d'una cultura democràtica³¹. Per tot plegat, Cayo Sastre matisa que si bé les transicions a la democràcia conegudes fins al moment havien

---

²⁶ *Ibídem*, p. 56.

²⁷ E. Solé, *Con y contra Suárez: voladura controlada del aparato franquista y de la ruptura*, Barcelona, Flor del Viento Ediciones, 2009, p. 18-20 i 30. Per a més informació, Cf. Apèndix, figura núm. 1.

²⁸ P. Preston, *El triunfo de la democracia en España*, Barcelona, Editorial Debate, 2018, p. 183.

²⁹ P. Ysàs, “Ni modèlica ni immodèlica...”, *op. cit.*, p. 274.

³⁰ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 60-61.

³¹ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, *op. cit.*, p. 337.

començat amb un trencament vers el règim anterior amb guerres internacionals, revolucions internes, guerres d'alliberació, cops d'Estat o creant un govern de concentració a càrrec de l'oposició, cal entendre la genuïnitat de la Transició espanyola en tant que seguí una ruta singular i diferent de totes aquestes: es va inventar l'opció de la "reforma pactada-ruptura" acordada des del poder preexistent³², quelcom que Juan F. Fuentes corrobora en dir que davant la manca d'una experiència nacional o internacional de característiques similars, Adolfo Suárez assegurà que "*nosotros fuimos nuestro propio antecedente*"³³, i per Juan C. Monedero aquesta és la lògica que portà a fer d'Espanya "*el único país de Europa donde podías ser demócrata sin ser antifascista*"³⁴.

2.4. Relats, concepcions i models analítics sobre la Transició.

En relació a les interpretacions de conjunt que s'han proposat sobre el període de la Transició i el seu significat, hom pot considerar des del present que dues han estat les principals visions enfrontades. En la línia del que proposen Carme Molinero i Pere Ysàs, l'antagonisme s'ha evidenciat entre un relat apologetic³⁵, legitimador d'un procés digne d'orgull nacional, promotor de la reconciliació i que pren a Joan Carles I com un rei artífex de la democràcia que decidí pilotar el canvi amb la col·laboració de polítics reformistes i optant per acceptar l'ajut subordinat de les forces antifranquistes quan fou necessari³⁶, i un relat desqualificador³⁷ que percep la Transició com un fenomen continuista que canvià el mínim de coses possible degut a ser enginyat des de les institucions de la dictadura, per la qual cosa s'hauria preocupat més per encobrir els crims dels darrers quaranta anys i construir un franquisme disfressat de democràcia defectuosa -anomenada despectivament com a *règim del 78*- en el qual hi participaren els suposats traïdors de l'oposició que aprofitaren la possibilitat d'integrar-se al nou escenari polític després de renunciar al seu ideari rupturista, pactar vergonyosament amb els reformistes i acceptar la desmobilització social³⁸. Dit d'altra manera, en paraules de Santos Juliá, el primer relat encaixa en el paradigma de la versió canònica o història oficial elaborada des del poder, mentre que el segon pretén establir un nou paradigma tot situant la Transició com una mentida sustentada en l'amnèsia i la desmemòria que és culpable dels tots els mals d'avui³⁹; o el que vindria a ser el mateix segons Gonzalo Pasamar, per una banda la visió del consens i la reconciliació entre vencedors i vençuts de la Guerra Civil, i per l'altra

---

³² C. Sastre, "La transición política en España...", *op. cit.*, p. 37.

³³ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez: Biografía política*, Barcelona, Editorial Planeta, 2011, p. 537.

³⁴ J. C. Monedero, *La transición contada...*, *op. cit.*, p. 66.

³⁵ N'és un clar exemple l'obra: F. Ónega, *Puedo prometer y prometo: Mis años con Adolfo Suárez*, Barcelona, Plaza & Janés Editores, 2013.

³⁶ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 243-246. Aquest relat, doncs, opta per parlar de la Transició com un procés de transacció justificat per la política del consens. E. de la Gala, "Visiones de la transición española...", *op. cit.*, p. 66.

³⁷ N'és un clar exemple l'obra: J. C. Monedero, *La transición contada...*, *op. cit.*

³⁸ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 243-245 i 271-272.

³⁹ S. Juliá, "Cosas que de la transición se cuentan", *Ayer*, núm. 79, 2010, p. 300.

la visió de l'oblit i el pacte de silenci acceptat pels vençuts amb el desistiment de la ruptura⁴⁰. Per la manera com es plantegen ambdós enfocaments, no es pot sinó considerar que escapen del veritable interès historiogràfic d'analitzar què fou i com es produí el trànsit de la dictadura franquista a la democràcia parlamentària i es presten a discursos simplistes de funcionalitat política, però igualment és cert que tant l'un com l'altre coincideixen en afirmar que la lògica del canvi fou orquestrada per l'elit governamental⁴¹. I això, que en aquestes explicacions polítiques s'exposa en clau reduccionista, en realitat ha estat motiu de debat entre multitud d'autors del camp de les ciències socials.

Per Álvaro Soto, anys enrere els estudiosos de la Transició acostumaven a insistir en el paper central que jugaren els governants a l'hora de propiciar un canvi des de dalt i no contemplaven cap mena d'intervenció per part de la població en tot el procés, mentre que actualment es tendeix a remarcar que els moviments populars no foren marginals sinó que la societat civil actuà de forma plenament activa a l'hora de forçar la negociació de les elits⁴². Una mostra del model interpretatiu anterior es troba en l'investigador Cayo Sastre, defensor de la teoria que la redemocratització a Espanya s'habilità arran d'una negociació a mans de les elits mentre la majoria de la societat romania despolititzada i desmobilitzada⁴³. En contrast, en relació al replantejament adoptat en temps recents, Xavier Domènech reconeix que la Transició es portà a la pràctica per un progressiu atansament entre les propostes del règim franquista i les de l'oposició a mesura que es distanciaven dels maximalismes més aferrissats i apostaven per una ruptura pactada a través de l'eina de l'enteniment, però considera que les bases del canvi vingueren des de baix ja que foren impulsades pel moviment social i obrer a través d'exercir pressió en les seves relacions amb el poder polític, la qual cosa defineix com una actuació desenvolupada en tres etapes: la primera, amb una acció col·lectiva que, renovada a la dècada de 1960, erosionava els fonaments polítics franquistes i en dificultava la seva continuïtat; la segona, amb accions alternatives organitzades entre la mort de Franco i el Referèndum de la Llei per a la Reforma Política; la tercera i última, quan el model transitiu ja disposà d'una solidesa suficient com per fer que els moviments populars s'articulessin segons ell i deixessin de ser influents sobre el canvi polític⁴⁴. Paral·lelament, Santos Juliá presenta una tesi molt propera a la de Domènech d'ençà qualifica de fonamental el rol adoptat per les elits del règim franquista i les oposidores, però pensa que no foren menys rellevants *“las convocatorias de huelga, la movilización universitaria, las manifestaciones pro-amnistía, los movimientos vecinales, las organizaciones feministas y, como fondo de todo esto, la nueva cultura política que se había extendido por amplios sectores de la*

---

⁴⁰ G. Pasamar, “¿Cómo nos han contado la Transición? Política, memoria e historiografía (1978-1996)”, *Ayer*, núm. 99, 2015, p. 227.

⁴¹ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 244 i 270.

⁴² Á. Soto, “Ni modélica ni fracasada...”, op. cit., p. 121-122.

⁴³ C. Sastre, “La transición política en España...”, op. cit., p. 43.

⁴⁴ X. Domènech, “El cambio político (1962-1976). Materiales para una perspectiva desde abajo”, *Historia del presente*, núm. 1, 2002, p. 46 i 48.

sociedad como fruto de los múltiples encuentros entre disidentes del franquismo y gentes que luchaban en la oposición”⁴⁵; per això, no dubta en dir que la Transició fou tant negociació i pactes en despatxos, com també llibertat, amnistia i Estatuts d’Autonomia reivindicats des del carrer⁴⁶. No es pot obviar tampoc el testimoni de María C. Sánchez que parla d’una relació de forces de tensió-distensió amb l’impuls fet des de dalt però pressionat des de baix⁴⁷, i així mateix resulta imprescindible la visió de Pere Ysàs que, a la busca de llums i ombres en el procés transitiu, identifica que el canvi sols pot ser conegut satisfactòriament si es va més enllà de l’acció governamental i es presta major atenció als actors polítics i socials extrainstitucionals que la historiografia tradicional ha relegat a la simple condició d’espectadors, per així observar l’escenari i els agents implicats en la seva totalitat⁴⁸. En síntesi, Juan C. Monedero considera convenient preguntar-se: “¿Fueron realmente las élites las que trajeron la democracia o tuvo algo que ver toda esa gente que decidió echarse a la calle en unos tiempos en que los policías resbalaban y te daban entre los ojos o disparaban al aire y te daban igualmente entre los ojos?”⁴⁹. Sens dubte, tal com diu Gonzalo Pasamar, progressivament la narrativa del discurs oficial ha anat perdent rotunditat a favor de les petites històries protagonitzades pels moviments socials⁵⁰.

2.5. El mite de la Transició pacífica.

Està clar que els debats articulats a l’entorn de si la comesa transitiva va ser accionada des de més amunt o des de més avall són encara de gran vigència en els temps presents i que cada cop més la investigació avança en direcció als moviments obrer, estudiantil i veïnal com a subjectes de canvi polític per contrarestar la visió paradigmàtica d’unes elits “padres de la democracia”⁵¹, però una altra de les preocupacions principals ha estat la de la violència en temps de Transició. Per Juan C. Monedero, és necessari preguntar-se: “¿Fue realmente pacífica una Transición que dejó las calles regadas con la sangre de seis centenares de personas?”⁵², i ell mateix respon: “que la Transición fue pacífica es un mito injustificable”⁵³. Segons Elena de la Gala cal entendre que molts autors han estès la idea d’una Transició lliure d’agitacions a través de la visió canònica, però en realitat “no fue un proceso exento de problemas y violencia”⁵⁴. Quelcom similar explica Vicent Galiana quan comenta que a les dècades de 1980 i 1990 predominaven els relats idíl·lics de la Transició pacífica, mentre

⁴⁵ S. Juliá, “Cosas que de la transición...”, *op. cit.*, p. 299-300.

⁴⁶ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁷ M. C. Sánchez, “La idea de nación española...”, *op. cit.*, p. 198.

⁴⁸ P. Ysàs, “La Transición española. Luces y sombras”, *Ayer*, núm. 79, 2010, p. 31-33.

⁴⁹ J. C. Monedero, *La transición contada...*, *op. cit.*, p. 18.

⁵⁰ G. Pasamar, “¿Cómo nos han contado...”, *op. cit.*, p. 249.

⁵¹ Fins i tot, s’obren nous horitzons d’estudi relatius al feminisme, l’anarquisme, el sindicalisme alternatiu, el naixement del moviment LGTBI i el cas de la *Unión Militar Democrática* (UMD) en temps de Transició. V. Galiana, “«Pacífica y modélica». Notas para una revisión del papel de la izquierda armada en la Transición española”, *Revista de Historia Social y de las Mentalidades*, vol. 22, núm. 2, 2018, p. 56-57.

⁵² J. C. Monedero, *La transición contada...*, *op. cit.*, p. 18.

⁵³ *Ibidem*, p. 142.

⁵⁴ E. de la Gala, “Visiones de la transición española...”, *op. cit.*, p. 64.

que anàlisis científiques posteriors han fet sortir a la llum casos de violència política tals com assassinats selectius, detencions arbitràries, tortures, segrestos o repressió indiscriminada⁵⁵; tal vegada aquestes actuacions foren motivades, a judici de Paul Preston, per l'herència d'un sistema franquista que “*cuando había sido cuestión de torturar a los presos o disparar contra los huelguistas [...] no había vacilado en violar los derechos humanos*”⁵⁶. No obstant això, a banda d'aquesta violència monopolitzada des dels cossos de seguretat de l'Estat, Xavier Casals sosté que la Transició també va ser escenari de la violència terrorista sembrada per grups d'ultraesquerra i d'extrema dreta, tot i que el fet que no aturessin la democratització del país hauria portat a la historiografia dels primers anys a prescindir de la seva existència i lloar els triomfs assolits o, en cas d'existir algun interès legitimador, contemplar-la com una amenaça constant però mai com un condicionant del canvi⁵⁷, i això sense oblidar el terrorisme nacionalista d'ETA que, com destaquen Carme Molinero i Pere Ysàs, assolí el pic màxim l'any 1980 amb 91 víctimes mortals després de canviar el mòbil antifrquista per l'antiespanyol⁵⁸. Però si hom es pregunta per quin és el colofó en l'estudi de la qüestió violenta, aquest es troba en l'obra de Sophie Baby titulada *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, on l'autora, després de diferenciar entre violències d'Estat i violències contestatàries en la Transició, reflexiona que escassos quinze anys enrere gairebé no se'n parlava sinó que es tendia a negar-la, i argüeix que inclús ara, malgrat la reactualització intel·lectual viscuda, alguns encara defensen teories negacionistes⁵⁹, les quals perden tota credibilitat si es tenen en compte les estadístiques ratificades per ella mateixa⁶⁰ o també les proposades per Xavier Casals⁶¹. Per últim, és interessant com Sophie Baby acaba concloent que “*lejos de haberse ceñido a arañar sin más la superficie del proceso de transición, la violencia vino a marcar profundamente las etapas, el ritmo y los límites de la reforma, orientando además el comportamiento de los actores*”⁶².

2.6. Una historiografia canviant (dècada de 1970-present).

Arribats a aquest punt, és oportú dedicar unes línies a l'evolució de la producció historiogràfica sobre la Transició política espanyola amb una mirada retrospectiva. A cavall de les dècades de 1970 i 1980 les primeres publicacions tingueren la seva raó de ser en l'onada democratitzadora que s'estava vivint, i en aquest context va néixer el que Álvaro Soto bateja com a ciència de la transitologia, on la Història es postulà com la disciplina més adient per estudiar el desenvolupament d'un procés que era

⁵⁵ V. Galiana, “«Pacífica y modélica»...”, *op. cit.*, p. 59.

⁵⁶ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 184.

⁵⁷ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, *op. cit.*, p. 12-13.

⁵⁸ Durant la Transició, ETA començà a buscar la suposada “*liberación nacional de un País Vasco sometido al dominio colonial español*”. C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 194.

⁵⁹ S. Baby, *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 7.

⁶⁰ Cf. Apèndix, figura núm. 2.

⁶¹ Cf. Apèndix, figura núm. 3.

⁶² S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, *op. cit.*, p. 618.

complex⁶³. En aquests primers anys va imperar la visió del motor del canvi fet des de dalt⁶⁴, i no fou fins a mitjan de la dècada de 1990 que es replantejà tal concepció a través d'un revisionisme inclinat a copsar la democratització “*como algo originado desde abajo*”⁶⁵. Tanmateix, en les legislatures del PSOE d'entre 1989-1993 i 1993-1996 Gonzalo Pasamar hi situa la gestació d'una explicació escèptica de la Transició que encara perdura a dia d'avui⁶⁶, la qual no només es dedica a denunciar el fenomen transitiu per mitjà d'acusar-lo de mentida, mite i traïció, sinó que també comet l'error espantós de narrar el passat segons allò que no succeí però que al seu entendre hauria d'haver tingut lloc⁶⁷, i la veritat és que aquest procedir, des del punt de vista del rigor històric, no comporta altra cosa que albergar falsedats injustificables⁶⁸. Per tot plegat, en el marc del s.XXI Santos Juliá defensa que per abordar adequadament el tema de la Transició és menester analitzar, entre altres coses, com es va conduir el procés, qui en foren els seus ideòlegs, amb quina finalitat fou impulsada, qui s'encarregà de convertir-la en model, qui la deslegitimà i fins i tot conèixer com s'ha articulat la inversió que ha adoptat la darrera mirada al respecte⁶⁹; ara bé, no obstant aquestes premisses teòriques, a la pràctica Pere Ysàs estableix que encara queda un bon camí per recórrer i, a la historiografia, “*molts deures per fer*”⁷⁰, mentre que Carme Molinero determina que amb independència del sentit que hom li atorgui a la Transició, “*en todos los casos se reinterpreta aquel proceso a la luz de los proyectos para el presente*”⁷¹. Com es pot percebre, doncs, la pluralitat d'enfocaments interpretatius sobre el tema que ens ocupa ha estat tan diversa com per fer que la majoria de treballs de ciències socials i història que s'han publicat des del segle passat a Espanya s'hagin centrat, juntament amb la Guerra Civil i la postguerra, en la Transició⁷², malgrat Xavier Domènech matisa que no es pot passar per alt la poca atenció que aquesta última ha rebut per part de la història social⁷³.

. . .

En definitiva, l'assentament de totes aquestes bases teòriques sobre la Transició política espanyola i el tractament que n'ha efectuat la historiografia esdevenen el punt de partida imprescindible sobre el

⁶³ Á. Soto, “Ni modèlica ni fracassada...”, *op. cit.*, p. 119-120.

⁶⁴ G. Pasamar, “Los relatos escépticos sobre la Transición española: origen y claves políticas e interpretativas”, *Les Cahiers de Framespa* [En línia], núm. 27, 2018, p. 4. Publicat l'1 de juny de 2018, consultat el 16 d'abril de 2019. Disponible a: https://zaguan.unizar.es/record/71072/files/texto_completo.pdf?version=1.

⁶⁵ S. Juliá, “Cosas que de la transición...”, *op. cit.*, p. 297.

⁶⁶ Aquí també es forjà el concepte de Segona Transició, el qual ha estat plantejat tant amb voluntats positives de recuperar l'esperit de la Transició de la dècada de 1970, com també amb intencionalitat negativa a la fi de canviar l'ordre democràtic que n'havia resultat. G. Pasamar, “Los relatos escépticos...”, *op. cit.*, p. 6-7.

⁶⁷ S. Juliá, “Cosas que de la transición...”, *op. cit.*, p. 318.

⁶⁸ P. Ysàs, “Ni modèlica ni immodèlica...”, *op. cit.*, p. 287.

⁶⁹ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, *op. cit.*, p. 13.

⁷⁰ P. Ysàs, “Ni modèlica ni immodèlica...”, *op. cit.*, p. 287.

⁷¹ C. Molinero, “Treinta años después. La Transición revisada”, dins de: C. Molinero (ed.), *La Transición, treinta años después: De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Barcelona, Ediciones Península, 2006, p. 9-10.

⁷² S. Juliá, “Cosas que de la transición...”, *op. cit.*, p. 300.

⁷³ X. Domènech, “El cambio político...”, *op. cit.*, p. 46.

qual construir la resta del present treball, focalitzat en un Estat de la Qüestió relatiu a la figura d'Adolfo Suárez durant la seva etapa com a president del govern espanyol -compresa entre 1976 i 1981- i que s'articularà a través de tractar les vivències -sobretot, polítiques- més rellevants del període, perquè al cap i a la fi són els propis fets els que van popularitzar el personatge, li van configurar la seva actitud política i també el van portar de la glòria a l'ocàs en menys de cinc anys.

3. Adolfo Suárez en el seu primer govern (1976-1977): *el gobierno de penenes*.

3.1. *¡Habla, pueblo, habla!* i la LRP: es va desmantellar tot el Franquisme?

Després que el rei Joan Carles I manifestés a l'abril de 1976 que el president del govern era un “*desastre sin paliativos*”⁷⁴, Fernando Ónega diu que Carlos Arias Navarro es donà per al·ludit i presentà la seva dimissió⁷⁵, mentre que Gregorio Morán és partidari de pensar que en realitat s'enginyà una brutal operació quirúrgica per cessar-lo⁷⁶. El rei aviat tindria en ment al ministre-secretari general del *Movimiento*, Adolfo Suárez, com a successor⁷⁷, però davant la imperiosa necessitat de seguir el curs legal del procés d'elecció, seria necessari que els integrants del Consell del Regne proposessin una terna de candidats on hi figurés el nom desitjat pel rei, i en aquesta tasca Torcuato Fernández-Miranda jugà un paper crucial entre vestidors⁷⁸. Per Paul Preston, que el 3 de juliol de 1976 s'acabés escollint a Suárez com a nou cap del poder executiu i no a altres candidats més consolidats de la dreta política -com ara José María de Areilza- faria possible l'avenç de la Transició⁷⁹, ja que com molt bé aprecia Charles T. Powell, Suárez s'havia diferenciat de la resta per pertànyer a una nova generació que, tot i no haver participat a la Guerra Civil, n'havia patit el greuge posterior i per tant no desitjaria un nou conflicte fratricida⁸⁰. Es reunien ja les condicions necessàries perquè des de la monarquia es promogués una lògica democratitzadora, però no és aquesta una actitud estranya i contradictòria vist que el rei havia estat educat pel Franquisme i havia jurat els principis del *Movimiento*?⁸¹ Reprenent la tesi d'una dictadura ja en crisi, Carme Molinero i Pere Ysàs apunten que vincular-hi la Corona sols faria que aquesta també se n'anés en orris, i per tant cal entendre que el procedir oberturista del rei anà dirigit a fer el necessari per salvar, per sobre de tot, a la institució que representava⁸², malgrat la voluntat de fons en aquest precís moment no seria substituir el règim franquista per una democràcia homologable a les europees sinó, senzilla i estrictament, concedir una aparença democràtica a les institucions sense ser-ho a la pràctica⁸³, perquè als inicis del seu mandat, el rei, segons Álvaro Soto, “*no es trobava identificat amb un projecte democratitzador*”⁸⁴; quelcom diferent opina, però, Walther L. Bernecker, defensor que Joan Carles I ja havia manifestat, abans de morir Franco, la seva convicció per esdevenir el rei de tots els

⁷⁴ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 93.

⁷⁵ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 54-55.

⁷⁶ G. Morán, *Adolfo Suárez: Historia de una ambición*, Barcelona, Editorial Planeta, 1979, p. 305.

⁷⁷ Es fixà en el seu passat franquista, no haver ocupat càrrecs de gran responsabilitat i la seva joventut. E. de la Gala, “*Visiones de la transición española...*”, op. cit., p. 55.

⁷⁸ G. Morán, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 56-61 i 304.

⁷⁹ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 150.

⁸⁰ C. T. Powell, *Adolfo Suárez. El presidente que se hizo a sí mismo*, Barcelona, Ediciones B, 2004, p. 46-47.

⁸¹ Fernando Ónega, però, no es planteja aquesta contradicció, sinó que és partícip de la visió modèlica de la Transició: “*El paso de Adolfo Suárez por la política [...] ha servido [...] para que las dos Españas volvieran a hablarse, [...] para que se sentaran en los mismos escaños [...]. Y hay que decirlo: porque así lo quería el rey*”. F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 39.

⁸² C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 245-246.

⁸³ *Ibidem*, p. 60.

⁸⁴ Á. Soto, “*Va haver-hi transició? Arguments per a un debat*”, *Segle XX. Revista catalana d'història*, núm. 2, 2009, p. 137.

espanyols i per tant restaurar la veritable democràcia⁸⁵. En qualsevol cas, el panorama polític del moment porta Charles T. Powell a entendre la reforma endegada des de l'entramat de poder franquista com “una obra de teatro, que había tenido un empresario (el rey), un autor (Torcuato) y un actor principal (Suárez)”⁸⁶, no obstant a criteri de Fernando Ónega, Suárez fou indiscutiblement “el piloto de la Transición que asombró al mundo”⁸⁷. Malgrat tot, Álvaro Soto identifica que els protagonistes de la Transició no han disposat d'una extensa atenció entre els historiadors atesa la feble implantació del gènere biogràfic a Espanya⁸⁸, i Charles T. Powell va més enllà per interpretar que poques persones han volgut estudiar la figura de Suárez degut a les dificultats per reconèixer-li unes bones qualitats que no tothom hauria tingut per desenvolupar la missió política que va recaure a les seves mans⁸⁹.

És menester tenir present que des del moment de l'elecció de Suárez com a nou president del govern espanyol sorgiren veus contràries que buscaren tot tipus d'arguments que servissin per desprestigiar-lo. A tall d'exemple, Juan F. Fuentes explica com se'l va acusar d'haver estat situat al poder per intervenció de la CIA per fer la Transició, quelcom que qualifica de ser “una de las patrañas más absurdas de cuantas se han inventado para denigrar a Suárez y a la transición”⁹⁰, i potser la facilitat amb què s'ideaven les crítiques contra ell hauria motivat que esborrés la seva petjada a l'*Opus Dei* o qualsevol vincle amb els sectors *azul* i tecnòcrata de la dictadura, per intentar evitar que el seu primer govern rebés l'etiqueta de tardofranquista⁹¹. No en va, aquest comportament ha merescut que Charles T. Powell l'hagi definit com un canvi de jaqueta⁹², però al cap i a la fi, es coneix que ell no se n'amagava i per això es considerava a sí mateix com un “chusquero de la política”⁹³.

Sophie Baby caracteritza aquests primers moments de transició com un laboratori per a la formulació de les modalitats democràtiques i les llibertats públiques mentre l'Estat s'assegurava de preservar la seva autoritat i mantenir l'ordre públic⁹⁴, i és en aquest context on Carme Molinero i Pere Ysàs consideren que Suárez demostraria, a diferència de les temptatives anteriors, que ell era capaç de

---

⁸⁵ W. L. Bernecker, “El papel político del rey Juan Carlos en la transición”, *Revista de Estudios Políticos*, núm. 92, 1996, p. 122-123.

⁸⁶ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 115.

⁸⁷ Es tracta d'una de les múltiples alabances cap a la figura de Suárez que en l'obra d'Ónega són ben comunes, fins a un cert punt tractant-se inclús d'elogis amb un toc llegendari que cal llegir amb distància, com quan explica que una vident li va preveure, en la seva infància, que un dia presidiria el govern d'Espanya. F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 17.

⁸⁸ Á. Soto, “Ni modélica ni fracasada...”, op. cit., p. 125.

⁸⁹ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 45.

⁹⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 149.

⁹¹ *Ibidem*, p. 156.

⁹² C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 45.

⁹³ Fent, doncs, un símil entre l'ascens d'un soldat ras a militar de rang sense passar per l'acadèmia i la seva conversió a president del govern, com aquell qui diu, de la nit al dia. Amb un to crític: “Suárez no tuvo otra alternativa que iniciar su escalada desde el llano, paso a paso, tirón a tirón, haciéndose imprescindible a su inmediato superior [...], pisando cráneos [...] y acreditando aquel «espíritu de servicio» inculcado en la Formación del Espíritu Nacional”. P. Bonnín, *Adolfo Suárez*, Barcelona, Ediciones B, 2004, p. 212.

⁹⁴ S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, op. cit., p. 345.

superar les traves de l'immobilisme franquista alhora que sabia guanyar-se el favor de la ciutadania a través dels mitjans de comunicació⁹⁵. Mentrestant, Santos Juliá percep l'afermament progressiu d'una comunió entre un fet -l'amnistia parcial de 1976⁹⁶-, un compromís -convocar eleccions per sufragi universal- i un discurs -transició política-, essent una tríada que li recorda les reivindicacions que havien emergit de l'oposició en els últims vint anys⁹⁷, i aquesta interpretació és compartida tant per Paul Preston -“*se vio claro que, para asegurar una transición incruenta sin dislocaciones económicas ni sociales, Suárez tendría que arrebatar la iniciativa a la izquierda*”⁹⁸- com per Eulàlia Solé -“*la tarea inmediata de Suárez es la de asimilar, desunir, conquistar [...] a la oposición por medio de las oportunas transacciones*”⁹⁹. Ara bé, Pere Ysàs, tot i ser conscient que es tracta d'un pensament força estès dins la historiografia, opta per donar-li un gir a l'enfocament i matisar que més que apropiat-se d'un programa polític aliè, Suárez es veié condicionat i empès per l'oposició a prendre decisions que satisfessin les seves demandes i les de la pressió popular tant a curt termini com en un futur més llunyà, per així seguir controlant el procés de reforma des del poder¹⁰⁰, i és que com diu Andreu Mayayo, “*el jove president del govern sabia millor que ningú que calia que tot canviés per a continuar governant*”¹⁰¹. En qualsevol cas, pot ajudar a entendre ambdós posicionaments la destresa que Fernando Ónega identifica en la personalitat de Suárez: “*fue el presidente del Gobierno que mejor supo prestar oídos [...]. Soltaba y recogía ideas. Parecía una esponja*”¹⁰², i no en va aquesta dinàmica és la que segons Juan F. Fuentes permetria veure coses tan insòlites com que mentre l'oposició ressorgia de les catacumbes, el govern descendia i s'apropava al submón de la clandestinitat¹⁰³.

Per conseqüent, l'adaptabilitat exhibida per Suárez i el seu executiu davant les circumstàncies que els posaven a prova ha portat nombrosos autors a consensuar que la Transició, amb el desmantellament del Franquisme com a factor inherent, fou un procés de canvi polític que no va partir d'un full de ruta a seguir. En aquesta línia, Fernando Ónega desmenteix un relat tenyit de fantasia per tractar-se d'una llegenda urbana no susceptible d'ésser comprovada i conegut com “*la servilleta de Segovia*”, en relació a un suposat disseny de reforma que el rei i Suárez plasmaren sobre un tovalló de paper d'una cafeteria segoviana¹⁰⁴. Després, altres historiadors ofereixen explicacions més racionals: és el cas de Carme Molinero i Pere Ysàs, partidaris de la teoria que no va existir cap acord pactat entre les elits

⁹⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 105.

⁹⁶ Al cap i a la fi, no fou més que un indult sota el nom d'amnistia: s'eximia als beneficiaris de complir condemna però no es revocava el delictes. C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 101.

⁹⁷ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 375.

⁹⁸ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 152.

⁹⁹ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 94.

¹⁰⁰ P. Ysàs, “Ni modèlica ni immodèlica...”, op. cit., p. 285.

¹⁰¹ A. Mayayo, *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*, Catarroja, Editorial Afers, 2002, p. 56.

¹⁰² F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 37.

¹⁰³ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 166.

¹⁰⁴ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 62-63.

governants que determinés com suprimir la dictadura ni com crear noves institucions democràtiques, de tal manera que el fenomen transitiu hauria combinat complexitat i incerteses a mesura que s'anava configurant sobre la marxa¹⁰⁵; o també Álvaro Soto, el qual es mostra més radical i sosté que uns projectes polítics poc definits van derivar a l'ús de la improvisació¹⁰⁶. Parcialment contraposades a ells, es disposa de tesis més conciliadores -o, si es vol, més neutrals- a càrrec d'investigadors com Charles T. Powell, el qual sentència que “*la transición no se dibujó en ninguna pizarra, pero tampoco se dejó todo a la improvisación*”¹⁰⁷, o fins i tot Juan F. Fuentes, que si bé admet la inexistència d'un pla concret per complir, reflexiona sobre l'error que suposaria argüir que la Transició va ser una pàgina en blanc en la qual s'hi aniria escrivint a base d'impulsos automatitzats o de respostes improvisades davant d'esdeveniments descontrolats, i és que a la seva discreció, la història, com a coneixedora de les equivocacions pretèrites, va exercir una influència d'allò més intensa sobre el nou procés de canvi per no repetir les mateixes falles¹⁰⁸.

Amb una perspectiva notòriament optimista, Juan F. Fuentes fa constar que “*el presidente y su gobierno habían empezado su andadura de la mejor manera posible, pero en julio de 1976 casi todo estaba por hacer*”¹⁰⁹. Amb raó, quedava un bon trajecte per recórrer: per Eulàlia Solé, les bases socials serien decisives durant l'any posterior a la mort de Franco per propiciar el canvi de dictadura a democràcia¹¹⁰, mentre faltava materialitzar els objectius de reforma, ideats gradualment, a través d'una mesura que es convertiria en el símbol del primer govern de Suárez: la Llei per a la Reforma Política (LRP), la qual per Álvaro Soto culminaria l'èxit reformista de Suárez i li permetria prendre la iniciativa per instaurar una democràcia parlamentària¹¹¹. Charles T. Powell situa l'esmentada regla dins del que bateja com a “*annus mirabilis*” de Suárez¹¹², i s'atura a dilucidar que fou una “*ley para la reforma, no de reforma*”¹¹³, matís important ja que com indica Fernando Ónega, l'ús de la preposició *para* enlloc de la preposició *de* permetria conferir-li un sentit finalista i no estàtic al projecte en qüestió¹¹⁴. Així mateix, és difícil no subscriure la valoració que Eulàlia Solé fa al respecte de la LRP en dir que aquesta traçà una línia divisòria en el procés transitiu, però tal vegada s'avança massa a les circumstàncies quan diu que en aquest moment s'establí com a meta l'assoliment d'una Constitució democràtica de caire occidental¹¹⁵, quan ni més ni menys que la primordial qüestió electoral era encara una incògnita: de fet, ha existit certa polèmica dins la

---

¹⁰⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 272.

¹⁰⁶ Á. Soto, “Va haver-hi transició?...”, op. cit., p. 137.

¹⁰⁷ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 47.

¹⁰⁸ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 537.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p.157.

¹¹⁰ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 38.

¹¹¹ Á. Soto, “De las Cortes orgánicas a las Cortes democráticas”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 120.

¹¹² De juliol de 1976 a juny de 1977. C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 91.

¹¹³ *Ibidem*, p.103.

¹¹⁴ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 89.

¹¹⁵ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 82.

historiografia a l'hora d'indagar a quin tipus d'eleccions obriria les portes la LRP i en quines condicions se celebrarien. Per una banda, diversos autors han afirmat que la LRP tingué per finalitat última desembocar a una convocatòria de Corts Constituents (Charles T. Powell)¹¹⁶ o, en altres paraules, a unes eleccions generals amb sufragi universal (Manuel Contreras i Enrique Cebrián)¹¹⁷, i fins i tot Juan F. Fuentes ho ha confirmat de forma més clarivident tot matisant que les eleccions a Corts Constituents serien lliures¹¹⁸. No obstant això, i per altra banda, Pere Ysàs ha contemplat que la LRP, en efecte, proposava l'elecció per sufragi universal d'un Congrés i d'un Senat, però s'ha mostrat contundent en defensar que això no necessàriament implicaria que les eleccions fossin lliures: podia succeir que sols es tolerés la participació d'associacions polítiques legals -quan l'oposició romania encara il·legalitzada- o que els comicis no es prepararessin amb totes les garanties democràtiques¹¹⁹.

Malgrat tot, la majoria de veus historiogràfiques analitzades segueixen reivindicant una concepció favorable envers la LRP: a l'entendre de Walther L. Bernecker faria possible eliminar les estructures franquistes¹²⁰, i és que com indiquen Manuel Contreras i Enrique Cebrián, que aquesta llei no contemplés cap clàusula derogatòria on es pogués acollir la legalitat franquista per fer marxa enrere suposava la supressió *de facto* de l'estructura bàsica del règim¹²¹. Tanmateix, algunes veus més crítiques cap a aquesta visió ideal, com són les de Daniel Canales o Antonio Pantoja, no han passat per alt que la LRP emanà plenament del govern i mai va ser sotmesa a negociació amb l'oposició¹²² - un factor essencial que es tendeix a obviar i que marca la diferència a l'hora d'abordar la llei en qüestió-, però a aquesta apreciació s'hi pot trobar una discrepància de la mà de Juan F. Fuentes en tant que per ell l'oposició era, en el fons, tolerant de cara al canvi efectuat des del poder¹²³, i en part això potser es devia a la següent situació plantejada per Juan C. Monedero: "*muchos de sus seguidores [...] pensaban que cualquier paso que se diera para enterrar al franquismo, bienvenido era*"¹²⁴. Amb tot, també ha estat un motiu d'igual preocupació el perquè la LRP no va ser elaborada de mutu acord amb l'oposició, a la qual cosa Manuel Contreras i Enrique Cebrián hi han intentat trobar la lògica: "*parecía prudente mantener la ficción política de que aquel proyecto era compatible*

---

¹¹⁶ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 103.

¹¹⁷ M. Contreras; E. Cebrián, "La Ley para la Reforma Política: memoria y legitimidad en los inicios de la transición española a la democracia", *Revista de Estudios Políticos*, núm. 168, 2015, p. 91 i 96.

¹¹⁸ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 166.

¹¹⁹ P. Ysàs, "Ni modèlica ni immodèlica...", op. cit., p. 284.

¹²⁰ W. L. Bernecker, "El papel político del rey...", op. cit., p. 127.

¹²¹ M. Contreras; E. Cebrián, "La Ley para la Reforma Política...", op. cit., p. 93.

¹²² D. Canales, "El relato canónico de la transición. El uso del pasado como guía para el presente", *El Futuro del Pasado*, núm. 4, 2013, p. 522; A. Pantoja, "El discurso de Adolfo Suárez durante la Transición. Aplicaciones metodológicas", *Tejuelo*, núm. 5, 2009, p. 94.

¹²³ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 162.

¹²⁴ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 174.

con el sistema legal vigente y no exteriorizar de forma demasiado evidente la imagen de desmantelamiento institucional e ideológico que realmente subyacía en el texto de la LRP”¹²⁵.

Més enllà d’aquestes consideracions, Juan F. Fuentes remarca que la clau de l’operació suarista i dels seus col·laboradors es basà en convèncer a l’oposició que Espanya era conduïda a una democràcia plena, mentre les Corts del règim pensessin el contrari¹²⁶. Arribats a aquest punt, Manuel Contreras i Enrique Cebrián es pregunten, molt encertadament, per “*cómo había sido posible que aquellas Cortes orgánicas franquistas [...] ahora aprobaran por una abrumadora mayoría, muy superior a los dos tercios exigidos, la LRP*”¹²⁷. Al respecte, hom podria donar per vàlides tres respostes: la primera, aportada per Fernando Ónega, parla de com en fou de crucial presentar la LRP com a “*Octava Ley Fundamental*” franquista¹²⁸; la segona, de part de Carme Molinero i Pere Ysàs, és que el govern s’encarregà de posar-se molts procuradors de la seva part tot garantint-los els càrrecs que ocupaven a l’administració i empreses públiques¹²⁹; la tercera, formulada per Juan F. Fuentes, és que les Corts orgàniques havien estat concebudes a major glòria d’un mandatari a qui no podien desobeir, i tenint en compte la creixent preeminència del poder executiu, això és el que succeí: “*el Gobierno presentó a esas Cortes una ley que acababa con ellas y con todo lo que representaban, y las Cortes dijeron amén*”¹³⁰. Fernando Ónega ha descrit els fets del 18 de novembre de 1976 afirmant que “*las Cortes franquistas se acababan de suicidar y, encima, aplaudían al inductor*”¹³¹, i encara més els hispanistes britànics Paul Preston i Charles T. Powell estan d’acord amb que s’assistí al *harakiri* de les Corts¹³², però al cap i a la fi la visió més realista del que acabaria passant es troba en Eulàlia Solé: no tots els procuradors periren *ipso facto* sinó que continuaren en el joc polític amb un canvi de jaqueta que, en un futur proper, els permetria integrar-se en la *Unión de Centro Democrático* (UCD)¹³³.

Finalment, el 15 de desembre de 1976 la ciutadania va ser citada a les urnes per referendar la LRP sota el requeriment de: “*¿Aprueba el proyecto de ley de reforma política?*”¹³⁴. Fernando Ónega explica que el lema de “*Habla, pueblo, habla*” musicat pel grup *Vino Tinto* va servir per despertar el sentit de votació popular¹³⁵, i Carme Molinero i Pere Ysàs ho consideren una evidència de la despesa propagandística a favor del “Sí” empresa des del poder, alhora que l’executiu Suárez procedí de forma astuta i en benefici propi quan autoritzà la campanya televisada del “No” defensat per

¹²⁵ M. Contreras; E. Cebrián, “La Ley para la Reforma Política...”, *op. cit.*, p. 93.

¹²⁶ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 169.

¹²⁷ M. Contreras; E. Cebrián, “La Ley para la Reforma Política...”, *op. cit.*, p. 101.

¹²⁸ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, *op. cit.*, p. 89.

¹²⁹ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 114-115.

¹³⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 174.

¹³¹ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, *op. cit.*, p. 90-91.

¹³² P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 160; C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 111.

¹³³ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, *op. cit.*, p. 94.

¹³⁴ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 175.

¹³⁵ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, *op. cit.*, p. 91.

l'ultradreta -refermava l'esperit centrista del govern davant l'opinió pública- i prohibí els mítings abstencionistes dels demòcrates de tota la vida -desarmava als rivals-, i és que tot plegat donà els seus fruits: malgrat Suárez interpretà el 94,2% dels vots positius -sobre un 77,8% de participació censal- com la voluntat popular de canvi polític, Molinero i Ysàs pensen que seria el vist-i-plau de la societat que reforçaria la figura del president¹³⁶, mentre Juan C. Monedero afegeix que l'estratègia de l'abstenció sostinguda per l'oposició comportaria la seva primera derrota en temps de transició després de no saber escoltar que “*la ciudadanía quería apoyar cualquier avance, por pequeño que fuera, que alejara las sombras del franquismo*”¹³⁷. A fi de comptes, la discussió intel·lectual també ha girat a l'entorn de si el referèndum es va celebrar amb garanties: Manuel Contreras i Enrique Cebrián creuen que sí perquè, tot i perdurar l'edifici jurídic franquista, al rerefons hi havia una voluntat democràtica, mentre que Eulàlia Solé opina el contrari atès el context polític privat de llibertats i marcat per les següents mancances democràtiques: sols eren legals les *Asociaciones políticas*, el referèndum va ser controlat per aparells del *Movimiento* com alcaldes i governadors civils, es restringí el dret a fer campanya de totes les opcions, el cens no s'actualitzà, no s'eximí dels seus delictes ni als presos polítics, ni als presos sindicals ni als exiliats, i el referèndum no va derivar a cap Assemblea constituent amb totes les forces polítiques¹³⁸. Per tant, sembla ser que aleshores no va ser possible desmantellar tot el Franquisme.

3.2. La Setmana Negra de la Transició: una nova Setmana Tràgica?

La tradicionalment coneguda com a Setmana Negra de la Transició, esdevinguda entre els dies 23 i 29 de gener de 1977, va prendre com a escenari la ciutat de Madrid. Per a alguns historiadors la seva influència en termes polítics ha estat comparable a la que va tenir la Setmana Tràgica catalana de 1909: de fet, per Josep C. Clemente, “*significó el ataque frontal más peligroso dirigido a la democracia recién nacida*”¹³⁹, i en consonància amb tal discerniment, per Xavier Casals es tractà, efectivament, del desafiament més gran que patí la democratització, pel fet de ser el punt àlgid d'una escalada de tensió i violència polítiques que havia començat l'onze de desembre de 1976 amb el segrest d'Antonio Mª de Oriol i Urquijo¹⁴⁰. Sens dubte, com molt bé ha catalogat Víctor Aparicio, aquest curt període negre va ser la seu d'un terrorisme de doble signe repartit entre accions violentes (segrestos, assassinats, atemptats, etc.) amb autoria de l'extrema esquerra i de l'ultradreta, però també esmenta la mort de manifestants¹⁴¹, quelcom que cal incloure en el marc del concepte de *tanatopolítica* encunyat per Domingo Garí i entès com la funció d'aparell eliminador de dissidències

¹³⁶ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 117.

¹³⁷ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 130-131.

¹³⁸ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 113-114.

¹³⁹ J. C. Clemente, *Historias de la transición, 1973-1981. El fin del apagón*, Madrid, Editorial Fundamentos, 1994, p. 95.

¹⁴⁰ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 251 i 262. Sobre el segrest d'Antonio Mª Oriol, Fernando Ónega cau en l'error de situar tal succés al dia 11 de gener de 1977. F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p.95.

¹⁴¹ V. Aparicio, “La violencia política en la historiografía sobre la Transición”, *Vínculos de Historia*, núm. 6, 2017, p. 341.

reals o imaginàries adoptada per l'Estat contra la població en temps del Franquisme i també de la Transició, malgrat remarca que l'assassinat de ciutadans en vies transitives cap a la democràcia ha estat un dels elements més interessadament silenciats¹⁴². En conseqüència, per Sophie Baby totes aquestes evidències permeten efectuar un trencament envers el discurs idíl·lic i mitificat de la Transició immaculada, negociada, reformista i pacífica que va propiciar una pau reconciliadora, i al mateix temps lamenta que la violència durant tants anys obviada continuï essent avui, en gran mesura, “*un punto ciego de la historiografía de la transición*”, dins la qual s'atreveix a constatar que de violència contestatària¹⁴³ només s'ha progressat en estudis de terrorisme d'extrema esquerra i no d'ultradreta, alhora que de violència d'Estat¹⁴⁴ no hi ha hagut avenços significatius¹⁴⁵. Malgrat tot, del poc que s'ha estudiat sobre la violència de la dreta radical, autors com Juan M. González hi vinculen una part a la violència d'Estat, defensant que el mateix aparell estatal hi podria haver estat al darrere en el marc del que s'ha conegut com a terrorisme vigilant o “*guerra sucia contra ETA*”, de caràcter il·legal¹⁴⁶.

Tots i cadascun dels successos dramàtics que van tacar de sang la darrera setmana del gener de 1977 -iniciats, per Paul Preston, tan bon punt Suárez es comprometé amb el canvi¹⁴⁷- mereixen ser recordats per la Història com a part de la violència sembrada durant la Transició¹⁴⁸, però si n'hi ha un que requereix especial atenció per la commoció, la por i sobretot les conseqüències polítiques que va generar, aquest és sens dubte la Matança d'Atocha: segons informa Juan F. Fuentes, a la nit del dia 24 uns terroristes d'extrema dreta atemptaven contra nou persones d'un despatx laboralista de CCOO del carrer Atocha de Madrid, provocant-ne la mort de cinc d'ells¹⁴⁹. En línies contextuais, cal entendre, en base a l'òptica de Sophie Baby, que la mort de Franco havia portat als grups de la dreta radical a actuar més que mai si volien frenar la democratització i conservar les estructures estatals del règim¹⁵⁰, mentre que en línies més concretes Juan M. González aposta per interpretar el cas d'Atocha com una excepció dins del terrorisme d'extrema dreta, bàsicament perquè mentre la resta d'atemptats

¹⁴² D. Garí, “Tanatopolítica bajo el franquismo y la transición”, *Hispania Nova*, núm. 12, 2014, p. 116 i 140.

¹⁴³ Dita també violència protestatària, “*es aquella que va dirigida contra el orden social, el régimen político o los representantes de la fuerza pública*”. S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, op. cit., p. 48.

¹⁴⁴ No s'hi contempla la violència física legítima sobre la qual l'Estat contemporani en té el seu monopoli, sinó només la coerció exercida per l'Estat que rebassi la legalitat i se la pugui jutjar com a il·legítima. *Ibidem*, p. 45-46.

¹⁴⁵ S. Baby, “Estado y violencia en la transición española. Las violencias policiales”, dins de: S. Baby; O. Compagnon; E. González (eds.), *Violencia y transiciones políticas a finales del siglo XX. Europa del Sur-América Latina*, Madrid, Casa de Velázquez, 2009, p. 179.

¹⁴⁶ J. M. González, “La violencia política de la extrema derecha durante la transición española (1975-1982)”, dins de: C. Navajas; D. Iturriaga (eds.), *Coetánea: Actas del III Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo*, Logroño, Universidad de la Rioja, 2012, p. 372.

¹⁴⁷ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 167.

¹⁴⁸ Dia 23: assassinat d'un estudiant en una manifestació; dia 24, segrest del general Emilio Villaescusa; dia 24: un estudiant moria després de l'impacte d'un pot de fum policial; dia 24: matança d'Atocha; dia 28: assassinat de quatre policies. J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p.183. En discordança, però, Josep C. Clemente parla de la mort de dos policies i no quatre el dia 28. J. C. Clemente, *Historias de la transición...*, op. cit., p. 95.

¹⁴⁹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 182.

¹⁵⁰ S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, op. cit., p. 112.

causats per grups d'aquesta ideologia foren desorganitzats¹⁵¹, mancats d'una estratègia clara, ineficaços en termes polítics i artífexs de pocs assassinats, aquí fou tot el contrari¹⁵², i una prova al respecte l'ofereixen Carme Molinero i Pere Ysàs, els quals comenten que la investigació empresa després dels fets assenyalà una implicació premeditada d'individus vinculats al *Sindicato Provincial de Transportes*, a *Fuerza Nueva*, a *Falange Española de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista* i als cossos d'ordre públic com la policia o l'exèrcit¹⁵³. Tanmateix, sobre aquesta relació d'involucrats, Juan M. González hi divergiria amb un petit matís: al seu entendre, la *Fuerza Nueva* de Blas Piñar no hi participà directament vist que condemnava emprar la violència sistemàtica per accedir al poder, sinó que en tot cas hi prengué part la seva facció juvenil coneguda com a *Fuerza Joven*, que havia adoptat aires paramilitars i de la qual *Fuerza Nueva* no se'n separaria fins que acceptés la via electoral per als comicis generals de 1979¹⁵⁴, essent una distinció que Sophie Baby corrobora en diferenciar entre els veterans -tradicionalistes i nacionalcatòlics- i els joves -revolucionaris, neofeixistes, radicals, paramilitars i violents-¹⁵⁵.

Mentrestant, el trasbals dels fets agafà per sorpresa a un Suárez que, explica Juan F. Fuentes, encara no disposava d'estabilitat familiar en tant que ni tan sols havia finalitzat el trasllat del seu domicili al Palau de la Moncloa¹⁵⁶. Amb anterioritat, el president del govern havia hagut de donar exemple a la població davant les fractures obertes per la violència i cridar a la calma tot transmetent serenitat, o com indica Xavier Casals, emprant un discurs per recordar que el terrorisme era un fenomen internacional i no exclusiu d'Espanya¹⁵⁷, però en el cas de la Matança d'Atocha la lliçó exemplar emergí de la pròpia ciutadania i del Partit Comunista d'Espanya (PCE). En el marc d'una manifestació per acompanyar els fèretres de les víctimes el dia 26, definida antitèticament per Juan F. Fuentes a través de l'oxímoron "*multitudinaria y silenciosa*"¹⁵⁸, Sophie Baby hi situa la normalització de la pràctica manifestant d'ençà la gent aprengué a congregar-se pacíficament al carrer¹⁵⁹, i Xavier Domènech hi percep l'exercici d'una responsabilitat política o *pragmatismo coraggioso* (pragmatisme valent) de la mà del PCE, en una clara demostració d'autocontenció, disciplina i capacitat d'integració a un sistema democràtic¹⁶⁰; de fet, no en va, tant ell com Sophie Baby es fan partícips de la visió plenament consolidada entre els historiadors sobre que amb aquest

---

¹⁵¹ Xavier Casals així ho ratifica: "*la mayoría de comandos de ultraderecha parecen haberse caracterizado por actuar de modo espontáneo*". X. Casals, "¿Existió una «estrategia de la tensión» en España?", *Historia del presente*, núm. 14, 2009, p. 26-27.

¹⁵² J. M. González, "La violencia política...", *op. cit.*, p. 373.

¹⁵³ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 193.

¹⁵⁴ J. M. González, "La violencia política...", *op. cit.*, p. 371.

¹⁵⁵ S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, *op. cit.*, p. 115.

¹⁵⁶ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 182-183.

¹⁵⁷ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, *op. cit.*, p. 252.

¹⁵⁸ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 184.

¹⁵⁹ S. Baby, "Estado y violencia...", *op. cit.*, p. 190.

¹⁶⁰ X. Domènech, "El PCE en el proceso de cambio político. La voluntad de ser arte y parte", *Viento Sur*, núm. 115, 2011, p. 103.

comportament estable i fent cas omís a les provocacions, el PCE es guanyà la seva propera legalització¹⁶¹. Així i tot, paga la pena remarcar la qualitat de pionera en molts plantejaments que ostenta Sophie Baby, i és que si bé els autors analitzats han reconegut la pràctica pacífica tant de la societat civil com del PCE, només ella ha observat l'altra cara de la moneda i ha treballat l'actitud de les forces policials en l'esmentada manifestació: d'aquesta manera, ha teoritzat que la policia començà a captar que la manifestació era una pràctica no negativa i comuna en democràcia, quelcom que li mereix parlar d'una pedagogia de la moderació evidenciada amb la no intervenció contra uns organitzadors que, malgrat actuar sense incidents, al cap i a la fi veien com a il·legals¹⁶². Si més no, està clar que els comunistes foren els grans protagonistes de la jornada, fins al punt que segons Paul Preston¹⁶³, Suárez quedà impressionat davant la seva exhibició de fortalesa i disciplina, i encara més Juan F. Fuentes ha gosat dir que des d'aquest moment, de ben segur el president de l'executiu ja no dubtaria de la necessitat de legalitzar el PCE¹⁶⁴.

En al·lusió a les conseqüències de la Matança d'Atocha, per descomptat aplicables també a la resta d'impulsos violents de la Setmana Tràgica, Carme Molinero i Pere Ysàs consideren que tingueren l'efecte contrari a l'esperat pels seus perpetradors ja que reforçaren la voluntat general d'avançar cap a la democràcia¹⁶⁵, i en paral·lel Paul Preston hi relaciona la ja decreixent hostilitat popular per legalitzar el PCE després de resistir a la provocació de l'extrema dreta i respondre mesuradament a la tragèdia¹⁶⁶. Dit això, Eulàlia Solé afegeix que més enllà dels comunistes va ser molt important el paper de la població, la qual creu que a través de manifestar-se decentment es va convertir en l'impuls decisiu per tal que el Govern fes un pas més a favor del canvi a pesar del temor a una perillosa reacció immobilitista¹⁶⁷, però igualment, i en contrast amb els autors prèviament citats, interpreta una conseqüència política negativa derivada del terrorisme: des del punt de vista de la ruptura, la força d'aquesta anà minvant degut a que l'oposició pactista, influenciada per la por a una involució, afluixaria la pressió de les seves demandes i acataria més fàcilment les restriccions de la reforma proposada des del poder i de tal manera s'obria una "*singular dialéctica en la que se mezclan fuerza y debilidad, empuje y precaución, utopía y concesiones*"¹⁶⁸.

En síntesi, seguint a Fernando Ónega, convé atribuir la violència del gener de 1977 a una temptativa per avortar el curs democratitzador¹⁶⁹, i sols així cobren sentit les següents paraules de Juan F. Fuentes: "*nunca había parecido tan real el peligro de una involución política, mientras el miedo se*

---

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 103; S. Baby, "Estado y violencia...", *op. cit.*, p. 191.

¹⁶² S. Baby, "Estado y violencia...", *op. cit.*, p. 190-191.

¹⁶³ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 168.

¹⁶⁴ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 184.

¹⁶⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 194-195.

¹⁶⁶ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 168.

¹⁶⁷ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, *op. cit.*, p. 132.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 129 i 132.

¹⁶⁹ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, *op. cit.*, p. 94-95.

apoderaba de la opinión pública, de las fuerzas democráticas y del propio Gobierno”¹⁷⁰. Certament, tal com concorden Domingo Garí i Juan M. González, els atemptats terroristes de grups extremistes van anar enfocats a crear alarma social per així difondre la por al conjunt de la població i contenir les protestes ciutadanes¹⁷¹, però s’han abordat amb major consciència les possibles motivacions polítiques que van tenir tals comportaments. És així que Víctor Aparicio ha atribuït un objectiu bicèfal a la denominada estratègia de la tensió practicada durant la Setmana Negra a càrrec de l’ultradreta, en el sentit de resposta als atemptats de grups ideològicament oposats com ETA o els GRAPO i també per promoure una involució del sistema¹⁷², però Juan M. González ho redueix a la finalitat última que es va perseguir: els atemptats crearien desordre i inestabilitat, l’opinió pública entendria que democràcia parlamentària i ordre social eren incompatibles, i com a resultat part de la població percebria un cop d’Estat com una necessitat justificada¹⁷³. Tanmateix, Xavier Casals planteja la dicotomia entre estratègia de la tensió i equilibri del terror: a partir d’aquí es proposa indagar quina de les dues es va produir en realitat, i després de considerar que la violència dels col·lectius més representatius d’extrema esquerra (GRAPO) es veié neutralitzada per la dels d’extrema dreta (Triple A), acaba conclouent que es visqué un equilibri del terror, d’ençà l’estratègia de la tensió es veié anul·lada per la inclusió del govern i l’oposició dins d’un mateix bloc partidari d’avançar cap a la democràcia i perfectament diferenciat dels grups armats¹⁷⁴. Per tant, com dirien Santos Juliá i Charles T. Powell, el terrorisme de finals de gener de 1977 fracassà a l’hora d’intimidar i debilitar a una població afectada pels atemptats però també a les institucions, on es posà a prova la valentia i enteresa de Suárez i els seus col·laboradors¹⁷⁵, tot i que seguint a Josep Fontana, tampoc s’han de sobrevalorar les accions del president o del rei atès que mai havien tingut intenció de desenvolupar extensament el canvi democràtic i si en última instància ho acabaren fent és perquè la marxa dels esdeveniments els empenyé a fer-ho¹⁷⁶.

3.3. Consideracions al voltant del *Sábado Santo Rojo*.

Charles T. Powell ha apuntat que la legalització del Partit Comunista d’Espanya (PCE) el 1977 va fixar el punt de no retorn de la Transició¹⁷⁷, per allò que Santos Juliá ha considerat com un procés de conquesta de llibertats públiques irreversible¹⁷⁸. Probablement, doncs, la rellevància que la historiografia ha tendit a concedir a aquest cèlebre esdeveniment es deu en part a que, com ha deixat

¹⁷⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 183.

¹⁷¹ D. Garí, “Tanatopolítica...”, op. cit., p. 140; J. M. González, “La violencia política...”, op. cit., p. 373.

¹⁷² V. Aparicio, “La violencia política...”, op. cit., p. 332.

¹⁷³ J. M. González, “La violencia política...”, op. cit., p. 374.

¹⁷⁴ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 260-262.

¹⁷⁵ S. Juliá, “La estrategia de la tensión”, dins de: S. Juliá; J. Pradera; J. Prieto (coords.), *Memoria de la Transición*, Madrid, Editorial Taurus, 1996, p. 185-188; C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 116.

¹⁷⁶ J. Fontana, *La construcción de la identidad: reflexions sobre el passat i sobre el present*, Barcelona, Editorial Base, 2006, p. 129.

¹⁷⁷ C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 123.

¹⁷⁸ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 398.

escrit Leopoldo Calvo-Sotelo a les seves memòries, va constituir una de les decisions més encertades preses per Suárez¹⁷⁹ -clar que aquesta afirmació la fa amb perspectiva tretze anys després de l'efemèride i no coetàniament, quan hi havia hagut nombrosos dubtes-. No obstant això, i partint de la base que el veredict final no va prendre forma fins al cap de nou mesos de formar-se el segon govern de la monarquia de Joan Carles I en el que Xavier Domènech qualifica de legalització tardana pel PCE i encara més pel PSUC¹⁸⁰, Paul Preston estableix que l'oposició democràtica tingué com a arma fonamental la mobilització popular per pressionar a Suárez i el seu govern per tal que s'afanyessin, però comenta que el president es disculpava per la demora assenyalant l'amenaça que suposava l'exèrcit en cas de donar un pas en fals¹⁸¹, és a dir, es temia el que Fernando Ónega ha definit com a “*ruido de sables*”¹⁸². Així mateix, Leopoldo Calvo-Sotelo insisteix que més enllà d'aquesta resistència externa Suárez hagué de lidiar amb les contrarietats aparegudes dins del seu propi equip davant la no unanimitat per legalitzar el PCE¹⁸³, mentre Xavier Domènech dóna més èmfasi a la manera com els propis comunistes forçaren progressivament el seu propi reconeixement legal d'ençà sortiren al carrer i organitzaren actes públics malgrat no tenir-ne permís per estar fora de la llei¹⁸⁴; de fet, en aquesta línia i de forma més exhaustiva, Roberto Muñoz reuneix un total de quatre condicionants que, a la seva discreció, promogueren la legalització *de facto* del PCE: primer, la moderació demostrada pel partit davant la Matança d'Atocha; segon, el cessament de l'anticomunista Henry Kissinger com a secretari d'Estat dels EUA davant la victòria electoral del candidat demòcrata Jimmy Carter; tercer, un imaginari col·lectiu espanyol cada cop més partidari de reconèixer-lo legalment; i quart, la renúncia expressa de la l'estratègia de la ruptura per acceptar la reforma pactada encapçalada per Suárez¹⁸⁵.

Ara faltaria, però, el que Roberto Muñoz coneix com a reconeixement *de iure* del PCE¹⁸⁶, és a dir, la transcendental legalització oficial que sí tindria efectes vinculants, no com l'anterior, i que als ulls de Carme Molinero i Pere Ysàs significaria que la qüestió comunista havia deixat de ser un afer marginal per esdevenir el veritable “*test de la democràcia*”¹⁸⁷. Amb un argument no susceptible d'ésser comprovat ja que la resta d'autors analitzats no el contemplen a les seves obres, Fernando Ónega es remunta a temps de Franco per dir que el príncep Joan Carles de Borbó ja establí contactes amb Santiago Carrillo a través d'emissaris per facilitar prudentment una futura legalització del

¹⁷⁹ L. Calvo-Sotelo, *Memoria viva de la transición*, Barcelona, Plaza & Janés Editores / Cambio 16, 1990, p. 18.

¹⁸⁰ X. Domènech, “El PCE en el proceso...”, *op. cit.*, p. 102.

¹⁸¹ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 152.

¹⁸² F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, *op. cit.*, p. 99.

¹⁸³ L. Calvo-Sotelo, *Memoria viva de la transición*, *op. cit.*, p. 18.

¹⁸⁴ X. Domènech, “El PCE en el proceso...”, *op. cit.*, p. 101.

¹⁸⁵ R. Muñoz, “Las Fuerzas Armadas y la legalización del PCE”, *Rubrica Contemporanea*, vol. 2, núm. 4, 2013, p. 109.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 128.

PCE¹⁸⁸, però a fi de comptes això no succeiria fins al segon govern de la monarquia de Joan Carles I, quan el mateix autor ho atribueix en clau enaltidora a una obra d'artesanía enginyada per Suárez i la combinació entre “*un rey que no quería que hubiera más ideologías prohibidas que las violentas, un presidente del Gobierno sin limitaciones ideológicas y un líder comunista que, en su madurez, se había convertido básicamente en un pragmático*”¹⁸⁹. Però exactament, quan el president es començà a plantejar seriosament la situació? Tant Carme Molinero i Pere Ysàs com Juan F. Fuentes estan plenament d'acord que el punt d'inflexió es trobaria en l'experiència de l'atemptat d'Atocha, i creuen que ja tindria la decisió presa després de reunir-se amb Carrillo el febrer de 1977 i autoritzar la cimera eurocomunista, a més de remarcar que un imaginari col·lectiu cada cop més benèvol amb el PCE -tractat unes línies més amunt per Roberto Muñoz- i plasmat a les enquestes, generà un influx decisiu en la persona de Suárez¹⁹⁰. Per tot plegat, Carme Molinero i Pere Ysàs valoren l'actitud de Suárez com a “*nueva, pues hasta entonces su universo mental había estado acotado por coordenadas franquistas*”¹⁹¹, i realment aquest parer divergeix irremeiablement amb el testimoni d'un Fernando Ónega que, empès per la necessitat de crear la legitimitat que el president no tenia, alaba a Suárez com un socialdemòcrata de tota la vida que durant la dictadura de Franco havia mostrat tendències subversives¹⁹².

La legalització *de iure* del PCE acabaria tenint lloc el dia 9 d'abril de 1977, dissabte Sant, així que no és d'estranyar preguntar-se: per què es va fer en aquestes dates tan assenyalades al calendari, quan comunisme i cristianisme no eren, mai millor dit, sants de la mateixa devoció¹⁹³? Dues teories podrien aclarir el dubte: per una banda, Leopoldo Calvo-Sotelo creu que Suárez buscà fer pública la notícia a finals de vacances de Setmana Santa esperant diluir el seu impacte a l'opinió pública¹⁹⁴; per l'altra, Charles T. Powell situa al president com a ideòleg d'una meditada estratègia per manifestar el veredicte mentre els seus ministres estaven fora per festes i, els reis, de visita a França, davant la por a que l'exèrcit reaccionés amb un cop d'Estat que els deixés atrapats dins la capital; fins i tot detalla una maniobra preventiva de Suárez que consistí en limitar durant quaranta dies des del març el subministrament de carburant a la *División Acorazada Brunete*¹⁹⁵. En addició, cal recordar que el 30 de març el Tribunal Suprem es rentà les mans davant la petició governamental per inscriure el PCE, així que Juan F. Fuentes transmet al lector que la decisió per legalitzar-lo acabaria sent una espècie de sacrifici personal de Suárez, a través de les següents paraules: “*el presidente insiste en que es una*

¹⁸⁸ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 100-101.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 99-100.

¹⁹⁰ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p.127-128 i 130; J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 184-187.

¹⁹¹ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 128.

¹⁹² F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 28.

¹⁹³ Tot i que Juan C. Monedero contempla que el PCE es moderaria progressivament amb un apropament als cristians. J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 174.

¹⁹⁴ L. Calvo-Sotelo, *Memoria viva de la transición*, op. cit., p. 18.

¹⁹⁵ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 120-121.

decisión personal sobre la que asume toda la responsabilidad”¹⁹⁶. No obstant això, Josep Fontana opta per treure mèrits a Suárez i explica que en realitat només va actuar per interessos atès que li convenia la col·laboració de l’esquerra per dotar de legitimitat les eleccions previstes pel juny¹⁹⁷, a més que esperava, a través de contentar al PCE, poder influir sobre el seu sindicat (CCOO); així, determina que no va ser “*un acto audaz de Suárez, era algo obligado*”¹⁹⁸, i és que com molt bé diuen Carme Molinero i Pere Ysàs, Suárez buscava obtenir “*el certificado definitivo de su voluntad democratizadora*”¹⁹⁹, o també, tal com diu Xavier Casals, buscava consolidar la seva figura per poder liderar un partit polític properament²⁰⁰. Ara bé, quelcom que tampoc es pot passar per alt i que disposa de consens en els estudis de Charles T. Powell, Juan F. Fuentes i Carme Molinero i Pere Ysàs és el fet que en el fons la legalització del PCE fos una tàctica maquinada per Suárez per tal de frenar el possibilisme d’un PSOE cada cop més reticent i ferm en les negociacions amb el govern, tot limitant el seu marge de maniobra i la seva ufanosa postura de qüestionament del devenir democràtic del reformisme amb la qual havien amenaçat de no presentar-se a unes futures eleccions, perquè tan bon punt es plantegés que el PCE, ja legal, acudiria als comicis, Suárez sabia que el PSOE s’adaptaria a les condicions de la reforma perquè no suportaria deixar el camp de l’esquerra lliure als comunistes²⁰¹.

Així mateix, ha existit certa controvèrsia al voltant del reconeixement de la monarquia i la unitat d’Espanya efectuat pel PCE el 15 d’abril de 1977. Xavier Domènech i Juan F. Fuentes exposen que Carrillo i el Comitè Central del partit van tenir la iniciativa de renunciar a la bandera tricolor republicana i acceptar la bicolor monàrquica per facilitar les coses al govern davant les reaccions desfavorables -sobretot, militars-²⁰², mentre que Xavier Casals, Josep Fontana i Carme Molinero i Pere Ysàs defensen que la idea fou de Suárez i es pactà en secret amb el líder del PCE, on probablement el primer jugà més aviat un paper d’imposició i exigència inflexible²⁰³. Seguidament, Josep Fontana interpreta que aquest procediment del PCE comportaria “*olvidar su vocación revolucionaria y las promesas de cambio radical*”²⁰⁴, i Xavier Casals continua aquesta apreciació convençut que el PCE, en confirmar que no trencaria amb el sistema, “*pagó un alto precio por su*

¹⁹⁶ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 190.

¹⁹⁷ Tot i que Fernando Guirao i Víctor Gavín són partidaris de pensar que si les futures eleccions s’haguessin celebrat sense la presència del PCE, països occidentals com els EUA, Gran Bretanya o la RFA haurien avalat igualment el seu caràcter democràtic. F. Guirao; V. Gavín, “La Comunidad Europea y la transición española (1975-1977)”, dins de: C. Blanco; S. Muñoz (dirs.), *Converging pathways: Spain and the European integration process*, Brussel·les, P. I. E. Peter Lang, 2013, p. 181.

¹⁹⁸ J. Fontana, “Los comunistas ante la transición”, *Mientras Tanto*, núm. 104-105, 2007, p. 28.

¹⁹⁹ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 130.

²⁰⁰ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 257.

²⁰¹ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 117-118; J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 188-189; C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 129.

²⁰² X. Domènech, “El PCE en el proceso...”, op. cit., p. 103; J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 192 i 194.

²⁰³ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 257; J. Fontana, “Los comunistas ante la transición”, op. cit., p. 27; C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 132.

²⁰⁴ J. Fontana, “Los comunistas ante la transición”, op. cit., p. 27.

*legalización: convertirse en una fuerza marginal, ya que el partido empezó a ser un formidable cascarón de nuez que abultaba y era vistoso, pero perdía consistencia con rapidez*²⁰⁵. Al cap i a la fi, Josep Fontana creu que el responsable de tal debilitament és el fet que els líders del PCE, igual que els del PSOE, abandonessin els seus tradicionals postulats moguts per l'anhel de tastar “*las parcelas de poder que les podía ofrecer el postfranquismo*”²⁰⁶, i Juan C. Monedero ho corrobora amb les seves paraules: “*para el PCE pesó más la unidad y la aceptación por parte de los continuadores del franquismo que la acción colectiva que podía azuzarse al calor de las expectativas de cambio*”²⁰⁷.

Finalment, és oportú prestar atenció al que la historiografia ha dit sobre les relacions entre PCE, govern i exèrcit. Juan F. Fuentes es remunta al 8 de setembre de 1976 per establir que la reunió de Suárez amb els alts comandaments de l'exèrcit per explicar els plans de reforma resultà en dues versions dels fets: mentre uns creuen que el president prometé no legalitzar el PCE, altres entenen que simplement informà que aleshores no es duria a terme degut a la naturalesa dels estatuts del partit; així doncs, l'autor aposta per pensar que Suárez es limità a transmetre que “*lo que ocurriera en el futuro estaba por ver*”²⁰⁸. Tanmateix, Paul Preston discrepa al respecte i sosté que el president enganyà a l'exèrcit: la institució militar acceptaria la reforma política per lleialtat al rei i sempre i quan el PCE quedés exclòs del sistema, però el cas és que Suárez “*no les dijo [...] que en sus contactos secretos con Carrillo estaba propiciando un cambio de los susodichos estatutos y la consiguiente legalización del Partido Comunista*”²⁰⁹; al cap i a la fi, Fernando Puell de la Villa es mostra convençut que amb la reunió en qüestió, els militars ja preveïeren que tindria lloc el pitjor i que s'esgotaven les oportunitats per impedir-ho²¹⁰. Ara bé, a què es devia tanta animadversió vers el PCE? Segons Fernando Ónega “*los rojos representaban la subversión, y los ejércitos estaban para aplastar las subversiones*”²¹¹, a la qual cosa Roberto Muñoz afegeix que per l'elit franquista -sobretot, militar- els comunistes simbolitzaven tant el bàndol vençut a la Guerra Civil com també la gran oposició antifranquista²¹², essent unes idees que per Eulàlia Solé la dictadura havia inculcat en la població civil²¹³. Però aquí és important remarcar, tal com ha destacat Roberto Muñoz, que tan bon punt s'oficialitzà la legalització del PCE els alts comandaments de les Forces Armades donaren per trencada la suposada promesa de Suárez -encara que per Eulàlia Solé sols foren una minoria

²⁰⁵ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 258-259.

²⁰⁶ J. Fontana, “Los comunistas ante la transición”, op. cit., p. 27.

²⁰⁷ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 176.

²⁰⁸ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 162-163.

²⁰⁹ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 155.

²¹⁰ F. Puell de la Villa, “El presidente Suárez y las Fuerzas Armadas (1976-1981), dins de: M. Redero (ed.), *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 177.

²¹¹ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 99.

²¹² R. Muñoz, “Las Fuerzas Armadas...”, op. cit., p. 108.

²¹³ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 143.

recalcitrant²¹⁴ - i es proposaren supeditar el govern al poder militar²¹⁵, tot creant el que Xavier Casals anomena “*clima de democracia vigilada y vigilante*”²¹⁶. Arribats a aquest punt, doncs, cal considerar que des de la perspectiva castrense ja no només es concebria a Suárez com un perjur, sinó que tal com recull Rafael Núñez ara també se’l tindria per “*un mentiroso, un oportunista, un manipulador, un chaquetero capaz de las más sucias maniobras: traidor era la palabra más repetida*”²¹⁷, i en definitiva no es pot sinó concloure que la raó d’aquestes increpacions raïa en el fet que, tal com postulen Carme Molinero i Pere Ysàs, la legalització del PCE havia estat una ruptura política i simbòlica vers el Franquisme²¹⁸, la qual per Andreu Mayayo inclús va superar el marc inicial de la reforma tot i costar-li a Suárez entrar en una posició de solitud i feblesa davant del búnker²¹⁹.

3.4. Les eleccions generals del 15 de juny de 1977 i la creació de la UCD.

Les tesis de Pere Ysàs i José Casanova convergeixen a l’estimar que amb les eleccions generals a Corts del 15 de juny de 1977 culminava una segona fase de la Transició a la democràcia caracteritzada pels contactes entre govern i oposició, tot i que difereixen pel que fa a quan s’havia iniciat tal etapa: pel primer, havia estat el 15 de desembre (aprovació de la LRP en referèndum); pel segon, havia estat el 23 de desembre (primera reunió del Comitè Negociador de l’oposició amb Suárez)²²⁰. Segons dóna a entendre Juan F. Fuentes aquest hauria estat el període de la reconciliació, mentre que a l’estiu, ja celebrades les eleccions, tant ell com Pere Ysàs i com Álvaro Soto hi situen el naixement del període del consens, motivat més per necessitat que no per voluntat i malgrat més tard de la necessitat se’n faria virtut²²¹, però per contrapartida Paul Preston parla ja d’un consens entre dretes i esquerres nascut temps enrere i que faria possible l’eufòria d’un electorat madur a mitjan 1977²²²; sigui com sigui, tal com reflexiona Jonathan Hopkin, l’enteniment bilateral fou imprescindible abans o després tenint en compte que “*a repetition of the 1930s conflict in the 1970s would have been a desperately poor individual outcome for many political actors in Spain, leaving some of them dead or in exile*”²²³. Així mateix, no hi ha dubte que els primers mesos de 1977 foren decisius per seguir desmantellant velles estructures del règim, tal com justifica Juan F. Fuentes en dir

---

²¹⁴ *Ibidem*, p. 120.

²¹⁵ R. Muñoz, “Las Fuerzas Armadas...”, *op. cit.*, p. 112.

²¹⁶ X. Casals, *La tentación neofascista en España*, Barcelona, Plaza & Janés Editores, 1998, p. 27.

²¹⁷ R. Núñez, “El héroe perjuro...”, *op. cit.*, p. 129.

²¹⁸ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 132.

²¹⁹ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, *op. cit.*, p. 64.

²²⁰ P. Ysàs, “Democracia y autonomía en la transición española”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 95; J. Casanova, “Las enseñanzas de la transición democrática en España”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 33.

²²¹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 225; P. Ysàs, “Ni modèlica ni immodèlica...”, *op. cit.*, p. 285; Á. Soto, “Las derechas en el laberinto. En busca de un proyecto realista y democrático”, dins de: M. Redero (ed.), *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 45.

²²² P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 187.

²²³ J. Hopkin, “From Consensus to Competition: Changing Conceptions of Democracy in the Spanish Transition”, *Competing Conceptions of Democracy in the Practice of Politics*, ECPR Joint Sessions, Copenhagen, del 14 al 19 d’abril del 2000, p. 22. Disponible a:

<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/485f508d-399a-436a-8b82-e9ffa3c0b050.pdf>.

que “el 1 de abril se suprimía la Secretaría General del Movimiento, último vestigio administrativo del [...] partido único de la España nacional”²²⁴; de fet, Santos Julià interpreta que Suárez decidís fer-ho en el 38è aniversari de la victòria dels sublevats com la sentència definitiva al *harakiri* ja viscut per la classe política franquista²²⁵, i aquest element d’alta càrrega simbòlica és rellevant en tant que com afegeix Andreu Mayayo, “amb l’aprovació del reial decret electoral i la fi del partit únic, l’escenari de les eleccions ja estava preparat”²²⁶. Tanmateix, tals temps no estarien exempts de l’amenaça terrorista antiespanyola, i per aquesta raó Paul Preston qualifica de gran mèrit suarista l’acord segellat amb ETA per no pertorbar ni sabotejar les eleccions previstes²²⁷.

Mentrestant, la historiografia situa l’establiment d’un sistema electoral com el principal preparatiu per als futurs comicis. Segons Pere Ysàs la norma electoral va satisfer unes condicions mínimament acceptables per l’oposició ja que fou negociada pel govern amb els grups democràtics²²⁸, però Andreu Mayayo aclareix que en el fons Suárez va aconseguir imposar el sistema electoral -la llei fou redactada pels ministres Landelino Lavilla i Miguel Herrero Rodríguez de Miñón- i només es van permetre mínimes concessions²²⁹, quelcom que recolza Eulàlia Solé en dir que en l’estira i arronsa entre govern i oposició, Suárez sempre portà la batuta²³⁰. Fos com fos, Álvaro Soto considera que se’n derivarien dues preocupacions principals: el conflicte entre dreta i esquerra i el conflicte centre-perifèria²³¹, on Carme Molinero i Pere Ysàs emfatitzen el paper desenvolupat per l’oposició en el segon aspecte ja que pressionaria per crear un sistema proporcional on el còmput per províncies -cadascuna seria una circumscripció- salvaguardés la representació dels partits regionals²³². No en va això és el que porta Jonathan Hopkin a definir el sistema electoral espanyol, romanent avui en dia amb alguns canvis, com a multipartidista i basat en una lògica de representació proporcional que seria regulada per la fórmula d’Hondt, en la qual, explica: “a series of correctives make it effectively a hybrid system with strong majoritarian tendencies. The large number of constituencies and limited number of seats available to be distributed make high levels of proportionality difficult, and the system overrepresents large statewide parties and non-statewide parties with geographically concentrated support”²³³. Ras i curt, Andreu Mayayo sintetitza que la fórmula en qüestió emprà un mecanisme per prioritzar les candidatures més votades i penalitzar-ne la resta, obrint pas a un sistema

²²⁴ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 188.

²²⁵ S. Julià, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 388.

²²⁶ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 64.

²²⁷ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 180.

²²⁸ P. Ysàs, “Democracia y autonomía...”, op. cit., p. 95-96.

²²⁹ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 69.

²³⁰ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 139.

²³¹ Á. Soto, “Las derechas en el laberinto...”, op. cit., p. 54.

²³² C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 134.

²³³ J. Hopkin, “From Consensus to Competition...”, op. cit., p. 5-6.

que tot i permetre la participació de molts partits polítics, acaba essent enfocat a un caràcter bipartidista on dos d'ideologia contrària reben els grans beneficis i la resta perduren minoritaris²³⁴.

Tot plegat fa palès un complex camí cap a les eleccions que Carme Molinero i Pere Ysàs divideixen entre una etapa de confirmació de les candidatures electorals al febrer, una acceleració a l'abril amb la legalització del PCE i la culminació dels preparatius al maig²³⁵, quan segons Francisco Segado s'assegurà que Suárez es presentaria als comicis²³⁶. Si més no, Juan F. Fuentes assegura que a inicis d'any el president ja tenia en ment posar la seva reelecció a disposició de les urnes, i insisteix que quan ho feu oficial al rei “*le produjo más preocupación que entusiasmo*”²³⁷, mentre que Fernando Ónega ho desmenteix perquè creu que el necessitava per promulgar una futura Constitució²³⁸. En qualsevol cas, Suárez és definit per Juan F. Fuentes com un polític mancat d'una ideologia, d'un programa polític i d'un pedigrí democràtic, i argüeix que aquest problema sols podria ser subsanat per una plataforma electoral feta a la seva mida²³⁹: aquesta fou la UCD, entesa per Jonathan Hopkin com una coalició heterogènia de partits²⁴⁰ o per Manuel Ortiz com un partit-arxipèlag integrat per quinze formacions²⁴¹, però tal vegada és més acurada la percepció de Carme Molinero i Pere Ysàs de copsar-la com una amalgama de personalitats²⁴², malgrat en aquesta lògica existeix un debat a l'hora de dilucidar a quines famílies internes pertangué cadascuna d'elles: la lectura més completa l'ofereix Álvaro Soto en contemplar democratacristians, liberals, socialdemòcrates, independents (*azules* o gent de l'extint *Movimiento Nacional*) i regionalistes²⁴³, mentre Fernando Ónega només esmenta els quatre primers²⁴⁴ i, Carme Molinero i Pere Ysàs o també Manuel Ortiz, els tres primers²⁴⁵. Així les coses, tant Rafael Núñez com Pere Ysàs entenen que Suárez posà fi a les disputes per ocupar el centre polític de cara a les eleccions, però aquesta acció s'acompanyà d'atacs i retrets de la dreta i l'esquerra potser degut, en part, a les enquestes que ubicaven la majoria de l'electorat al centrisme²⁴⁶.

Respecte a la creació de la UCD resulta de gran interès indagar fins a quin punt la mà de Suárez hi va participar a l'hora de preparar les eleccions. En aquesta línia és fonamental la discussió on, per una banda, autors com Carme Molinero i Pere Ysàs raonen que les seves llistes electorals foren

²³⁴ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 71-72.

²³⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 137.

²³⁶ F. Segado, “El camino a las elecciones de 1977: el primer gobierno de Adolfo Suárez en las viñetas de la prensa diaria”, *Hispania. Revista Española de Historia*, vol. 69, núm. 232, p. 498.

²³⁷ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 197.

²³⁸ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 299-300.

²³⁹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 194 i 197.

²⁴⁰ J. Hopkin, “From Consensus to Competition...”, op. cit., p. 3.

²⁴¹ M. Ortiz, “Un partido político para la reforma: La UCD de Adolfo Suárez (1976-1982)”, dins de: R. Quiroga-Cheyrouze, *Los partidos en la Transición: Las organizaciones políticas en la construcción de la democracia española*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2013, p. 197 i 199.

²⁴² C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 141.

²⁴³ Á. Soto, “Las derechas en el laberinto...”, op. cit., p. 45; Cf. Apèndix, figura núm. 4.

²⁴⁴ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 300.

²⁴⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 141; M. Ortiz, “Un partido político...”, op. cit., p. 197.

R. Núñez, “El héroe perjuro...”, op. cit., p. 129; P. Ysàs, “Democracia y autonomía...”, op. cit., p. 96.

improvisades en gran mesura, mancades de cohesió interna i amb personalitats poc conegudes llevat dels caps de llista²⁴⁷, mentre que per altra banda Juan F. Fuentes es mostra convençut que Suárez hi intervingué plenament i sense cap mena d'improvisació, quelcom que justifica a jutjar per unes minucioses llistes on s'hi notà la seva ingerència amb la inclusió de molts independents o *azules* de la seva confiança²⁴⁸. Igualment, un cop preparat el terreny intern, hom pot entendre que Suárez es valdria també d'aquesta astúcia per assegurar un equilibri dins l'esquerra opositora que li fos favorable a ell: va teixir un pla estratègic pel qual, un cop legalitzat el PCE i forçada així la concurrència del PSOE a les eleccions, Xavier Casals indica que vetllaria per un desplaçament ideològic cap a la dreta del mapa polític²⁴⁹, i per això Juan F. Fuentes detalla que Suárez, tot i buscar que el PSOE fos l'esquerra amb més suport a les urnes tampoc voldria que triomfés per sobre de la UCD, de tal manera que optà per legalitzar el PSP i transvasar-li vots del PSOE per debilitar a aquest últim, tractant-se d'unes maquinacions que a l'autor li recorden la Restauració i Antonio Cánovas del Castillo en idear l'alternança pacífica entre dos partits preeminents²⁵⁰. A més, Xavier Casals aprecia que tals passos foren suficients per aconseguir “*una homologación de la emergente democracia española con las del resto de Europa*”²⁵¹, així que amb aquest objectiu complert Eulàlia Solé entén que Suárez ja podria prescindir de legalitzar els partits d'extrema esquerra encara que això suposaria un estancament en termes progressistes: hi hauria menys expectatives de canvi, es reforçaria l'esquerra pactista i el govern no hauria de lidiar amb exigències radicals²⁵².

Si hom fixa el focus d'estudi en els resultats electorals del 15 de juny de 1977, allò que Paul Preston o Fernando Ónega han batejat com a sopa de lletres en al·lusió a les més de tres-centes sigles polítiques presentades als comicis²⁵³, per Álvaro Soto quedà reduït a la rellevància de només sis partits -tot i que Paul Preston parla de quatre²⁵⁴- i dibuixà un esquema de pluralisme limitat i moderat on moltes forces es distingien per diferències mínimes, se seguia una tendència centrípeta i el sistema es configurava bipolarment²⁵⁵; és a dir, es conformà el que a criteri d'Andreu Mayayo o de Fernando Ónega és el bipartidisme fomentat per la regla d'Hondt després d'una depuració de sigles²⁵⁶. Així mateix, amb l'ànim d'interpretar per què uns actors polítics foren més reeixits que altres, Paul Preston argumenta que l'electorat apostà pel canvi però sense voler enfrontaments, per la qual cosa s'apostà més per Adolfo Suárez (UCD) i Felipe González (PSOE) que no pas per Santiago Carrillo (PCE) i Manuel Fraga (AP): la diferència radicava en que els afavorits pertanyien a una nova

²⁴⁷ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 141.

²⁴⁸ Exactament, els xifra en un 50% del total. J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 199.

²⁴⁹ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 259.

²⁵⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 207.

²⁵¹ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 260.

²⁵² E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 88-90 i 132.

²⁵³ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 187; F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 120.

²⁵⁴ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 187.

²⁵⁵ Á. Soto, “Las derechas en el laberinto...”, op. cit., p. 54.

²⁵⁶ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 72; F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 120.

generació mentre que els perjudicats evocaven conflictes del passat²⁵⁷. Paral·lelament, Josep Fontana es pregunta per altres motius que expliquin per què el PCE inicià la Transició com la força opositora més important mentre que a partir de les eleccions es constata com un partit perdedor i mancat de futur, i concep com a problema de base la incompetència dels seus líders per presentar un programa adient a la dècada de 1970 i el fracàs a l'hora reclutar votants²⁵⁸. En aquest sentit, Francisco Segado aclareix que aleshores el PCE apostà per l'eurocomunisme i la desvinculació vers l'URSS²⁵⁹, i en consonància amb tal proposta Eulàlia Solé determina que comportaria una decepció tant pel PCE com pel PSUC després de comprovar que el seu nou projecte fallí a l'entrar en un espai polític on el PSOE s'hi havia consolidat des de feia temps²⁶⁰, malgrat no es pot obviar que per Paul Preston el gran error del PCE fou esmerçar massa part de la campanya en atacar una AP que a les eleccions va ser més dèbil del previst²⁶¹. Així les coses, Josep Fontana conclou que la responsabilitat del drama viscut pels comunistes és atribuïble a un Carrillo que qualifica de fantasiós i delirant per defensar que amb l'esmentada variació en la ideologia del partit es podria conquerir el poder per mitjà del sufragi universal tot i ser en context de la Guerra Freda²⁶².

Al cap i a la fi, la historiografia no sembla tenir dubte que les eleccions del 15 de juny de 1977 van suposar l'enterrament del règim de Franco i l'inici d'una nova etapa, tal com manifesten Paul Preston²⁶³, Xavier Domènech²⁶⁴ o Carme Molinero i Pere Ysàs²⁶⁵, però si bé aquesta constitueix la part positiva dels fets, es requereix també contemplar la negativa. Els principals aspectes que els historiadors matisen sobre l'efemèride que ens ocupa es poden resumir en la següent tesi d'Andreu Mayayo: *“les eleccions no es realitzaren en un marc democràtic i tampoc no tingueren un caràcter jurídicament constituent”*²⁶⁶, un plantejament que subscriu Pere Ysàs en dir que *“malgrat l'exercici efectiu de moltes llibertats, la democràcia era encara inexistent quan es van celebrar les eleccions”*²⁶⁷. Les evidències que proven tals afirmacions són bàsicament dues: en relació a la deficiència democràtica del moment, segons Eulàlia Solé cal recordar que els partits més a l'esquerra del PCE no foren legalitzats i acudiren als comicis en coalicions de marques diferents a les seves²⁶⁸, alhora que segons Andreu Mayayo romanien centenars de presos polítics i a més molta gent quedà exclosa d'exercir el dret de sufragi degut a l'ús d'un cens electoral no actualitzat²⁶⁹; pel que respecta

---

²⁵⁷ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 180.

²⁵⁸ J. Fontana, “Los comunistas ante la transición”, op. cit., p. 23 i 33.

²⁵⁹ F. Segado, “El camino a las elecciones de 1977...”, op. cit., p. 496.

²⁶⁰ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 46.

²⁶¹ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 181-182.

²⁶² J. Fontana, *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2015, p. 409.

²⁶³ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 182-183.

²⁶⁴ X. Domènech, “El PCE en el proceso...”, op. cit., p. 102.

²⁶⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 142.

²⁶⁶ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 73.

²⁶⁷ P. Ysàs, “Ni modèlica ni immodèlica...”, op. cit., p. 285.

²⁶⁸ E. Solé, *Con y contra Suárez...*, op. cit., p. 143.

²⁶⁹ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 73 i 142-146.

al caràcter jurídic de les eleccions, Andreu Mayayo i Pere Ysàs coincideixen en que no es convocaren en clau constitucional -tot i que UCD, a finals de campanya, es comprometé a elaborar una Constitució si guanyava- sinó que el resultat obtingut per les forces democràtiques fou la raó de pes per conferir-li l'essència constituent²⁷⁰, i aquest argument és reforçat per Xavier Domènech quan fa valdre el 48,3% dels vots rebut pels demòcrates antifranquistes davant el 43% obtingut pels reformistes franquistes de la UCD²⁷¹. En qualsevol cas, Charles T. Powell considera que si la UCD hagués guanyat per majoria absoluta hauria pretès imposar una Constitució a la seva mida, mentre que una victòria del PSOE podria haver temptat la sort dels militars, així que ateses les circumstàncies valora que *“los resultados electorales de 1977 fueron seguramente los mejores que cabía concebir para la etapa constituyente que entonces se iniciaba”*²⁷².

---

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 74; P. Ysàs, “Democracia y autonomía...”, *op. cit.*, p. 97.

²⁷¹ X. Domènech, “El PCE en el proceso...”, *op. cit.*, p. 102.

²⁷² C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 134-135.

4. Adolfo Suárez en el seu segon govern (1977-1979): la legislatura constituent.

4.1. L'Operació Tarradellas i el restabliment de la Generalitat de Catalunya.

El 15 de juny de 1977 Catalunya efectuà la seva ruptura envers el Franquisme d'una manera particular i singular respecte a la resta d'Espanya, quan tal com relata Andreu Mayayo, “*els catalans i les catalanes decidírem amb el nostre vot posar fi al poderós anticicló, instal·lat a El Pardo, que durant quaranta anys ens havia aclaparat*”²⁷³. Tant ell com Carme Molinero i Pere Ysàs coincideixen en interpretar una diferenciació del mapa polític resultant a Catalunya en contrast amb la resta d'Espanya, atès el triomf de socialistes, comunistes i republicans/marxistaleninistes que evidencià tant la fortalesa del catalanisme com de les esquerres fins a l'extrem de ser apel·lada per alguns *Cataluña rojoseparatista*²⁷⁴. Per Enric Pujol, en l'etapa preelectoral l'exiliat Josep Tarradellas era concebut per Suárez com un rupturista: així doncs, optaria per relacionar-se amb Jordi Pujol (CDC) en veure'l com l'hipotètic guanyador dels comicis a l'àmbit català²⁷⁵, i seguint a Charles T. Powell cal entendre que Suárez no es voldria pronunciar sobre el futur de les regions espanyoles abans de conèixer el veredict de les urnes, però fou inesperat que a Catalunya guanyés en percentatge de vots el PSOE-PSC²⁷⁶ seguit del PSUC i mentre el Pacte Democràtic per Catalunya -integrat, entre altres, per CDC- i la UCD patissin la derrota²⁷⁷. Així les coses, partint d'aquest ambient reivindicatiu, Pere Ysàs esmenta la creació d'una Assemblée de Parlamentaris de majoria socialista i comunista que, segons complementa Andreu Mayayo, proposava restaurar l'Estatut d'Autonomia de 1932 i restablir la Generalitat amb el retorn del president Tarradellas, i ambdós autors, juntament amb Charles T. Powell, consensuen que Suárez preferiria aliar-se amb el catalanisme nacionalista i deixar de banda la taca roja, essent-ne una evidència fefaent la reacció del president del govern per convidar a Madrid al president de la Generalitat a l'exili²⁷⁸, la qual és qualificada per Juan F. Fuentes com una de les iniciatives més sonades de Suárez²⁷⁹, per Fernando Ónega com “*uno de los más espectaculares conejos que Suárez sacó de su chistera*”²⁸⁰, i per Paul Preston com un “*espectacular golpe político*”²⁸¹. No endebades, per Joan Esculies aquesta estratègia provà la falta de sintonia entre Suárez (UCD) i Joan Reventós (PSC-Congrés)²⁸², malgrat aquest últim és vist per Andreu Mayayo com el virtual vencedor del procés electoral²⁸³.

²⁷³ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 146.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 157; C. Molinero; P. Ysàs, “Un proceso policéntrico. La transición de la dictadura a la democracia en España”, *Avances del Cesor*, vol. 12, núm. 12, 2015, p. 203.

²⁷⁵ E. Pujol, *José Tarradellas. El retorn del president (juny-desembre 1977)*, Barcelona, Edicions DAU, 2016, p. 18.

²⁷⁶ S'entén que Charles T. Powell fa referència a la coalició electoral Socialistes de Catalunya.

²⁷⁷ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 145-146.

²⁷⁸ P. Ysàs, “Democracia y autonomía...”, op. cit., p. 97-98; A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 157; C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 146.

²⁷⁹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 216.

²⁸⁰ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 123.

²⁸¹ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 200.

²⁸² J. Esculies, “Tarradellas, fin de partida del sueño bilateral catalán”, *Revista Universitaria de Historia Militar*, vol. 7, núm. 13, 2018, p. 276.

²⁸³ A. Mayayo, “El restabliment de la Generalitat”, *Àmbits de Política i Societat*, núm. 23, 2002, p. 26.

Després de gairebé quatre dècades d'exili a Saint-Martin-le-Beau, Carles Santacana sosté que Tarradellas havia observat la mort de Franco com l'obertura de noves possibilitats però no sense prevaldre una gran incertesa, i aleshores s'exigí a sí mateix tornar a Catalunya només si ho feia en qualitat de president de la Generalitat, fent palès que el Franquisme no havia posat fi a la qüestió catalana²⁸⁴; així doncs, a criteri d'Andreu Mayayo, "*Tarradellas volia tornar de president i manar. I si manava Tarradellas, no manaven els socialistes*"²⁸⁵, encara que per Jaume Claret això limitaria el mandat popular d'esquerres del 15-J²⁸⁶. De totes maneres, existeix un cert debat a l'entorn de com se li presentà a Tarradellas l'ocasió de retornar: mentre que Joan Esculies defensa que fou fruit d'una alineació de factors determinada i no d'un pla traçat per Suárez²⁸⁷, Juan F. Fuentes ho desmenteix i destaca que ja al novembre de 1976 el president del govern establí contactes amb la Generalitat a l'exili per mitjà d'Andrés Cassinello²⁸⁸. Si més no, tampoc està exempt de debat l'inici material de la denominada Operació Tarradellas: mentre que per Andreu Mayayo cal situar-lo el 16 de juny de 1977 (l'endemà de les eleccions) quan el cap de llista de la UCD per Barcelona, Carles Sentís, sol·licità derogar el Decret d'abolició de l'Estatut del 5 d'abril de 1938²⁸⁹, per Juan F. Fuentes seria el 17 de juny de 1977 amb la llum verda de Suárez per negociar amb Tarradellas²⁹⁰.

Arribats a aquest punt, no es pot oblidar que l'administració Suárez i la UCD havien tingut en ment institucionalitzar un *Consejo General de Cataluña* o *Consejo Regional de Cataluña*, però Andreu Mayayo aprecia que els resultats del 15-J frustraren tal temptativa²⁹¹, així com Carles Santacana esmenta que Tarradellas no el secundà per considerar-ho una inadmissible negació dels drets dels catalans²⁹². Per conseqüent, doncs, Suárez hagué d'aprendre a llegir la voluntat popular expressada a les urnes per entendre que la UCD tenia poc arrelament a Catalunya i el més convenient seria, tal com diu Josep Fontana, actuar de forma pragmàtica tot acceptant restablir la Generalitat però prescindint audaçment d'un acord amb les esquerres i pactant amb Tarradellas²⁹³, no obstant segons indica Juan F. Fuentes el president del govern albergava certs dubtes sobre el seu nou interlocutor català: la seva avançada edat, si tindria capacitat d'influència real sobre la política catalana, el seu perill de visionari enfront al pragmatisme d'un Jordi Pujol potser més adaptat a la nova realitat del moment, etc²⁹⁴. A fi de comptes, tant Josep Fontana com Juan F. Fuentes i també Enric Pujol

---

²⁸⁴ C. Santacana, *Josep Tarradellas. L'Exili 2 (1954-1977)*, Barcelona, Edicions DAU, 2015, p. 72-73.

²⁸⁵ A. Mayayo, "El restabliment de la Generalitat", *op. cit.*, p. 28.

²⁸⁶ J. Claret, "El «problema catalán» durante la primera Transición", *Ayer*, núm. 106, 2017, p. 288.

²⁸⁷ J. Esculies, "Tarradellas, fin de partida...", *op. cit.*, p. 276.

²⁸⁸ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 217.

²⁸⁹ A. Mayayo, "El restabliment de la Generalitat", *op. cit.*, p. 25.

²⁹⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 217.

²⁹¹ A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, *op. cit.*, p. 75.

²⁹² C. Santacana, *Josep Tarradellas...*, *op. cit.* p. 79.

²⁹³ J. Fontana, "Los comunistas ante la transición", *op. cit.*, p. 28.

²⁹⁴ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 217.

coincideixen en la crucial figura de Manuel Ortínez per convèncer a Suárez i esvair-li els dubtes²⁹⁵, i en base al plantejament de Joan Esculies que atribueix a Tarradellas una concepció historicista de la Península Ibèrica en tant que formada per la Corona de Castella i la Corona de Catalunya, efectivament hom pot entendre l'afany de bilateralisme amb Madrid al qual Tarradellas sempre estigué disposat²⁹⁶, quelcom que encaixa amb la següent màxima d'Andreu Mayayo: “no hauria trobat el govern espanyol un aliat millor encara que l'hagués fet a mida dels seus interessos”²⁹⁷. Si més no, a judici de Carme Molinero i Pere Ysàs apropar posicions amb Tarradellas no fou tan còmode com s'havia previst, i és que Suárez hagué d'acceptar l'opció mai abans contemplada per ell de restablir incondicionalment la Generalitat si volia fer arribar les negociacions a bon port²⁹⁸, perquè com dóna a entendre Enric Pujol, Tarradellas es mostrà sempre partidari d'una homologable relació Catalunya-Espanya entre iguals que no suposés una forma de sucursalisme català sinó que legitimés el sobiranisme català²⁹⁹.

Si es centra el focus d'atenció exclusivament a l'interior de Catalunya, hom pot percebre el progressiu frec a frec que Andreu Mayayo atribueix, d'una banda, a la legitimitat històrica encarnada per Tarradellas, i de l'altra a la legitimitat democràtica representada per l'Assemblea de Parlamentaris derivada del 15-J³⁰⁰, encara que per Enric Pujol el fet que Tarradellas hagués acceptat una nova Generalitat provisional d'acord amb la legislació del moment el feia valedor d'una doble legitimitat que reforçaria la seva figura fins que s'aprovés un nou Estatut d'Autonomia: primer, la legitimitat històrica en tant que punt de continuïtat entre la II República, l'exili i la Transició; i segon, la legitimitat després de la negociació entre ell i Suárez³⁰¹. En qualsevol cas, Andreu Mayayo insisteix en posar de manifest les tensions existents tot arguint que Tarradellas s'autoconvencia de ser l'únic representant de Catalunya i per tant bastió imprescindible del procés negociador, a més de presentar-se com un home d'Estat i professional de la política que res tenia a veure amb uns vocacionals parlamentaris “de calça curta incapaços de copsar la transcendència històrica de les negociacions”³⁰², però en contrast, Enric Pujol sosté que si bé Tarradellas hauria de liderar els acords, tenia molt clar que caldria una unitat de pedra picada amb l'Assemblea de Parlamentaris³⁰³. En el fons, tanmateix, és essencial concedir una importància decisiva als conflictes entre l'Assemblea de Parlamentaris i Tarradellas, perquè tal com han argumentat Carme Molinero i Pere Ysàs, “constituirían una constante en los treinta meses posteriores, en los que también se manifestarían

---

²⁹⁵ J. Fontana, “Los comunistas ante la transición”, *op. cit.*, p. 29; J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 217; E. Pujol, *Josep Tarradellas...*, *op. cit.*, p. 31.

²⁹⁶ J. Esculies, “Tarradellas, fin de partida...”, *op. cit.*, p. 258 i 276.

²⁹⁷ A. Mayayo, “El restabliment de la Generalitat”, *op. cit.*, p. 32.

²⁹⁸ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 181.

²⁹⁹ E. Pujol, *Josep Tarradellas...*, *op. cit.*, p. 14.

³⁰⁰ A. Mayayo, “El restabliment de la Generalitat”, *op. cit.*, p. 29.

³⁰¹ E. Pujol, *Josep Tarradellas...*, *op. cit.*, p. 46.

³⁰² A. Mayayo, “El restabliment de la Generalitat”, *op. cit.*, p. 27 i 30; A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, *op. cit.*, p. 177.

³⁰³ E. Pujol, *Josep Tarradellas...*, *op. cit.*, p. 50.

*divergencias entre las formaciones políticas, si bien se mantuvieron coincidencias básicas y la colaboración necesaria para lograr una Constitución que asegurara la democracia y un Estatuto de Autonomía que consagrara el autogobierno*³⁰⁴. Així i tot, el punt d'inflexió en les negociacions per restablir, amb l'empareda de la monarquia espanyola, un organisme de caràcter republicà com era la Generalitat es troba al setembre de 1977 en el que Andreu Mayayo cita com a Acords de Perpinyà, quan es confirmà la creació d'un Consell Executiu en funció dels resultats del 15-J i la participació de l'Assemblea de Parlamentaris³⁰⁵, i per això Carme Molinero i Pere Ysàs han determinat que tal restauració “*suponía el reconocimiento por parte del gobierno y de la UCD que democracia y autonomía en Cataluña [...] eran inseparables*”³⁰⁶.

En definitiva, tal com ha gosat dir Enric Pujol des d'una òptica catalana, l'anhelat retorn de Tarradellas i el restabliment de la Generalitat constituïren “*l'acte polític més important de tota la segona meitat del segle XX*”³⁰⁷, no obstant segons Joan Esculies s'hagués de pagar el preu d'acceptar la monarquia per obtenir l'autogovern³⁰⁸, i molt encertadament Andreu Mayayo ha interpretat que Tarradellas va comandar el fet diferencial català amb “*el primer govern de tradició democràtica en una Espanya encara preconstitucional*”³⁰⁹. A banda d'això, però, també existeix un consens historiogràfic entre autors com Xavier Casals, Juan F. Fuentes o Andreu Mayayo a l'hora de batejar a Tarradellas com el De Gaulle català, no només per haver estat admirador seu sinó també per l'estil de govern presidencialista, autoritari, formalista o, millor dit, gaullista³¹⁰, i malgrat la temptació que pot existir de fer-se preguntes tals com què hauria passat si el pla de Tarradellas hagués fracassat, Enric Pujol creu que cal evitar entrar al món de la ficció política i cenyir-se als fets històrics de la realitat³¹¹. El cas és, com diuen Carme Molinero i Pere Ysàs, que Tarradellas retornà a la seva terra el 23 d'octubre de 1977 amb el famós “*Ciudadans de Catalunya: ja sóc aquí!*”, mentre Suárez reconeixia el fet català com un poble amb personalitat pròpia i resultat d'un procés històric genuí dins l'harmonia de la unitat d'Espanya³¹², i tot plegat gràcies a que com afirma Jaume Claret, Tarradellas es presentà com un significant buit de contingut i un passat oblidat o amb valors contradictoris que permetrien que cadascú el vinculés a la Generalitat històrica segons preferís (com a republicà, com a monàrquic accidental, etc.)³¹³.

³⁰⁴ C. Molinero; P. Ysàs, *La cuestión catalana. Cataluña en la transición española*, Barcelona, Editorial Crítica, 2014, p. 215.

³⁰⁵ A. Mayayo, “El restabliment de la Generalitat”, *op. cit.*, p. 30.

³⁰⁶ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 182.

³⁰⁷ E. Pujol, *Josep Tarradellas...*, *op. cit.*, p. 11 i 81.

³⁰⁸ J. Esculies, “Tarradellas, fin de partida...”, *op. cit.*, p. 259-276.

³⁰⁹ A. Mayayo, “El restabliment de la Generalitat”, *op. cit.*, p. 31.

³¹⁰ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, *op. cit.*, p. 483-485; J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 217; A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, *op. cit.*, p. 180; A. Mayayo, “El restabliment de la Generalitat”, *op. cit.*, p. 31-32.

³¹¹ E. Pujol, *Josep Tarradellas...*, *op. cit.*, p. 49.

³¹² C. Molinero; P. Ysàs, *La cuestión catalana...*, *op. cit.*, p. 209-210.

³¹³ J. Claret, “El «problema catalán»...”, *op. cit.*, p. 267.

4.2. La Llei d'Amnistia del 15 d'octubre de 1977: un oblit del passat?

L'amnistia aprovada el 15 d'octubre de 1977³¹⁴, una de les decisions més transcendents de la Transició en opinió de Juan F. Fuentes³¹⁵, no venia de nou sinó que comptava amb certs precedents mínims d'ençà l'arribada de Suárez al poder, i en aquests Carme Molinero i Pere Ysàs hi troben la raó per entendre que la UCD, convençuda d'haver fet ja els deures, fos reàcia fins a l'últim moment a fer el projecte de llei definitiu en comunió amb la resta de grups parlamentaris³¹⁶. En aquest sentit, segons Paul Preston l'oposició exercí una pressió fonamental per reivindicar que encara restaven per amnistiar no sols els etarres i els militars republicans de la Guerra Civil, sinó també els criminals d'ultradreta de la matança d'Atocha³¹⁷, i és que per sorprenent que pugui semblar, tal com diu Santos Juliá s'apostava per una àmplia amnistia de tots per a tots que fins i tot acollís als funcionaris que durant la dictadura havien atemptat contra els drets de les persones: per tant, es pretenia coronar una reconciliació pacífica, sense venjances, que posés fi a la dicotomia entre vencedors i vençuts de la Guerra Civil i als anys de Franquisme³¹⁸, i així ho corrobora Paul Preston: “*la amnistía [...] fue un símbolo poderoso de reconciliación y coexistencia*”³¹⁹. Així mateix, en una reflexió sobre el significat terminològic del mot *amnistia*, Xavier Domènech sosté que jurídicament es diferencia de l'indult en la mesura que no perdona el delictes a l'acusat sinó que en reconeix la seva absència, i pensa que aquesta és la clau que va dinamitar la jurisprudència franquista, alhora que atribueix aquest assoliment no a Suárez i el reformisme sinó als moviments socials del carrer³²⁰.

Per la naturalesa que va adoptar la Llei d'Amnistia és menester fer palès que la historiografia actual tendeix a considerar-la, com ha interpretat Jaime Pastor, a la manera del “*primer «consenso» de la Transición, el del olvido y el perdón sobre el pasado*”³²¹: en aquesta línia, als ulls de Santos Juliá es va vetllar per esborrar les seqüeles del règim i oblidar el passat mentre s'advocava pels fonaments d'una nova etapa de pau i concòrdia on s'elogiés un tracte igual a uns i altres³²², la qual cosa és interpretada per Juan C. Monedero com una dinàmica d'amnèsia històrica que, per ell, va ser inherent a tot el procés de transició de la dictadura a la democràcia a la fi de substituir el Franquisme pel Neocapitalisme postfordista³²³, i de fet Javier Ugarte s'ha atrevit a postular que la Llei d'Amnistia, no pas un pacte d'oblit sinó un gest de “*echar al olvido [...] [y] una renuncia en aras de*

³¹⁴ Per conèixer l'abast d'aquesta llei, Cf. Apèndix, figura núm. 5.

³¹⁵ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 225.

³¹⁶ Al juliol de 1976 i al març de 1977 foren aprovats diversos Decrets-Llei d'amnistia, però no totals sinó parcials. C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 148.

³¹⁷ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 202.

³¹⁸ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 433 i 436-437.

³¹⁹ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 203.

³²⁰ X. Domènech, “Tempus fugit. Las memorias de la transición”, *Mientras Tanto*, núm. 104-105, 2007, p. 152.

³²¹ J. Pastor, “La Ley de Amnistía, un fruto especialmente amargo y duradero del «consenso» de la Transición”, *Viento Sur*, núm. 10, 2010, p. 103.

³²² S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 433, 440 i 442.

³²³ J.C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 170.

un bien mejor”³²⁴ ha estat un dels elements que ha provocat patir un síndrome del Franquisme, en tant que avui en dia existeix un llegat seu que és difús i intangible i que implica certa desorientació per recordar la realitat en temps de la dictadura, tant pels que la visqueren com pels seus successors³²⁵. En contrast, però, l'excepció a la norma es pot trobar en Josefina Cuesta, una autora per a qui la Llei d'Amnistia suposà, de cara als vençuts i/o víctimes del règim, la possibilitat de “*poner en marcha procesos de lucha contra el olvido y la exclusión, de recuperar el recuerdo de los condenados, silenciados, represaliados o ausentes*”³²⁶. En qualsevol cas, sigui com sigui, cal tenir molt present que al final l'amnistia no va acabar emparant a tothom qui s'havia previst inicialment: segons Santos Juliá i Carme Molinero i Pere Ysàs, no es va contemplar la reincorporació dels militars de la *Unión Militar Democrática* (UMD) a les forces armades davant la negativa d'aquestes i la pressió abocada sobre el vicepresident del govern Manuel Gutiérrez Mellado per tal d'impedir-ho, tampoc es va pensar en els delictes femenins com l'adulteri o l'avortament, i alhora no s'amnistià als membres d'extrema dreta que actuaren violentament després del desembre de 1976 ja que aquests no pogueren justificar haver-ho fet en favor de la llibertat o dels Estatuts d'Autonomia³²⁷.

Com a cloenda, val a dir que diverses veus historiogràfiques han emfatitzat que els franquistes haurien fet la Llei d'Amnistia a la seva mida per tal d'encobrir els delictes comesos per part de les autoritats del règim: és el cas de Jaime Pastor, que identifica la concessió d'una eterna impunitat total als criminals de la dictadura i només una amnistia parcial per als lluitadors antifranquistes³²⁸, o també Xavier Domènech, que a més de conferir a la llei en qüestió un caràcter de punt i final per als delictes d'uns funcionaris franquistes que mai serien jutjats, entén que la situació tampoc és d'estranyar si s'atén al fet que els reformistes i la monarquia que pilotaren el canvi pretengueren salvaguardar-se al poder després d'apropiar-se del programa de l'oposició antifranquista³²⁹. No obstant això, Carme Molinero i Pere Ysàs es mostren contundents al recordar que la Llei d'Amnistia va ser aprovada per tots els partits polítics a excepció d'Euskadiko Eskerra (EE) i AP, i per tant, atesa la circumstància que aquest últim estava integrat precisament pels suposats màxims beneficiaris de tal llei però la van rebutjar, argüeixen que no es pot parlar d'una autoamnistia dels franquistes³³⁰; per extensió, malgrat sembli difícil de creure, Santos Juliá explica que la veritable intenció

---

³²⁴ J. Ugarte, “¿Legado del franquismo? Tiempo de contar”, dins de: C. Molinero (ed.), *La Transición, treinta años después: De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Barcelona, Ediciones Península, 2006, p. 213.

³²⁵ *Ibidem*, p. 211.

³²⁶ J. Cuesta, “Recuerdo, silencio y amnistía en la Transición y en la democracia españolas (1975-2006)”, *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 25, 2007, p. 134.

³²⁷ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 401-402 i 439; C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 150-151.

³²⁸ J. Pastor, “La Ley de Amnistía...”, op. cit., p. 103.

³²⁹ X. Domènech, “Tempus fugit...”, op. cit., p. 153.

³³⁰ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 147 i 154.

d'amnistiar tant a un bàndol com l'altre fou obra de l'oposició, amb antifranquistes com Xabier Arzalluz (PNB) o Santiago Carrillo (PCE) que així ho havien defensat³³¹.

4.3. Els *Pactos de la Moncloa* del 25 d'octubre de 1977.

El procés de Transició va transcórrer enmig d'una etapa de crisi econòmica que a finals de la dècada de 1970 tindria com a principal afectació una elevada taxa d'atur³³², així que segons Carme Molinero i Pere Ysàs no és erroni pensar que passat el 15-J la missió primordial del govern seria frenar l'agreujament de la situació³³³. Fins tal moment Mercedes Cabrera entén que Suárez pogué compaginar la reforma política amb mesures econòmiques des de les institucions franquistes, però un cop formades les Corts constituents es posà fi a “*la actuación discrecional del Gobierno*”³³⁴; per Joaquín Estefanía això significava la necessitat de reunir el suport de totes les forces polítiques amb l'expectativa d'afrontar la greu conjuntura econòmica, i el resultat d'aquest enteniment es materialitzà en els *Pactos de la Moncloa* del 25 d'octubre de 1977³³⁵.

A l'entendre de Charles T. Powell cal trobar els precedents dels *Pactos de la Moncloa* a l'estiu de 1976 quan Suárez, malgrat no disposar en absolut d'una formació econòmica, es consciencià que de no existir un ampli acord entre totes les forces polítiques i socials, qualsevol actuació en l'àmbit econòmic seria ineficaç³³⁶, essent un moment en el qual segons Joaquín Estefanía existia un sistema molt diferent de l'economia social de mercat de la resta de països occidentals³³⁷. Així i tot, Carme Molinero i Pere Ysàs esmenten que primerament el govern intentà actuar en solitari proposant un pacte social de limitació de l'increment salarial tant el 1976 com el 1977, però en ambdues ocasions consideren, juntament amb Charles T. Powell, que fracassà³³⁸. Tanmateix, no hi havia més temps a perdre, i és que d'acord amb els plantejaments convergents de Mercedes Cabrera i Joaquín Estefanía, sense estabilitat econòmica no hi hauria legitimitat democràtica³³⁹: de fet, així és com Juan F. Fuentes explica que Suárez justificà els *Pactos de la Moncloa*, atès el seu gran temor a que la crisi de l'economia espanyola en el context de la crisi del petroli agreugés els problemes derivats del canvi polític, tal com havia succeït en la II República instaurada durant la Gran Depressió³⁴⁰.

Es coneix que per tal d'aplegar els diferents suports que combatessin les problemàtiques existents Carrillo va proposar crear un govern de concentració nacional: al respecte existeix una divergència

---

³³¹ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 438.

³³² Per a més informació, Cf. Apèndix, figura núm. 6.

³³³ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 216 i 218.

³³⁴ M. Cabrera, “Los Pactos de la Moncloa: acuerdos políticos frente a la crisis”, *Historia y Política*, núm. 26, 2011, p.92.

³³⁵ J. Estefanía, “La Transición realmente existente y la Transición perfecta”, dins de: J. Pradera, *La Transición española y la democracia*, Madrid, Fondo de Cultura Económica de España, 2014, p. 33.

³³⁶ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 141-142.

³³⁷ J. Estefanía, “La Transición realmente existente...”, op. cit., p. 31.

³³⁸ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 218; C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 143.

³³⁹ M. Cabrera, “Los Pactos de la Moncloa...”, op. cit., p. 91-92; J. Estefanía, “La Transición realmente existente...”, op. cit., p. 33.

³⁴⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 226 i 537.

entre Charles T. Powell, partidari de pensar que el líder del PCE feu tal oferta sense posar la condició de participar-hi³⁴¹, i Juan F. Fuentes que opina el contrari³⁴². Si més no, ambdós autors manifesten que no s'acabà emprant aquesta fórmula de *supergobierno*, tot i que argüeixen motius diferents: el primer sosté que el PSOE s'hi mostrà reaci perquè podria consolidar als seus rivals (UCD i PCE)³⁴³, i el segon entén que seria un model estrambòtic tenint en compte que l'horitzó de la democràcia consolidada encara quedava lluny³⁴⁴. En qualsevol cas, per Charles T. Powell a l'hora de la veritat s'apostà per un gran acord que fos liderat pel govern i que comptés amb la participació dels principals partits representats al Congrés dels Diputats³⁴⁵, la qual cosa li mereix a Mercedes Cabrera afirmar que “*había triunfado la opción de la negociación*”³⁴⁶. A partir d'aquí, la historiografia ha interpretat el contingut i la naturalesa dels *Pactos de la Moncloa* en una mateixa línia, però això no exclou que cada autor ofereixi matisacions determinades en els seus estudis: a tall d'exemple, José M. Serrano parla del sanejament i de la reforma institucional liberalitzadora com els dos ingredients fonamentals³⁴⁷, en correspondència al *Programa de reforma y saneamiento de la economía* i al *Programa de actuación jurídica y política* que Carme Molinero i Pere Ysàs situen com a eixos de l'acord³⁴⁸; per Juan F. Fuentes, la seva utilitat se centrà en evitar possibles efectes socials irreparables derivats d'una inflació i un atur que amenaçaven amb frustrar el canvi polític³⁴⁹; per Manuel Redero i Tomás Pérez l'objectiu consistí en eliminar la política econòmica expansiva i establir un pla d'estabilització socioeconòmic que garantís el consens del període constituent³⁵⁰; i per Álvaro Soto fou molt més que tot això ja que “*pusieron las bases para la creación del Estado de bienestar*”³⁵¹.

Per tot plegat, la transcendentalitat dels *Pactos de la Moncloa* ha portat autors com José M. Serrano a percebre'ls com un puntal per lidiar amb els reptes de la nova etapa transitiva oberta després del 15-J sense fer caure el país en fallida econòmica³⁵², i a mode de balanç Mercedes Cabrera els valora com un procés polític -i no un simple ajustament- que no només va posar en relleu les òptimes transformacions del miracle econòmic de la dècada de 1960 sinó també les rigideses i mancances de l'herència franquista³⁵³, i és que tal com aporta José M. Serrano l'economia tardofranquista havia esdevingut insatisfactòria³⁵⁴. En un sentit positiu Charles T. Powell recull que l'impacte dels acords fou immediat en termes de control inflacionari, equilibri en la balança per compte corrent i

³⁴¹ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 143.

³⁴² J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 227.

³⁴³ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 144.

³⁴⁴ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 227.

³⁴⁵ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 144.

³⁴⁶ M. Cabrera, “Los Pactos de la Moncloa...”, op. cit., p. 96.

³⁴⁷ J. M. Serrano, “Crisis económica y transición política”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 146.

³⁴⁸ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 219.

³⁴⁹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 225-226.

³⁵⁰ M. Redero; T. Pérez, “Sindicalismo y transición política en España”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 216.

³⁵¹ Á. Soto, “Las derechas en el laberinto...”, op. cit., p. 45.

³⁵² J. M. Serrano, “Crisis económica...”, op. cit., p. 148.

³⁵³ M. Cabrera, “Los Pactos de la Moncloa...”, op. cit., p. 107.

³⁵⁴ J. M. Serrano, “Crisis económica...”, op. cit., p. 148.

concentració de divises, però no es pot dir el mateix sobre la destrucció de llocs de treball, l'increment de l'atur o la posada en pràctica de moltes mesures que no s'emprendrien fins el 1982 amb el nou govern del PSOE³⁵⁵, i fins i tot José M. Serrano ha anat més enllà per analitzar què faltà als pactes: no s'abordaren qüestions decisives com la reforma de l'empresa pública, la política energètica o els problemes de comercialització derivats de l'increment dels preus³⁵⁶. Finalment, aquest esperit crític es troba més intensificat en Josep Fontana en destacar que l'error dels *Pactos de la Moncloa* va ser que els subscrivissin partits polítics i no sindicats, quan els veritables perjudicats del compromís social segellat, i a qui ni tan sols es va consultar, foren els militants d'aquests últims³⁵⁷.

4.4. El zenit del consens i la Constitució del 6 de desembre de 1978.

El títol concedit al present subapartat deu la seva raó de ser a una concepció força consolidada dins la historiografia i difícil de refutar pels estudiosos més crítics de la matèria: la Constitució de 1978 fou, tal com escriu Álvaro Soto, el segon moment estel·lar de l'època del consens³⁵⁸, una evidència que segons Roberto L. Blanco no deixa lloc a dubtes ja que es tractà del primer document constitucional de la història d'Espanya que no expressà “*la voluntad de una mayoría de uno o más partidos frente a otro u otros sino el acuerdo entre la práctica totalidad de las fuerzas políticas presentes en el parlamento*”³⁵⁹. De fet, a les acaballes del 1977 Juan F. Fuentes creu que imperà una sensació d'imparable avenç cap a la democràcia, i en tal situació cal entendre els preparatius constitucionals que permetrien a Suárez tornar a ser el focus d'atenció³⁶⁰, quelcom que Roberto L. Blanco ha desenvolupat en forma d'elogi en destacar el paper jugat per ell a l'hora de prendre decisions arriscades, transmetre confiança als seus interlocutors i “*cerrar acuerdos primero con quienes representaban el pasado y luego con los que personificaban el futuro*”³⁶¹, o com ha dit Daniel Canales, “*a Suárez lo caracterizaba «el afán de concordia», el «diálogo», la «aceptación de la crítica» y el «respeto al adversario»*”³⁶². Per tot plegat, un consens democràtic d'aquesta magnitud és el que a judici de Jonathan Hopkin només és probable que s'esdevingui “*in situations of extreme political tension*”³⁶³, i és que segons interpreta Daniel Canales la Constitució portà a la reconciliació de tots els espanyols i la definitiva superació del passat, després que el consens fos clau perquè cadascú renunciés a les rivalitats en favor d'un acord general³⁶⁴. En síntesi, doncs, Juan F. Fuentes

³⁵⁵ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 145.

³⁵⁶ J. M. Serrano, “Crisis económica...”, op. cit., p. 150.

³⁵⁷ J. Fontana, “Los comunistas ante la transición”, op. cit., p. 30.

³⁵⁸ Á. Soto, “Las derechas en el laberinto...”, op. cit., p. 45.

³⁵⁹ R. L. Blanco, “Del consenso constitucional a la descentralización política”, dins de: M. Redero (ed.), *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 103.

³⁶⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 238.

³⁶¹ R. L. Blanco, “Del consenso constitucional...”, op. cit., p. 103.

³⁶² D. Canales, “El relato canónico...”, op. cit., p. 526.

³⁶³ J. Hopkin, “From Consensus to Competition...”, op. cit., p. 22.

³⁶⁴ D. Canales, “El relato canónico...”, op. cit., p. 527.

defensa que la Constitució havia de ser la “*piedra angular de una democracia consensuada de largo aliento*”³⁶⁵.

Per Sophie Baby la democratització institucional es va consagrar en la Constitució, moment en el qual identifica que la llibertat va importar més que la preocupació per a la seguretat per tal de tallar amb la dictadura i fundar una democràcia; així, entén que tal fou el resultat d'un procés on la Llei d'Amnistia protegiria els drets i llibertats davant l'arbitrarietat del poder, després els Pactes de la Moncloa van redefinir la idea d'ordre públic, i la culminació arribà amb una Constitució que garantiria els drets fonamentals de l'individu a partir de la Declaració Universal dels Drets Humans³⁶⁶. En gran part aquesta reflexió coincideix amb l'explicació que fa Charles T. Powell sobre com Suárez, conscient de la necessitat de redactar una Constitució, buscà consens entre els partits parlamentaris sobre el nou sistema socioeconòmic per posar fi a la crisi, l'organització territorial estatal, una amnistia general i la normalització de les relacions exteriors³⁶⁷; per tant, aquest autor és un dels partidaris de pensar que Suárez va promoure el consens constitucional amb tots els grups després de témer que si els acords eren aprovats sols per UCD i AP dins la Comissió dels set pares de la Constitució³⁶⁸ s'elaboraria una Carta Magna de dretes³⁶⁹, mentre que Juan C. Monedero ho ha desmentit expressant que fou el PSOE i no Suárez l'encarregat de pressionar per evitar l'exclusió de la resta de partits, malgrat reconeix que des d'aleshores UCD i PSOE acordarien l'ordre constitucional del país pervertint i reduint el consens als dos partits majoritaris a través de sopars entre Fernando Abril (vicepresident del govern) i Alfonso Guerra (núm. 2 del PSOE)³⁷⁰. De totes maneres, per Carme Molinero i Pere Ysàs és important recordar que la UCD ja havia tingut intencions d'establir la seva pròpia proposta constitucional, però els resultats del 15-J ho impediren ja que tot i ser la força més votada no concentrà la majoria de vots³⁷¹, i és que segons Josep Fontana va existir un esborrany gens rupturista enginyat per Torcuato Fernández-Miranda que la UCD hauria emprat d'haver assolit la majoria absoluta³⁷², arran del qual Juan F. Fuentes ofereix informació més precisa en atribuir-ne la seva autoria no sols a Fernández-Miranda sinó també a Suárez, datar-lo al gener de 1977 i anomenar-lo *Constitución de Gades* per haver estat fet en un restaurant del ballarí Antonio Gades³⁷³.

---

³⁶⁵ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 225.

³⁶⁶ S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, op. cit., p. 409-410, 416, 419 i 421-422.

³⁶⁷ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 137.

³⁶⁸ Integrants: Gabriel Cisneros (UCD), Miguel Herrero de Miñón (UCD), José Pedro Pérez Llorca (UCD), Gregorio Peces-Barba (PSOE), Jordi Solé Tura (PSUC-PCE), Manuel Fraga (AP) i Miquel Roca Junyent (minories nacionalistes catalana i basca). X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 322.

³⁶⁹ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 154.

³⁷⁰ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 162-163.

³⁷¹ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 143-144.

³⁷² J. Fontana, *La formació d'una identitat...*, op. cit., p. 411.

³⁷³ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 213-214.

A discreció de Carme Molinero i Pere Ysàs és pertinent analitzar la redacció de la Constitució com un procés altament complex i distanciat de les visions inconsistentes que l'han reduït a un simple text amb ingerència dels militars, redactat per feixistes o fruit de pactes entre uns pocs “*con nocturnidad y alevosía*”³⁷⁴. Precisament una d'aquestes formulacions es troba en Juan C. Monedero, que entén el desenvolupament del marc constitucional en un moment de por i amenaça constants infoses per condicionants com l'atur, l'exèrcit, l'Església o el terrorisme³⁷⁵, o també en Josep Fontana i la seva teoria que els militars, victoriosos de la Guerra Civil i exculpats per l'amnistia dels crims comesos, disposaren de la preponderància suficient per imposar els articles referents a la unitat de l'Estat i la funció de les forces armades en base a normatives pretèrites com la *Ley orgánica del Estado franquista*, tot posant de manifest certes continuïtats legislatives respecte a l'etapa dictatorial³⁷⁶. A més existeix un clar acord entre Josep Fontana i Juan C. Monedero en considerar que la Transició mantingué intacta l'estructura funcional anterior i per tant els jutges i fiscals que havien participat als judicis de la dictadura seguirien ostentant els mateixos càrrecs, la qual cosa situen com un impediment per crear un Estat democràtic de dret i preludi de l'escassa independència judicial actual d'òrgans com el Tribunal Constitucional³⁷⁷. No en va, doncs, Josep Fontana sosté que si bé les Constitucions espanyoles de 1812 i 1931 foren instruments de renovació que trencaren amb el passat per construir les bases d'una època nova -la primera liquidà l'absolutisme borbònic; la segona posà fi a la monarquia alfoncina-, la de 1978 en canvi nasqué arran d'un pacte amb el vell règim franquista i “*no d'una victòria que hagués permès substituir-lo per un altre enterament nou*”³⁷⁸.

Amb tot, sigui quina sigui la naturalesa de la Constitució de 1978, un dels àmbits on es van viure més tensions procedimentals fou en el territorial, però Paola Lo Cascio considera que tot i les discrepàncies aquesta qüestió hagué de ser necessàriament abordada ja que la superació de l'Estat centralista franquista tot retornant o concedint autonomia política a les nacionalitats històriques marcaria el grau d'èxit de la Transició³⁷⁹. Així doncs Xavier Casals parla de l'ús del concepte de *nacionalitat* com a artefacte miraculós o taumatúrgic per conciliar, paral·lelament, la convivència entre el nacionalisme espanyol i els nacionalismes perifèrics, ja que el seu significat comprèn a tota comunitat autònoma que té reconeguda una identitat històrica i cultural particular en un Estatut³⁸⁰, malgrat Santos Juliá remarca que tal conquesta per les estructures regionals sols s'assolí a canvi que la ponència dels set pares de la Constitució acceptés, a instàncies del govern, reforçar el caràcter

---

³⁷⁴ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 154-155.

³⁷⁵ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 161.

³⁷⁶ J. Fontana, *La formació d'una identitat...*, op. cit., p. 411-412.

³⁷⁷ *Ibidem*, p. 412; J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 162.

³⁷⁸ J. Fontana, *La formació d'una identitat...*, op. cit., p. 411.

³⁷⁹ P. Lo Cascio, “Una Constitució per a molts escenaris. El debat sobre l'article 2 i el Títol VIII de la Constitució espanyola del 1978”, dins de: J. Bagur; X. Díez, *La gran desil·lusió: una revisió crítica de la transició als Països Catalans*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa, 2005, p. 91.

³⁸⁰ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 322.

d'Espanya com a país amb termes com *nació espanyola* i *pàtria* lligats a l'acatament de tres adjectius: “*indisoluble, común, indivisible*”³⁸¹. En aquesta ocasió les concepcions tractades recentment de Juan C. Monedero i Josep Fontana -corresponents a les conegudes per Carme Molinero i Pere Ysàs com a visions inconsistentes- potser cobrarien sentit ni que fos excepcionalment, atès que tant Xavier Casals com Santos Juliá han recollit testimonis de la talla de Jordi Solé Tura o Miquel Roca Junyent per sostenir que la cúpula militar hauria exercit una pressió directa per excloure el concepte de *nacionalitat* de la Constitució, malgrat l'intent fou fallit i aleshores calgué contrarestar la seva força elevat la unitat d'Espanya de forma tan reiterativa i insistent com s'ha vist³⁸². Si més no, a partir d'Enoch Albertí cal tenir present que en el fons la Constitució no imposà l'elaboració definitiva d'un Estat autonòmic com a tal sinó que això fou fruit de deliberacions polítiques posteriors, en la mesura que la Carta Magna proposà un model no directe sinó potencial -possibilitava atorgar autonomies però en deixà la seva materialització a futurs Estatuts d'autonomia-, també flexible -no es predeterminà quins territoris havien d'esdevenir comunitats autònomes ni la forma d'aquestes- i també obert -en tant que disposà un marc legal ampli per tal que no fos difícil adaptar-hi situacions posteriors que foren imprevisibles en el moment de la redacció-, per la qual cosa sentència que “*no existeix cap model teòric al qual sigui reconduïble el disseny d'organització territorial de l'Estat que fa la Constitució de 1978*”³⁸³. A més, hi coincideix Paola Lo Cascio en parlar d'un “*model obert, dinàmic, canviant, substancialment inèdit*”³⁸⁴.

Finalment, segons Carme Molinero i Pere Ysàs la Constitució posà fi definitivament a l'ordre franquista amb una disposició final on es derogaren les *Leyes Fundamentales* del règim, i això li meresqué ser aprovada el 31 d'octubre de 1978 per 325 vots a favor, 6 en contra i 14 abstencions al Congrés dels Diputats, i per 226 vots a favor, 5 en contra i 8 abstencions al Senat, mentre que el 6 de desembre de 1978 fou ratificada en referèndum per un 88,54% de vots positius i un 7,89% de vots negatius³⁸⁵. Malgrat tot, però, Charles T. Powell aprecia que la decisió del Partit Nacionalista Basc (PNB) de no votar a favor de la Constitució, posant en dubte el seu caràcter consensuat, “*supuso sin duda una derrota política dolorosa para Suárez*”³⁸⁶, i al respecte Juan F. Fuentes sosté que ni que s'haguessin fet grates concessions al País Basc, el PNB difícilment hauria aprovat la Constitució ja que més enllà de l'actitud certament receptiva de Xabier Arzalluz i la resta de diputats a Madrid, el nucli dur de la direcció del partit s'aferrava a la intransigència des de Bilbao³⁸⁷. Per a més inri

---

³⁸¹ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 493-494.

³⁸² X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 323-324; S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 494.

³⁸³ E. Albertí, “La Constitució espanyola de 1978 i l'Estat autonòmic”, *Idees: Revista de temes contemporanis*, núm. 4, 1999, p. 25-27.

³⁸⁴ P. Lo Cascio, “Una Constitució per a molts escenaris...”, op. cit., p. 92.

³⁸⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 177.

³⁸⁶ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 155.

³⁸⁷ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 250.

Charles T. Powell identifica que el 69% de vots favorables al referèndum constitucional al País Basc es traduï en només un 31% de tot l'electorat i feu obvi que “*ni la amnistía ni la preautonomía habían logrado legitimar mayoritariamente el nuevo sistema político en esa comunidad*”³⁸⁸, malgrat Xavier Casals es val d'aquest suport reduït per qüestionar la tesi defensada per alguns sobre la hipotètica manipulació dels resultats del plebiscit al conjunt del país³⁸⁹.

4.5. El *café para todos* i les bases per a l'Estat de les Autonomies.

En base al contingut exposat al subapartat anterior hom pot dilucidar que la Constitució no va brindar una solució precisa per l'afer territorial, de manera que historiadors com Antoni Segura han determinat que el seu títol VIIIè, base legal per a l'Estat de les Autonomies, va idear-se desordenadament, deficientment i amb poc rigor jurídic³⁹⁰, i si bé tal pensament és generalment compartit, Pere Ysàs ha intentat trobar-hi un costat més positiu: sense menysprear la confusió i les contradiccions subjacents al seu substrat legislatiu, pensa que a la pràctica s'ha anat més enllà de la descentralització administrativa i s'ha apropiat el poder a la ciutadania, fins al punt que segons va atrevir-se a dir l'any 1994, “*tal vez culminará en un Estado plenamente federal*”³⁹¹. Aquesta afirmació pot resultar un xic massa optimista atès que en data 2019 el federalisme encara no sembla ser realitzable a curt termini, però Paola Lo Cascio hi ha intentat trobar un cert sentit: malgrat l'Estat espanyol postfranquista no és centralitzat, tampoc compleix amb cap de les tres modalitats descentralitzadores conegudes (regional, federal o confederal), i en qualsevol cas opta per ubicar-lo a prop d'un federalisme asimètric degut als fets diferencials i la deshomogeneïtat original de les competències de les comunitats autònomes, no obstant li manquen característiques clau d'una estructura federal³⁹². A pesar de tot, Pere Ysàs destaca l'Estat autonòmic com una conseqüència memorable de la Transició sobretot per la sorpresa que sembrà, en tant que tot i no ser improvisat, tampoc formà part d'un pla predissenyat³⁹³; així doncs ell mateix creu que no se l'enginyà fins el 15-J³⁹⁴, mentre Santos Juliá en situa els seus orígens al pluralisme de la societat nascut dels canvis de la dècada de 1960 i la seva posterior consolidació quan durant la Transició es volgué negar l'Espanya única imposada pels vencedors del 1939³⁹⁵.

---

³⁸⁸ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 156.

³⁸⁹ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 325-327.

³⁹⁰ A. Segura, “L'Estatut i la reorganització autonòmica de l'estat: el context històric”, *Idees: Revista de temes contemporanis*, núm. 4, 1999, p. 12.

³⁹¹ P. Ysàs, “Democracia y autonomía...”, op. cit., p. 107.

³⁹² P. Lo Cascio, “Una Constitució per a molts escenaris...”, op. cit., p. 89-91.

³⁹³ P. Ysàs, “El Estado de las Autonomías: orígenes y configuración”, dins de: C. Navajas (coord.), *Actas del III Simposio de Historia Actual*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2000, vol. I, p. 102 i 105.

³⁹⁴ *Ibidem*, p. 105.

³⁹⁵ S. Juliá, “España plural y el estado de las autonomías”, dins de: A. Rey (coord.), *Cátedra Jorge Juan: ciclo de conferencias. Curso 2006-2007*, A Coruña, Servizo de Publicacións Universidade da Coruña, 2008, p. 156.

Partint de la idea de Carme Molinero i Pere Ysàs que el nacionalisme espanyol i radical del Franquisme impulsà les demandes nacionals a Catalunya i al País Basc³⁹⁶, Antoni Segura argüeix que tal realitat es remuntà a la II República en tant que “aconsellava qüestionar-se la concepció centralista i uninacional d’Espanya i redefinir l’organització territorial de l’Estat”³⁹⁷, i Pere Ysàs ha reforçat aquesta tesi atribuint un rol decisiu a les identitats catalana i basca per desintegrar l’Estat centralista i antidemocràtic des de les urnes i des del carrer³⁹⁸. Tanmateix, no és gens menyspreable el parer de Paul Preston en percebre l’increment de demandes autonomistes com a “*reacción inevitable tras la corrupción e ineficacia de los gobiernos civiles en tiempos de Franco, y ante los desequilibrios económicos legados por su régimen*”³⁹⁹. Si més no, sigui com sigui, Antoni Segura dóna a entendre que no hi havia temps a perdre i el creixent terrorisme d’ETA feu veure a Suárez que l’autogovern per Catalunya i Euskadi no podia esperar a que s’elaborés una Constitució⁴⁰⁰, així que per Carme Molinero la primera acció nacionalista s’emprengué amb el restabliment de la Generalitat de Catalunya per aportar estabilitat al territori i demostrar que Suárez era “*un político capaz de observar la realidad y responder a ella desde los parámetros democráticos*”⁴⁰¹, essent un procés que culminaria amb la ratificació popular d’un Estatut d’Autonomia el 25 d’octubre de 1979, sobre el qual Andreu Mayayo ha dit que els catalans ens sentim orfes perquè a diferència dels famosos set pares de la Constitució, els membres de la Comissió dels Vint -amb majoria socialista i comunista- que redactaren a Sau l’avantprojecte estatutari amb consens i cordialitat han caigut en l’oblit⁴⁰², no obstant assegura que “*al cap i a la fi, ens havia tocat la loteria, encara que no pas la grossa*”⁴⁰³.

Simultàniament, tant Santos Juliá com Pere Ysàs parlen d’una relació causa-efecte: restablir la Generalitat de Catalunya i el Consell General Basc despertà reivindicacions autonomistes força epidèmiques en altres regions de l’Estat⁴⁰⁴, de les quals Charles T. Powell n’elabora una relació detallada: Navarra, Galícia, Astúries, Castella i Lleó, Aragó, Castella-La Manxa, País Valencià, Extremadura, Andalusia, Múrcia, Balears i Canàries⁴⁰⁵. Sobre tals territoris Santos Juliá i Pere Ysàs novament coincideixen en que el govern actuà d’una forma massa pragmàtica autoritzant-hi la creació d’ens preautonòmics inclús abans de fixar un model territorial i aprovar la Constitució, per la qual cosa quan això tingués lloc sorgirien problemes entre partidaris del federalisme i favorables a

³⁹⁶ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 108-109.

³⁹⁷ A. Segura, “L’Estatut i la reorganització...”, op. cit., p. 10.

³⁹⁸ P. Ysàs, “El Estado de las Autonomías...”, op. cit., p. 124.

³⁹⁹ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 204.

⁴⁰⁰ A. Segura, “L’Estatut i la reorganització...”, op. cit., p. 10-11.

⁴⁰¹ C. Molinero, “Los primeros gobiernos de la monarquía y la «cuestión catalana»”, dins de: M. Redero (ed.), *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 172.

⁴⁰² A. Mayayo, “Els parlamentaris (i la parlamentària) de la «Comissió dels Vint»”, *Idees: Revista de temes contemporanis*, núm. 4, 1999, p. 36; A. Mayayo, *La ruptura catalana...*, op. cit., p. 189, 193 i 195.

⁴⁰³ A. Mayayo, “Els parlamentaris...”, op. cit., p. 42.

⁴⁰⁴ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 496; P. Ysàs, “El Estado de las Autonomías...”, op. cit., p. 118-119.

⁴⁰⁵ C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 149.

diferenciar sols les nacionalitats històriques catalana, basca i gallega⁴⁰⁶, però María C. Sánchez defensa tal procedir en la mesura que Suárez concebia el regionalisme no sols en termes històrics i culturals sinó també amb l'esperit d'optimitzar el funcionament de l'administració central, cercant una major participació ciutadana i una millor presa de decisions a cada racó del territori⁴⁰⁷. Sigui dit de pas que segons Carme Molinero i Pere Ysàs alguns autors han interpretat la generalització de l'autonomisme en clau favorable per facilitar l'acceptació dels Estatuts basc i català -el cas gallec passa bastant per alt-, mentre altres li han atribuït l'efecte contrari de minvar les seves reivindicacions⁴⁰⁸: com a mostra representativa, Santos Juliá creu que concedir l'autonomia a nacionalitats i regions no va obeir al propòsit de diluir les pretensions catalanes i basques ja que simplement es buscà fer d'Espanya una nació de nacions⁴⁰⁹, mentre Antoni Segura afirma que sí d'ençà la Constitució permetria autogovernar-se a tota comunitat que ho sol·licités⁴¹⁰. Encara més, hi ha hagut debat al respecte de com es va pactar aquesta última clàusula: si bé Enric Pujol i Joan Esculies concorden que Tarradellas fou obligat a cedir davant de Suárez i tolerar, tot i estar-hi en contra, l'extensió de règims autonòmics arreu de l'Estat si volia recuperar la Generalitat⁴¹¹, Carme Molinero i Pere Ysàs es limiten a manifestar la conformitat de Tarradellas⁴¹².

A la vista del sistema territorial que s'ideava, autors com Fernando Ónega, Charles T. Powell o Carme Molinero i Pere Ysàs han recuperat una expressió de l'època per referir-s'hi: “*café para todos*”⁴¹³, mentre Santos Juliá n'ha encunyat la derivació de “*caldo homogéneo*”⁴¹⁴. D'aliments semblava anar aquest joc lingüístic, però bromes a part, Antoni Segura ha afegit que defineix la confusió del govern i l'oposició entre la necessària descentralització estatal i les legítimes demandes diferencials a què aspiraven els nacionalismes català i basc⁴¹⁵, essent aquesta la política territorial que a criteri de Paul Preston irrità a l'exèrcit fins a pensar que l'Estat Autonòmic implicaria “*una orgía salvaje cuya víctima propiciatoria era la unidad de España*”⁴¹⁶. Amb tot, tant Pere Ysàs com Antoni Segura han indagat altres possibles raons de l'àmplia dinàmica autonòmica, i aquí coincideixen en que l'antifranquisme assimilà democràcia i accés a l'autonomia com a sinònims per contradir l'espanyolisme fervorós de l'Estat centralista franquista⁴¹⁷, la qual cosa tal com han

⁴⁰⁶ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p.496; P. Ysàs, “El Estado de las Autonomías...”, op. cit., p. 119.

⁴⁰⁷ M.C. Sánchez, “La idea de nación española...”, op. cit., p. 201.

⁴⁰⁸ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 182-183.

⁴⁰⁹ S. Juliá, “España plural...”, op. cit., p. 159-160.

⁴¹⁰ A. Segura, “L'Estatut i la reorganització...”, op. cit., p. 12.

⁴¹¹ E. Pujol, *Josep Tarradellas...*, op. cit., p. 41-42; J. Esculies, “Tarradellas, fin de partida...”, op. cit., p. 276.

⁴¹² C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 180-181.

⁴¹³ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 131; C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 149; C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 180.

⁴¹⁴ S. Juliá, “España plural...”, op. cit., p. 155.

⁴¹⁵ A. Segura, “L'Estatut i la reorganització...”, op. cit., p. 12.

⁴¹⁶ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 204.

⁴¹⁷ P. Ysàs, “El Estado de las Autonomías...”, op. cit., p. 110 i 124; A. Segura, “L'Estatut i la reorganització...”, op. cit., p. 10.

apreciat Antoni Segura i Carme Molinero i Pere Ysàs, es traduí jurídicament en una *via especial o ràpida* inicialment pensada per a l'autonomisme de les nacionalitats històriques (art.151 CE⁴¹⁸) i una *via general o lenta* destinada a la resta de comunitats (art.143 CE⁴¹⁹)⁴²⁰, malgrat Paola Lo Cascio contempla, a més a més, l'existència d'una *via excepcional* i també una *via d'actualització del règim foral*⁴²¹. Arribats a aquest punt, el cas més peculiar per obtenir l'autonomia fou Andalusia, concebuda encertadament per Santos Juliá com una regió que va voler obtenir les competències plenes pròpies d'una nacionalitat històrica⁴²² i que segons Charles T. Powell, Pere Ysàs i Antoni Segura així ho va aconseguir després de deixar en evidència al govern i les seves males gestions perquè seguís la *via lenta*⁴²³, la qual cosa a parer de Paul Preston trencà per primer cop el mite de la infal·libilitat de Suárez i evidencià que “no se distinguió nunca por su sensibilidad en lo referente a las nacionalidades”⁴²⁴.

En conclusió, és precís partir de Carme Molinero i Pere Ysàs per entendre que l'Estat de les Autonomies no fou previ al procés transitiu sinó resultat d'aquest⁴²⁵, o el que és el mateix, per Paola Lo Cascio es fa ús del concepte en relació al model d'organització territorial comprès a la Carta Magna quan en realitat designa al conjunt d'experiències políticourídiques -tals com Estatuts d'Autonomia o jurisprudència del Tribunal Constitucional- esdevingudes des de la dècada de 1980 fins a les actuals disset autonomies⁴²⁶, però nogensmenys tant Antoni Segura com Pere Ysàs sostenen que en el seu moment l'establiment del règim democràtic i la reorganització estatal van donar resposta als problemes català i basc que romanien a la vida política des de finals del s.XIX⁴²⁷.

4.6. Les eleccions generals de l'1 de març de 1979.

Les eleccions generals a Corts de l'1 de març de 1979 són considerades per Álvaro Soto com una repetició del pluralisme moderat -amb configuració bipolar i competència centrípeta- sorgit als comicis del 1977⁴²⁸, la qual cosa corrobora Andreu Mayayo en confirmar que no es va alterar substancialment el mapa polític espanyol ni tampoc el català⁴²⁹. Tanmateix, tot i aquest punt de continuïtat, existeix un ampli acord historiogràfic per situar en l'instant cronològic en qüestió la fi de la política del consens, on cada autor ha emprat arguments diferents per justificar-ho: a tall

⁴¹⁸ Per llegir complet l'article 151 de la Constitució Espanyola, Cf. Apèndix, figura núm. 7.

⁴¹⁹ Per llegir complet l'article 143 de la Constitució Espanyola, Cf. Apèndix, figura núm. 8.

⁴²⁰ A. Segura, “L'Estatut i la reorganització...”, *op. cit.*, p. 12; C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 186.

⁴²¹ P. Lo Cascio, “Una Constitució per a molts escenaris...”, *op. cit.*, p. 99-102.

⁴²² S. Juliá, “España plural...”, *op. cit.*, p. 162.

⁴²³ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 167; P. Ysàs, “El Estado de las Autonomías...”, *op. cit.*, p. 122-123; A. Segura, “L'Estatut i la reorganització...”, *op. cit.*, p. 14-15.

⁴²⁴ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 248.

⁴²⁵ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 188.

⁴²⁶ P. Lo Cascio, “Una Constitució per a molts escenaris...”, *op. cit.*, p. 103.

⁴²⁷ A. Segura, “L'Estatut i la reorganització...”, *op. cit.*, p. 10; P. Ysàs, “Democracia y autonomía...”, *op. cit.*, p. 106-107.

⁴²⁸ Á. Soto, “Las derechas en el laberinto...”, *op. cit.*, p. 54.

⁴²⁹ A. Mayayo, “Els parlamentaris...”, *op. cit.*, p. 41.

d'exemple, Juan F. Fuentes reflexiona sobre el propòsit inherent al rerefons electoral i distingeix entre les eleccions de la reconciliació (15-06-1977) i les eleccions de la fi del consens (01-03-1979)⁴³⁰; després, per Carme Molinero i Pere Ysàs la política d'acords extensos sobre la configuració del nou ordenament polític finalitzà un cop s'aprovà la Constitució⁴³¹; per últim, a discerniment de Jonathan Hopkin, el consens col·lapsà ràpidament d'ençà "*the conclusion of the constituent process reduced the value of mutual compromise, as there were few substantive constitutional issues remaining on which reaching an agreement was equally important to all the major parties*"⁴³². Ara bé, en contraposició a tot el susdit, Charles T. Powell expressa discrepància en la mesura que, per ell, que els resultats del 1979 fossin similars als del 1977 no feia viable una ruptura unilateral del consens, recordant que mancava resoldre aspectes d'interès comú com ara acabar de concretar la nova organització territorial de l'Estat si es pretenia consolidar la democràcia⁴³³.

Una pregunta adient que hom es pot plantejar a l'estudiar l'any 1979 versa sobre el perquè d'unes noves eleccions quan ni dos anys enrere s'havien celebrat les primeres de la Transició, resultant-ne un cert debat en oferir-hi resposta. Així doncs, per una banda Paul Preston defensa que Suárez les convocà perquè buscava obtenir una autoritat parlamentària notable que el facultés per impulsar un Estatut autòmic per Euskadi i així paliar el disgust de quan molts bascs votaren en contra de la Constitució⁴³⁴, mentre que per altra banda Juan F. Fuentes diu que Suárez estava convençut, des de l'agost de 1978, de convocar eleccions anticipades -tot i que no fos obligatori- un cop la Constitució fos aprovada i de pas tractar d'ampliar la seva majoria parlamentària, malgrat pensa que, primer, la possibilitat de treure menys escons, i segon, una majoria absoluta que semblava llunyana, li sembraren dubtes d'última hora, i és que "*jugarse el todo por el todo en unas elecciones seguía pareciendo una temeridad*"⁴³⁵. En qualsevol cas, Charles T. Powell reconeix la importància de les eleccions de 1979 en tant que marcaren un punt d'inflexió i d'elles en sortí un govern escollit en base a les regles de joc democràtiques recentment adoptades⁴³⁶, malgrat no deixa de ser curiosa la següent dada aportada per Paul Preston i que fa pensar en que algunes rèmores del règim anterior no sols perduraren sinó que a sobre semblaven anar *in crescendo*: si bé pel 1977 la UCD disposà de 25 diputats que havien estat procuradors franquistes, de cara al 1979 en sortiren escollits vora 50⁴³⁷. Però encara més interessant resulta l'aportació de Jonathan Hopkin en sostenir que 100/165 diputats

---

⁴³⁰ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 272.

⁴³¹ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 188.

⁴³² J. Hopkin, "From Consensus to Competition...", op. cit., p. 13.

⁴³³ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 161.

⁴³⁴ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 223.

⁴³⁵ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 254-256.

⁴³⁶ C.T. Powell, *El camino a la democracia en España*, Madrid, CEU Ediciones, 2006, p. 21; C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 159.

⁴³⁷ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 174.

d'UCD del 1977 havien tingut implicacions politicoadministratives al règim franquista, mentre que pel 1977 els al·ludits foren 105/168⁴³⁸.

Així mateix, la historiografia també ha centrat la seva atenció en l'estratègia electoral que va permetre a Suárez guanyar els comicis. Segons Juan F. Fuentes les eleccions de 1979 foren tot un repte per al president del govern, ja que per resultar victoriós va haver d'abandonar la concepció angelical que tenia del sistema democràtic i percebre'l com un espai de confrontació ideològica⁴³⁹, i al respecte d'aquesta mentalitat renovada és memorable l'atac que dirigí al PSOE a la vigília electoral, les conseqüències del qual han estat interpretades de diferents maneres: per Charles T. Powell aquesta bel·ligerància electoralista confirmà el final material del consens constituent⁴⁴⁰; per Juan F. Fuentes s'evidencià el zènit polític de Suárez com a artífex del triomf ucedista a l'últim minut⁴⁴¹; i per Paul Preston fou el moment en el qual Felipe González es consciencià de la necessitat immediata d'esmenar les contradiccions ideològiques del partit ocasionades pel marxisme⁴⁴². No obstant això, s'ha pogut detectar que Fernando Ónega ha pretès magnificar descaradament la victòria de Suárez tot assignant 171 diputats a UCD i 116 al PSOE⁴⁴³, quan si es recorre al testimoni de Juan F. Fuentes hom pot conèixer que tals xifres foren les provisionals corresponents a la matinada del 2 de març i que les definitives, 168 per UCD i 121 pel PSOE, no foren escrutades fins dies més tard⁴⁴⁴.

En última instància, Juan F. Fuentes aprecia que la fi del consens comportaria deixar enrere la missió integradora i encetar una confrontació democràtica entre diferents projectes polítics⁴⁴⁵, la qual segons Jonathan Hopkin seria una nova situació per la UCD que li exigiria l'exercici d'unes funcions diferents però en cap cas la seva desaparició, ja que la majoria de l'electorat espanyol seguia al centre de l'espectre ideològic⁴⁴⁶. No obstant això, Juan F. Fuentes estipula el dia de la investidura de Suárez com a president de la I legislatura democràtica com l'inici del seu declivi polític degut a un impuls de fòbia parlamentària que el portà a esquivar el debat amb la resta de partits⁴⁴⁷, i fou així que segons Rafel Núñez, "*asediado por propios y extraños, Suárez adopta la pose casi teatral del héroe dispuesto a resistir los embates*"⁴⁴⁸, malgrat Juan F. Fuentes considera que tantes crítiques el convertirien, en menys d'un mes, d'heroi a malvat⁴⁴⁹. Sens dubte, Fernando Ónega parla de la pitjor

---

⁴³⁸ J. Hopkin, *El partido de la transición: Ascenso y caída de la UCD*, Madrid, Acento Editorial, 2000, p. 148-149. Per a més informació, Cf. Apèndix, figura núm. 9.

⁴³⁹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 265-266.

⁴⁴⁰ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 161.

⁴⁴¹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 266 i 279.

⁴⁴² P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 227.

⁴⁴³ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 297.

⁴⁴⁴ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 277-278.

⁴⁴⁵ *Ibidem*, p. 265.

⁴⁴⁶ J. Hopkin, "La desintegración de la Unión de Centro Democrático: una interpretación organizativa", *Revista de Estudios Políticos*, núm. 81, 1993, p. 187.

⁴⁴⁷ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 253 i 282-283.

⁴⁴⁸ R. Núñez, "El héroe perjuro...", op. cit., p. 131.

⁴⁴⁹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 288.

administració d'una victòria a les urnes de la història d'Espanya⁴⁵⁰, i a això cal sumar-hi, segons Charles T. Powell, nous problemes interns de la UCD ja que Suárez es negaria a concedir protagonisme als barons del partit i al grup parlamentari⁴⁵¹, però alhora tampoc tindria passió per liderar la formació i això la centrifugaria, tal com sostenen ell i Juan F. Fuentes⁴⁵². Per conseqüent, és de gran encert la paradoxa que Jonathan Hopkin exposa en contrastar la capacitat d'UCD per reafirmar-se com el partit més fort a les eleccions de 1979 amb el greuge que suposava no tenir la majoria absoluta⁴⁵³, i és que sols així hom pot entendre el funcionament del que ell i Charles T. Powell anomenen *moviment de pinça*, pel qual el PSOE i AP atacarien la UCD per aconseguir que desertessin les branques socialdemòcrata i conservadora del partit i vulnerar-li la majoria governamental⁴⁵⁴.

---

⁴⁵⁰ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 296.

⁴⁵¹ C. T. Powell, *El camino...*, op. cit., p. 23.

⁴⁵² C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p.160; J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 253.

⁴⁵³ J. Hopkin, "From Consensus to Competition...", op. cit., p. 13-14.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, p. 17; C.T. Powell, *El camino...*, op. cit., p. 23.

5. Adolfo Suárez en el seu tercer govern (1979-1981): la I legislatura democràtica.

5.1. L'assassinat polític d'Adolfo Suárez i el suïcidi polític de la UCD.

Amb el nou curs polític encetat l'any 1979, Paul Preston gosa dir: “*la estrella de Suárez palidecía. Uno de los primeros síntomas fue el resultado decepcionante para UCD en las elecciones municipales del 3 de abril*”⁴⁵⁵. A més, el centrisme no havia aconseguit la majoria absoluta als comicis generals del març i per tant la seva situació no era la millor per afrontar una nova etapa governamental que Juan Francisco Fuentes defineix sota el doble signe de creixent crisi econòmica i gran escalada terrorista, mentre afegeix que per resoldre-ho Suárez ja no podria comptar amb l'ajut de la societat, cansada i desil·lusionada; així les coses, enyoraria aquell “*respaldo social que le fue de tanta ayuda en otros tiempos*”⁴⁵⁶. En efecte, aquesta sensació viscuda per la col·lectivitat espanyola ha merescut rebre el nom de *desencanto*, un concepte que per Paul Preston esdevindria d'ús freqüent cap al 1980 amb l'ànim de subestimar el que considera com a “*éxitos tangibles de Suárez*”⁴⁵⁷, i no en va tal idea dóna sentit a l'expressió de Juan F. Fuentes de “*moda regeneracionista del desencanto*”⁴⁵⁸, de component revitalitzador envers un suposat desastre que Santos Juliá exemplifica amb el deteriorament de les condicions de vida i l'alta inseguretat ciutadana⁴⁵⁹. Amb tot, Charles T. Powell s'atreveix a definir l'any 1980 com el més dur de la vida política de Suárez⁴⁶⁰, i com a continuador d'aquesta tesi Juan F. Fuentes sosté que aleshores el president experimentà una gran melancolia que tot i fer-li notar el seu ocàs polític, alhora li dificultava abandonar el poder pel qual tant havia lluitat⁴⁶¹. El cas és, segons Carlos Huneeus, que Suárez tingué un prestigi transitori que es deteriorà en finalitzar l'etapa del consens -és a dir, com diu Manuel Ortiz, fou un líder conjuntural⁴⁶²-, i això li impediria no només consolidar-se com a líder de la UCD sinó també imposar-se com a figura nacional⁴⁶³, tractant-se d'un fracàs que segons Paul Preston evidenciava que el moment de Suárez havia acabat després de conduir la reforma des del règim franquista, havent estat la persona perfecta per a fer-ho i amb l'empenta democratitzadora de l'oposició⁴⁶⁴. Així doncs, contra més temps passava, Santos Juliá pensa que més s'estenia la visió de canvi democràtic nul ja que el poder romaní a mans dels hereus del Franquisme que es presentaven falsament com a demòcrates de tota la vida⁴⁶⁵, i un símptoma de la necessitat candent de propiciar un trencament fou

⁴⁵⁵ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 231.

⁴⁵⁶ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 303.

⁴⁵⁷ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 180.

⁴⁵⁸ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 349.

⁴⁵⁹ S. Juliá, “Adolfo Suárez: el desencanto”, dins de: M. Redero (ed.), *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 315.

⁴⁶⁰ C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 168.

⁴⁶¹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 279.

⁴⁶² M. Ortiz, “Un partido político...”, op. cit., p. 196.

⁴⁶³ C. Huneeus, *La Unión de Centro Democrático y la transición a la democracia en España*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas / Siglo XXI de España Editores, 1985, p. 306-307.

⁴⁶⁴ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 233.

⁴⁶⁵ S. Juliá, “Adolfo Suárez...”, op. cit., p. 315.

la moció de censura que el 21 de maig de 1980 presentà el PSOE, sobre la qual Jonathan Hopkin, Fernando Ónega i Charles T. Powell comparteixen que buscà aprofitar la debilitat de Suárez⁴⁶⁶. No endebades, el desencant assolí una cota tan elevada que, d'acord amb Charles T. Powell, Paul Preston i Fernando Ónega, la salut del president minvà substancialment fins al punt de patir, entre altres, un mal de queixals constant que al seu torn li impedí fer front al propi descontentament⁴⁶⁷. Però tampoc hi hauria res a fer davant la crisi suarista: a criteri de Santos Juliá, “Suárez llegó a representar en su persona y en su actuación política [...] la imagen viva del desencanto”⁴⁶⁸.

Al rerefons del desencant, però, s'hi amaga no una aparició sobtada sinó una gènesi temporalment progressiva que ha rebut l'atenció del debat historiogràfic. Així, Juan Francisco Fuentes ubica els seus orígens a finals de 1978 en substitució ràpida del consens imperant fins al moment⁴⁶⁹, i és que cal recordar, seguint a Carme Molinero i Pere Ysàs, que si el consens va cessar aleshores és perquè s'aprovà la Constitució⁴⁷⁰. Tanmateix, Santos Juliá ha optat per postular que el desencant derivà d'un desconcert precedent, obert al juliol de 1976 entre els antifranquistes en conèixer que Suárez era nomenat nou president del poder executiu, essent un individu “con amistades en el Opus Dei [...], y nada menos que ministro secretario general del Movimiento del Gobierno saliente [...]; en resumen, puro régimen y Movimiento sin tacha”⁴⁷¹, i a continuació adjudica el punt d'arrencada del desencant en sí mateix al 1977, d'acord amb la frustració patida per alguns en adonar-se que els resultats del 15-J eren conseqüència no d'una nova democràcia sinó d'una democràcia atorgada com a continuació de la dictadura, vist que Franco no havia estat derrocat sinó que havia mort al llit i de vell⁴⁷². Igualment, el mateix autor sosté que el desencant se seguiria desenvolupant de cara al 1978 davant la presa de consciència sobre la insuficiència del canvi experimentat -sentiment traduït en una alta abstenció al referèndum constitucional- i encara més al 1979 en veure que les noves eleccions a Corts conservaren el mapa polític de 1977⁴⁷³, i aquests arguments són complementats tant per Carlos Huneeus, partidari de pensar que el desencant continuaria al 1981 entre els sectors populars tot i la dimissió de Suárez i el succés del 23-F⁴⁷⁴, com per un Juan Carlos Monedero que situa l'acta de defunció del desencant al 1982 amb l'arribada del PSOE al poder⁴⁷⁵.

---

⁴⁶⁶ J. Hopkin, “From Consensus to Competition...”, *op. cit.*, p. 17; F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, *op. cit.*, p. 298; C. T. Powell, *El camino...*, *op. cit.*, p. 23.

⁴⁶⁷ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 172; P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 233; F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, *op. cit.*, p. 293-294.

⁴⁶⁸ S. Juliá, “Adolfo Suárez...”, *op. cit.*, p. 316.

⁴⁶⁹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, *op. cit.*, p. 264.

⁴⁷⁰ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, *op. cit.*, p. 188.

⁴⁷¹ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, *op. cit.*, p. 500.

⁴⁷² *Ibidem*, p. 497-499.

⁴⁷³ *Ibidem*, p. 517 i 523.

⁴⁷⁴ C. Huneeus, *La Unión...*, *op. cit.*, p. 348.

⁴⁷⁵ J. C. Monedero, *La transición contada...*, *op. cit.*, p. 210.

En qualitat de causes últimes de la caiguda de Suárez, Paul Preston parla del terrorisme d'ETA i del *ruido de sables*, però sense entrar en detalls deixa anar que “*otras razones varias causaron el deterioro inmediato de su imagen*”⁴⁷⁶. Afortunadament, Juan F. Fuentes, Manuel Ortiz, Charles T. Powell i Carlos Huneeus han cobert aquest buit parlant, uns més que altres, de l'obertura de tres fronts al voltant de Suárez: el projecte de Llei del Divorci, el projecte de Llei d'Autonomia Universitària i l'Estatut de Centres Docents, i tots quatre han consensuat que portarien a la desintegració de la UCD⁴⁷⁷, essent un fenomen que Paul Preston ha titllat de pitjor i dramàtic obstacle per Suárez⁴⁷⁸. Al respecte, Jonathan Hopkin i Charles T. Powell coincideixen en que les tensions internes del partit se sembraren en la relació triangular entre Suárez, el govern i el grup parlamentari⁴⁷⁹, atès que tal com exposa Paul Preston per mitjà d'una metàfora molt il·lustrativa, “*los miembros de la UCD [...] se asemejaron a los pasajeros de un autobús, unidos no por la ideología o por los ideales, sino sencillamente porque todos ellos coinciden en un mismo viaje*”⁴⁸⁰, a més de recriminar-los-hi que molts es limitessin a ocupar càrrecs quantiosament remunerats amb l'únic ànim d'estar a prop del poder⁴⁸¹. Cal entendre, per conseqüent, que la UCD s'aniria convertint poc a poc en el que Álvaro Soto ha anomenat “*cadáver político*”⁴⁸², i si bé Jonathan Hopkin n'imputa la principal responsabilitat a Suárez⁴⁸³, Manuel Ortiz creu que és un error fer-ho perquè el partit no fou sols projecte seu sinó també instrument de molta altra gent⁴⁸⁴. Al cap i a la fi, però, val a dir que a l'hora d'estudiar el seu procés de descomposició no hi ha hagut una única via historiogràfica a seguir. D'aquesta manera, Jonathan Hopkin distingeix entre un enfocament sistèmic o funcionalista, partidari de concebre la UCD com una fórmula provisional que es disgregà per culpa del desgast de la Transició, i un altre d'organitzatiu que atribueix la davallada del partit a una institucionalització fallida⁴⁸⁵; així les coses, hom podria categoritzar els plantejaments de María C. Sánchez com a sistèmics -entén la UCD com un partit nascut com a estratègia electoral, quelcom que determinaria els futurs problemes intestins-⁴⁸⁶, i els de Carlos Huneeus com a organitzatius -interpreta la UCD com un partit de naturalesa consociacional del qual l'heterogeneïtat derivada no tingué fonaments institucionals-⁴⁸⁷.

---

⁴⁷⁶ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 209.

⁴⁷⁷ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 321 i 355; M. Ortiz, “Un partido político...”, op. cit., p. 200; C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 174-175; C. Huneeus, *La Unión...*, op. cit., p. 339-347.

⁴⁷⁸ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 235-236.

⁴⁷⁹ J. Hopkin, “La desintegración...”, op. cit., p. 208; C.T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 141.

⁴⁸⁰ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 175.

⁴⁸¹ *Ibidem*, p.188.

⁴⁸² Á. Soto, “Las derechas en el laberinto...”, op. cit., p. 53.

⁴⁸³ J. Hopkin, *El partido...*, op. cit., p. 155 i 188.

⁴⁸⁴ M. Ortiz, “Un partido político...”, op. cit., p. 198.

⁴⁸⁵ J. Hopkin, “La desintegración...”, op. cit., p. 186-187.

⁴⁸⁶ M. C. Sánchez, “La idea de nación española...”, op. cit., p. 202.

⁴⁸⁷ C. Huneeus, *La Unión...*, op. cit., p. 25-26.

Malgrat tot, Jonathan Hopkin detecta inconvenients tant en el model d'anàlisi sistèmica com en el d'anàlisi organitzativa, atès que el primer pot resultar massa simplista i induir a la fal·làcia teleològica de pensar que la UCD no tindria altre remei que desaparèixer un cop perdés la funció de partit governamental, i el segon pot incórrer en el prejudici sociològic referent a que tal partit caigué per actuar com a filtre polític i obviar que aquesta funció anà a càrrec del pacte implícit entre UCD, PSOE, PCE i AP⁴⁸⁸. En aquest marc, Manuel Ortiz comparteix la problemàtica sistèmica argüint que el suposat inevitable final de la UCD un cop hagué complert amb el seu rol no és més que una idea inherent al relat canònic de la Transició⁴⁸⁹, però en canvi respecte a Jonathan Hopkin hi discrepa Carlos Huneeus en considerar la UCD com un filtre polític que permeté consolidar la democràcia i evitar un intens conflicte polític entre partits diferents tot i que això l'acabés esquerdant internament⁴⁹⁰; de fet, segurament per aquesta visió, el mateix autor distingeix acuradament entre tres etapes d'implosió de la UCD: del pluralisme a la polarització, de la polarització a la fragmentació i de la fragmentació a la descomposició⁴⁹¹ -on només la primera es correspondria al període de govern de Suárez-, i tal nivell de detall és el que fa que la seva clàssica obra continuï tenint actualitat després de tres dècades de publicar-se. Si més no, finalment és menester fer palès que als ulls de Manuel Ortiz els estudis sobre la crisi d'UCD han girat molt a l'entorn de les divergències internes, alhora que els historiadors han prestat poca atenció a l'escassa identificació del partit envers l'electorat com a hipotètic factor de decadència⁴⁹², i de fet prova d'això n'és la bibliografia analitzada en el present subapartat.

5.2. La dimissió d'Adolfo Suárez i el cop d'Estat del 23-F de 1981.

Santos Juliá, conscient del grau de desencant que envoltava a la figura de Suárez, diu que la doble sensació de desprestigi i acorralament fou el principal mòbil que el portà a dimitir⁴⁹³, una acció que a l'entendre de Paul Preston deixaria el rei "*as the most visible guarantor of democracy*"⁴⁹⁴. Cal tenir present, doncs, que pel 1980 el president se sentia més immers que mai en una espècie d'emboscada, i per això Pierre-Paul Grégorio ha gosat batejar tal any com a "*annus horribilis para Suárez*"⁴⁹⁵. Existeix, però, una certa discussió per situar cronològicament el moment en el qual la possibilitat d'abandonar el poder es convertí en una ferma decisió sense marxa enrere: en aquest sentit, Juan F. Fuentes contempla diversos indicis que apunten al divendres 23 de gener de 1981 en el context d'un

⁴⁸⁸ J. Hopkin, "La desintegración...", *op. cit.*, p. 187, 189 i 210.

⁴⁸⁹ M. Ortiz, "Un partido político...", *op. cit.*, p. 199-200.

⁴⁹⁰ C. Huneeus, *La Unión...*, *op. cit.*, p. 26.

⁴⁹¹ *Ibidem*, p. 306-412.

⁴⁹² M. Ortiz, "Un partido político...", *op. cit.*, p. 198.

⁴⁹³ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, *op. cit.*, p. 537.

⁴⁹⁴ P. Preston, "The monarchy of Juan Carlos: from dictator's dream to democratic realities", dins de: S. Balfour (ed.), *The Politics of Contemporary Spain*, Londres, Routledge, 2005, p. 37.

⁴⁹⁵ P. P. Grégorio, "Los inicios del cerco a Adolfo Suárez", *Cahiers de civilisation espagnole contemporaine* [En línia], núm. 3, 2008. Publicat el 20 de juny de 2011, consultat el 18 de maig de 2019. Disponible a: <http://journals.openedition.org/cccec/2559>.

Consell de Ministres⁴⁹⁶, mentre Charles T. Powell és més partidari de pensar, en base als relats dels *fontaneros* o col·laboradors de Suárez, que el punt de no retorn es configurarà al llarg del cap de setmana, per comunicar la deliberació a la UCD el dilluns 26 i fer-la pública el dijous 29⁴⁹⁷.

En abordar els darrers dies de Suárez al poder no es pot sinó deixar constància que allò que més crida l'atenció és com la producció bibliogràfica, sigui quina sigui la seva naturalesa -historiogràfica, periodística, memòries, etc.-, tendeix a establir una relació indestruïble entre la dimissió del president i la noció de *confianza*. Per començar, Charles T. Powell teoritza que el rei cada cop tindria menys confiança cap a Suárez perquè temia que si aquest queia per tot el descontentament sembrat al seu voltant, això podria comprometre igualment a la Corona degut a que l'opinió pública identificava la Transició amb el vincle estret entre un i l'altre⁴⁹⁸, i per tant Juan C. Monedero entén que Suárez “*ya no le servía [...] para afianzar su reinstauración monárquica*”⁴⁹⁹; de fet, el mateix autor sosté que el monarca l'empenyia a dimitir tal com havia fet amb Arias Navarro, però comenta que si en aquest cas els intents eren frustrats es devia a que si bé el predecessor havia estat escollit a dit i des de dalt per Franco, Suárez en canvi tenia la legitimitat de les urnes, una elecció des de baix⁵⁰⁰. No menys curiosa és l'apreciació que Juan F. Fuentes aporta sobre el tema, quan explica el degradament de les relacions entre ambdós a partir d'un símil entre l'última audiència del comte-duc d'Olivares al palau de Felip IV -a qui havia servit com a *valido*- i la visita de Suárez al palau de Joan Carles I -a qui havia servit com a primer ministre- per presentar-li la dimissió, a la qual cosa afegeix que potser el rei no fou la raó de la renúncia de Suárez però tampoc li donà el suport que necessitava per seguir al càrrec, sinó que desconfià d'ell⁵⁰¹. Així les coses, aquest comportament reial és qualificat per Juan C. Monedero a la manera d'una traïció cap a algú que l'havia ajudat considerablement i que és equiparable a les que anteriorment havia perpetrat contra Joan de Borbó, Franco o Torcuato Fernández-Miranda⁵⁰², mentre Fernando Ónega ofereix una percepció totalment oposada exposant que el rei mai retirà la confiança a Suárez, ans al contrari, li va demanar que reconsiderés la seva dimissió, i fins i tot destaca que va perdurar l'afecte i la gratitud entre ells tal com demostra la concessió del ducat de Suárez i del Toisó d'Or⁵⁰³, malgrat cal esvair la confusió a què això indueix i aclarir que aquest últim se li donà *a posteriori*, per la qual cosa l'autor juga amb l'avantatge que va escriure la seva obra el 2013 -sis anys després d'haver-li estat atorgat-, a diferència d'un llibre

---

⁴⁹⁶ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 375.

⁴⁹⁷ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 177 i 179.

⁴⁹⁸ *Ibidem*, p. 175.

⁴⁹⁹ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 152.

⁵⁰⁰ *Ibidem*.

⁵⁰¹ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 332, 385 i 393.

⁵⁰² J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 155.

⁵⁰³ F. Ónega, *Puedo prometer y prometo...*, op. cit., p. 154.

anterior com el de Charles T. Powell (2004) on es posa de manifest que, contra tot pronòstic, Suárez no el rebé a l'hora de dimitir⁵⁰⁴.

Tal com diu Rafael Núñez, el col·lectiu castrense titllava a Suárez de traïdor per posar en perill la unitat d'Espanya, l'honor a la bandera i incomplir les seves promeses⁵⁰⁵: aquest plantejament permet entendre que en el discurs de dimissió pronunciat al Congrés dels Diputats Suárez advertís de la pressió que exercien poders fàctics com l'Església o la banca, mentre en canvi no alertà de l'exèrcit ja que amb la seva marxa esperava posar fi a la tensió militar. Ara bé, Charles T. Powell defensa que l'adéu del president fou inútil perquè l'exèrcit no es conformà amb el seu cap⁵⁰⁶, sinó que com indica Paul Preston l'ànim colpista i subversiu persistia a l'ordre del dia⁵⁰⁷, i certament això es devia, en paraules de Sophie Baby, a que “los GRAPO y ETA se habían embarcado en una campaña consistente en asesinar a generales del Ejército”⁵⁰⁸, quelcom que subscriu Santos Juliá en dir que tals conductes sedicioses no eren només alimentades per la mala relació entre Suárez i les forces armades sinó també pels atemptats contra militars⁵⁰⁹. A més a més, a partir del testimoni de Leopoldo Calvo-Sotelo hom pot comprendre que els mesos de gener i febrer de 1981 han de ser concebuts com un buit de poder governamental⁵¹⁰, i en base a aquesta premissa s'ha discutit sobre les conseqüències derivades: per una banda, Charles T. Powell interpreta que la votació d'investidura de Calvo-Sotelo el 23 de febrer fou l'escenari ideal perquè el general Alfonso Armada executés els seus plans⁵¹¹; per altra banda, Xavier Casals creu que la *Solució Armada* o *Pla De Gaulle*, planificada com un *golpe de timón* a mode de moció de censura contra el president i immediata proposició d'Armada com a substitut, quedà sense esperit d'ençà la dimissió de Suárez, per la qual cosa Armada hagué d'idear un pla B que tot i comptar amb un escenari més flexible on podria aprofitar el context de traspàs de poders per presentar la seva candidatura a la presidència sense necessitat d'expulsar a Suárez, fou una improvisació que resultà en el fracàs colpista que avui s'associa al 23-F, degut a la negativa del tinent coronel Antonio Tejero a permetre l'accés d'Armada a l'hemicicle⁵¹². En addició, no en va Xavier Casals i Juan C. Monedero representen la visió acadèmica majoritària sobre l'avortament del 23-F en plena execució, consistent en copsar que Tejero va prendre tal decisió en conscienciar-se que, primer, la veritable intenció d'Armada passava per crear un nou executiu que integrés a comunistes i socialistes⁵¹³, i segon, que ell havia estat el tonto útil emprat per fer la part

---

⁵⁰⁴ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 178.

⁵⁰⁵ R. Núñez, “El héroe perjuro...”, op. cit., p. 129.

⁵⁰⁶ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 180.

⁵⁰⁷ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 269.

⁵⁰⁸ S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, op. cit., p. 451.

⁵⁰⁹ S. Juliá, *Transición: Historia de una política española...*, op. cit., p. 403-404.

⁵¹⁰ L. Calvo-Sotelo, *Memoria viva de la transición*, op. cit., p. 42.

⁵¹¹ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 180.

⁵¹² X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 501-502, 516 i 532.

⁵¹³ De fet, per defenestrar a Suárez, Armada havia establert contactes amb els socialistes Enrique Múgica i Joan Raventós, però també amb membres d'UCD. *Ibidem*, p. 504-505.

teatral⁵¹⁴. I segons Javier Cercas si aquest guàrdia civil es va veure empoderat per actuar així és perquè es creia el propietari de la idea del cop d'Estat⁵¹⁵ i no acceptaria un devenir diferent al planificat per ell, mentre Armada i el capità general Milans del Bosch simplement se'n van aprofitar per subordinar-la als seus interessos particulars⁵¹⁶.

Sens dubte, el debat més interessant a dia d'avui s'enfoca a dilucidar la naturalesa romanent al rerefons del 23-F, un cop d'Estat “*algo así como un residuo, entre violento y esperpéntico, de una España refractaria a toda evolución, añorante de un pasado de espadones*”⁵¹⁷. En aquesta línia, més exactament la historiografia ha volgut palesar que no es tractà d'un únic cop d'Estat sinó que en realitat confluïren diferents cops d'Estat, tot i que hi ha divergències a l'hora de quantificar-los. Dit això, es disposa d'autors que destaquen la convergència de dues conspiracions, com és el cas de Carme Molinero i Pere Ysàs en diferenciar entre un projecte estrictament militar comandat per Tejero i un altre de ramificacions civils encapçalat per Armada⁵¹⁸, essent una tesi corroborada per Charles T. Powell encara que amb matisos, en parlar d'una via dura protagonitzada per Tejero amb la presa de la Cambra Baixa i una via tova per la qual Armada pretenia presidir un govern mixt de salvació nacional⁵¹⁹. Altrament, força més complexa és la visió proposada per Javier Cercas, el qual argüeix que en el 23-F s'hi sumaren tres models colpistes diferents: primer, l'estratègia de Tejero, favorable a un cop d'Estat tipus 1936 amb intenció antidemocràtica i antimonàrquica; segon, la de Milans del Bosch, partidari d'un pronunciament militar tipus 1923 que fos antidemocràtic però que retornés al rei els seus poders preconstitucionals; i tercer, la d'Armada, que amb la seva ideologia monàrquica no voldria posar fi al règim democràtic però sí a la democràcia de Suárez, seguint el model colpista tipus De Gaulle per esdevenir president d'un govern de concentració i així tornar a ser, més que mai, la mà dreta del rei⁵²⁰. En addició, Xavier Casals ha ratificat les formulacions en qüestió sense introduir variacions⁵²¹, i alhora ha optat per posar sobre la taula tres parers historiogràfics que discrepen sobre una hipotètica participació del *Centro Superior de Información de la Defensa* (CESID) en el 23-F: el que ho afirma, el que ho nega i el que implica només a un sector intern, on el propi autor es posiciona a favor del darrer al·ludint al paper del comandant José Luis Cortina en la promoció de la Solució Armada i les seves sospitoses onze visites a la Zarzuela el febrer de 1981⁵²², i és que tal com postula Javier Cercas no és d'estranyar que els serveis

---

⁵¹⁴ *Ibidem*, p. 512; J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 153 i 155.

⁵¹⁵ Juan F. Fuentes recorda als lectors que Tejero havia dissenyat, juntament amb Ricardo Sáenz de Ynestrillas, la *Operación Galaxia* del 1978. J.F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 256.

⁵¹⁶ J. Cercas, *Anatomía de un instante*, Barcelona, Random House Mondadori, 2009, p. 270.

⁵¹⁷ P. P. Grégorio, “Los inicios del cerco...”, op. cit.

⁵¹⁸ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 209.

⁵¹⁹ C. T. Powell, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 180.

⁵²⁰ J. Cercas, *Anatomía de un instante*, op. cit., p. 270-271.

⁵²¹ X. Casals, *La Transición española. El voto...*, op. cit., p. 512.

⁵²² *Ibidem*, p. 512-513, 519 i 527.

d'intel·ligència d'un país articulin focus de resistència al canvi per conduir-lo al fracàs i recuperar l'anterior sistema⁵²³.

Igualment, també ha estat objecte d'investigació la possible implicació de Joan Carles I als moviments del 23-F. Bàsicament, la dicotomia es produeix entre autors com Juan C. Monedero, el qual es mostra convençut que la Casa Reial va ser còmplice del cop d'Estat d'ençà el va difondre, promoure i permetre per apartar a Suárez del poder i rellevar-lo per algú que aglutinés a la dreta, tot i que els fils es mogueren des d'una posició secundària per no perjudicar al monarca si els plans es torçaven⁵²⁴, i altres autors com Juan F. Fuentes que desmenteix el plantejament anterior tenint en compte que el rei hauria pogut proposar la Solució Armada a les Corts durant el període de consultes obert el 30 de gener després de la renúncia de Suárez, i no ho va fer malgrat les pressions rebudes⁵²⁵. En qualsevol cas, existeix un ampli consens entre autors com Sophie Baby, Paul Preston, Charles T. Powell i Leopoldo Calvo-Sotelo en considerar que l'acció dels colpistes va acabar tenint efectes adversos als esperats i, involuntàriament, va consolidar la legitimitat del jove règim democràtic, fent que ressorgís de les seves cendres i la gent se n'adonés que tot i els seus defectes, era preferible a un sistema autoritari⁵²⁶, encara que segons Juan C. Monedero que la rebel·lió militar fracassés no vol dir que el *golpe de timón* també, sinó que per ell aquest es plasmà en el gir orientat cap a la dreta en les polítiques del govern de Calvo-Sotelo constituït després del 23-F, quelcom que inclús aplaudirien els EUA perquè creu que Suárez els havia fet nosa per adherir Espanya a l'OTAN i d'aquí que haguessin mostrat indiferència vers els avisos privilegiats rebuts amb antel·lació al 23-F⁵²⁷. Així doncs, d'acord amb Pierre-Paul Grégorio va poder triomfar un *golpe de mano* però no un cop d'Estat⁵²⁸, i per això Enrique Belda estableix que el fet d'haver actuat -ja fos per engany o per malentesos- sense el suport ferm del rei comportà que l'únic èxit colpista fos l'escenificació d'ocupar el poder⁵²⁹.

Fos com fos, segons Carme Molinero i Pere Ysàs si el rei no autoritzà un aixecament massiu dels quarters militars es degué a que aleshores "*la continuidad de la democracia coincidía con los intereses de la Corona*"⁵³⁰, i no obstant actués per salvaguardar la institució que representava, Juan C. Monedero pensa que de cara al públic transmeté la imatge d'un heroi salvador i protector de la democràcia malgrat la realitat és que no va comparèixer per televisió fins a la matinada del 23 al 24 de febrer, després d'haver estat pendent de les inclinacions de cada capità general⁵³¹; fins i tot, el

---

⁵²³ J. Cercas, *Anatomía de un instante*, op. cit., p. 155.

⁵²⁴ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 152-153 i 155.

⁵²⁵ J. F. Fuentes, *Adolfo Suárez...*, op. cit., p. 411.

⁵²⁶ S. Baby, *El mito de la transición pacífica...*, op. cit., p. 451; P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, op. cit., p. 289; C. T. Powell, *El camino...*, op. cit., p. 24; L. Calvo-Sotelo, *Memoria viva de la transición*, op. cit., p. 47.

⁵²⁷ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 155 i 157-158.

⁵²⁸ P. P. Grégorio, "Los inicios del cerco...", op. cit.

⁵²⁹ E. Belda, "23 de febrero de 1981: la reinterpretación jurídica de un suceso propio de períodos de transición", *Revista de Estudios Políticos*, núm. 155, 2012, p. 68.

⁵³⁰ C. Molinero; P. Ysàs, *La Transición: Historia y relatos*, op. cit., p. 209.

⁵³¹ J. C. Monedero, *La transición contada...*, op. cit., p. 152 i 155.

mateix autor atribueix als mitjans de comunicació la creació de tal concepció mítica i creu que és un error perquè implica obviar que el rei, un benèfic traïdor, havia fomentat el cop d'Estat inicialment⁵³². Ara bé, en contraposició a aquest tarannà crític, Paul Preston s'entrega a les alabances al rei i li reconeix el seu paper clau per frenar diversos cops d'Estat durant la seva trajectòria, molt especialment lloant el seu coratge a l'hora de defensar la Constitució i impedir el que denomina “Tejerazo”⁵³³.

En definitiva, val a dir que d'igual manera que a la resta del treball, l'objectiu principal ha estat analitzar els treballs científics més actualitzats sobre el present epígraf, però és precís destacar que la literatura al respecte del 23-F ha estat turbulenta i ha evolucionat fins al punt que Roberto Muñoz la divideix en cinc etapes: creació de la versió oficial (1981-1983), qüestionament de la versió oficial (1991-1999), rebuig de la versió oficial (2000-2004), caiguda d'interès pel fenomen (2006-2007) i oblit (2007-actualitat)⁵³⁴. Tanmateix, tot i els diferents canvis de percepció existeix una lectura interpretativa del 23-F que no tothom ha sabut valorar i que ha quedat en un segon pla: tal com diu Juan C. Monedero, Gutiérrez-Mellado, Carrillo i Suárez representaren la dignitat de la sobirania popular en no estirar-se a terra durant l'assalt al Congrés dels Diputats⁵³⁵, i Paul Preston va més enllà per emprar-ho com a prova que el president del govern no havia dimitit per covardia⁵³⁶.

---

⁵³² *Ibidem*, p. 158.

⁵³³ P. Preston, “The monarchy of Juan Carlos...”, *op. cit.*, p. 27 i 37.

⁵³⁴ R. Muñoz, “Un análisis incompleto de un acontecimiento excepcional: la literatura sobre el golpe de Estado del 23-F (1981-2014)”, *Historiografías, revista de historia y teoría*, núm. 9, 2015, p. 81-109.

⁵³⁵ J. C. Monedero, *La transición contada...*, *op. cit.*, p. 154.

⁵³⁶ P. Preston, *El triunfo de la democracia...*, *op. cit.*, p. 269.

6. Conclusions.

Un cop dut a terme l'Estat de la Qüestió, en clau d'estudi historiogràfic, referent a la figura política d'Adolfo Suárez entre els anys 1976 i 1981, es disposa del bagatge necessari per recuperar la hipòtesi subjacent als fonaments del present Treball de Final de Grau i abordar-la amb criteris científics: ¿la presidència d'Adolfo Suárez a l'Estat espanyol va obrir les portes a una experiència de canvi i veritable reforma, o pel contrari es va limitar a la immutabilitat per continuar amb el llegat que Francisco Franco havia deixat a la seva mort el 1975?

D'entrada, seria absurd afirmar que el període en qüestió no estigué marcat per reformes destacables, ja que d'haver estat així molts dels subapartats tractats no haurien tingut raó de ser i no haurien gaudit de l'ampli interès que, com s'ha vist, múltiples historiadors i altres científics socials hi han dedicat, malgrat això no exclou, és clar, que cadascun d'ells hagi emprat una o altra perspectiva per enfocar i interpretar la naturalesa de les polítiques suaristes: si aquestes van ser ideades pel propi executiu de govern, si Suárez es va apropiat del programa polític de l'oposició antifranchista, si la mobilització social va jugar un paper determinant a l'hora de pressionar perquè Suárez i el seu equip impulsessin unes estratègies de canvi i no altres, etc. Per consegüent, tal constatació sobre l'esperit reformista invalida al seu torn una hipotètica immutabilitat predominant en el període de govern de Suárez, i si bé aquestes consideracions sobre la dicotomia entre canvi o continuïtat fan que hom s'inclini a pensar en una indiscutible prevalència del primer sobre la segona, val a dir que aquesta és una lectura en termes generals que, a fi de comptes, no aporta res de nou al coneixement historiogràfic actual. Així, com a solució a la problemàtica en qüestió i en base al que s'ha pogut analitzar fins al moment al treball, sembla ser que el veritable potencial de la disjuntiva plantejada a la hipòtesi d'estudi es pot obtenir a través de fixar-se en quin va ser el grau d'implantació del projecte reformista de Suárez, atès que s'ha pogut copsar com aquest no va tenir una cobertura total sobre tots els àmbits esperats i, com a resultat, alguns aspectes van poder romandre com a herència de la dictadura franquista, mentre en d'altres casos es van assolir certs indicis de ruptura vers el passat però que, per haver estat posats en pràctica pel sector oberturista del règim, han de ser considerats com a reformistes. A desenvolupar i argumentar aquestes tesis es dedicarà la resta d'aquest apartat conclusiu, per mitjà d'apreciacions concretes relatives a diferents camps on la Transició hi va fer acte de presència.

Si hom atén a l'aprovació de la LRP a les darreries de 1976 -la primera mesura reformista de l'era Suárez-, evidentment que aquesta va presentar la voluntat de superar el sistema de la democràcia orgànica instaurada pel Franquisme d'ençà es va donar a conèixer com una llei dinàmica per a assolir una reforma i no com una llei estàtica de reforma sobre un estat de les coses ja existent, però la seva intrínseca ambigüïtat a l'hora d'establir a quin tipus de comicis electorals es donaria pas per escollir el nou poder bicameral -substitut de les Corts franquistes- i, encara més, fets tals com que els partits

de l'oposició seguissin essent il·legals, que el referèndum de la LRP fos controlat per alcaldes i governadors civils integrats al *Movimiento* o que no es tolerés la campanya abstencionista de les forces de tradició democràtica, precisen posar de manifest que el Franquisme no va ser desmantellat en la seva totalitat i que per tant perduraren alguns indicis d'immutabilitat.

Així mateix, la Setmana Negra o Setmana Tràgica viscuda a finals de gener de 1977 hauria de ser entesa com una reacció violenta de sectors socials tant de l'esquerra radical com de la ultradreta envers el compromís que l'administració Suárez segellà amb l'estratègia del canvi, i per tant, si van existir actituds de contestació armada tan dantesques com la Matança d'Atocha, això porta a pensar que la causa que els havia provocat -és a dir, el projecte reformista- estava experimentant ja una consolidació notòria o, si més no, es temia que la democratització s'assolís a curt termini per mitjà de mesures que estaven a les antípodes del *búnker* franquista, com ara la legalització del PCE que acabaria tenint lloc a l'abril de 1977 i que comportaria anar més enllà del marc primigeni de la reforma, fins al punt que significaria un trencament polític i simbòlic respecte al Franquisme que impedeix parlar, en aquest cas particular, d'una suposada immutabilitat. Tanmateix, tornant a la violència que va precedir a la legalització del PCE, la visió canònica i oficial ha pretès silenciar-la juntament amb la sembrada durant la resta de la Transició, potser amb l'ànim de mostrar que l'agitació armada havia arribat al seu final amb la mort de Franco i conformant així el mite de la Transició pacífica, desmentit posteriorment per diversos historiadors que, sense anar més lluny, han remarcat que la violència hauria romàs immutable inclús en les forces d'ordre públic, on la policia seguiria mostrant un comportament de brutalitat repressiva marcadament franquista.

En analitzar les eleccions generals del 15 de juny de 1977, un estès consens s'ha imposat en termes de considerar-les l'inici d'una nova etapa que enterrava el règim de Franco, però aquest argument no impedeix matisar que no foren celebrades en un ambient democràtic per motius tals com la perdurabilitat d'un cens no actualitzat, que els joves no poguessin votar fins als vint-i-un anys, que molts presos polítics no haguessin estat posats en llibertat i que tots els partits situats més a l'esquerra de la ideologia del PCE romanguessin prohibits. Fer una convocatòria electoral després de quaranta-un anys sense exercir el sufragi universal en una urna fou un gran pas endavant per a la societat espanyola, però això no exclou que la reforma de Suárez tingués aspectes limitats i hagués de conviure, almenys durant un temps més, amb determinades rèmores de l'època franquista que obstaculitzaven l'assentament d'una democràcia on tothom pogués partir d'una igualtat d'oportunitats. Igualment, en el marc de la Catalunya posterior al 15-J, en un principi semblava que s'imposarien els aires continuistes de l'anterior règim atès que Suárez tenia en ment crear, des de la preminent posició de líder del govern de l'Estat, un *Consejo General de Cataluña* que res tenia a veure amb la Generalitat que la majoria de l'electorat català havia reclamat implícitament amb el seu vot socialista, comunista o nacionalista a les urnes, però el desenllaç final presenta una extralimitació

del marc reformista comparable al de la legalització del PCE, d'ençà el permís per restablir la Generalitat -símbol de la Catalunya pre 1714 i sobretot de la II República-, representà una ruptura envers aquella ideologia franquista que l'havia abolit el 1939. Per tant, Suárez, en tant que exfranquista d'origen castellà havia interpretat erròniament la importància emblemàtica que la catalanitat atorgava a la institució en qüestió, però després ho va poder corregir fixant-se -en sentit figurat- en la direcció cap a on bufava el vent, malgrat els encara arrelats prejudicis franquistes d'una *Cataluña rojoseparatista* el portaren a establir com a *conditio sine qua non* per restaurar-la el retorn del president Josep Tarradellas, essent una jugada mestra que mantindria a ratlla a les forces d'esquerres victorioses del 15-J a Catalunya.

Pel que respecta a la Llei d'Amnistia, objecte de gran controvèrsia entre els historiadors i juristes que l'han estudiat a consciència, va ser capaç de deslegitimar la jurisprudència franquista en tant que reconeixeria la inexistència dels delictes que aquesta havia imputat a determinades persones. Així les coses, hom pot considerar que el reformisme suarista impulsat per les demandes d'amnistia als carrers fou certament satisfactori en tal sentit, però aquesta seria una visió esbiaixada si no es tingués en compte les contrapartides que se'n van derivar: per la naturalesa de la llei no s'hi pogueren acollir ni els militars de la UMD, ni les dones acusades d'adulteri o avortament, ni tampoc els simpatitzants d'extrema dreta que havien emprat la violència després del desembre de 1976, mentre en canvi sí que s'hi van poder acollir els funcionaris i col·laboradors de les autoritats franquistes que havien comès delictes criminals durant la dictadura, a diferència del cas portuguès on la Revolució dels Clavells (1974) va despertar una fervor popular que acabà per jutjar a alguns agents de la repressora *Policía Internacional e de Defesa do Estado* (PIDE). A Espanya, doncs, amnistiar va implicar també oblidar.

Tampoc és menys important el cas dels *Pactos de la Moncloa*, que es van enfocar a l'afer econòmic. Realment, en aquest camp l'únic aspecte lloable de l'etapa prèvia raïa en el miracle econòmic experimentat a la dècada de 1960, impulsat per les mesures tecnòcrates i liberalitzadores del *Desarrollismo* però que no haurien arribat a bon port de no haver existit grans esforços de la gent normal i corrent que, a base de treballar, contribuïren al creixement exponencial del país. Tanmateix, cal entendre que la crisi del petroli encetada el 1973 posaria fi a tal desenvolupament, generant certa insatisfacció social perquè feu sortir a la llum les rigideses i mancances d'una economia tardofranquista incapaç d'afrontar la recessió. Així, aquest fou el sistema econòmic obtingut del règim anterior per l'Espanya de la Transició, força distant de l'economia social de mercat que era característica de la resta de països occidentals, i cal entendre que l'executiu Suárez treballà des del primer moment per posar fi a aquesta immutabilitat econòmica tot cercant vies per a la reforma, les quals fracassaren en diferents intents fins que el president copsà la necessitat de no actuar en solitari sinó acordar diverses mesures de xoc amb l'oposició. A efectes pràctics, els *Pactos de la Moncloa* van materialitzar-se en el control inflacionari i l'equilibri de la balança per compte corrent, però en

canvi l'acció reformista no va reeixir en combatre l'atur creixent pel marc de crisi internacional i caldria esperar fins ben entrada la dècada de 1980 per revertir la situació heretada.

Finalment, en relació a la redacció d'una Carta Magna que definís el sistema democràtic al qual s'aspirava arribar, és oportú destacar que primerament la reforma no semblava ser gaire esperançadora: Suárez pretenia impulsar un projecte poc rupturista conegut com a *Constitución de Gades*, que entraria en vigor a càrrec d'una UCD que esperava conquerir la majoria absoluta el 1977. Aquesta aplicació en règim, certament, d'imposició, recorda no endebades un procedir de caire franquista on la UCD hauria actuat com si fos un partit únic i Suárez com un dictador, sense tenir en compte les possibles aportacions que la resta de partits poguessin fer al document constitucional. Tanmateix, si a fi de comptes no va tenir lloc aquesta immutabilitat antidemocràtica és perquè la UCD no va obtenir l'àmplia majoria electoral que requeria per a fer-ho, i així la nova estratègia passaria per trobar un consens transversal -per alguns, no més que un pacte amb el vell règim franquista- entre les forces polítiques amb representació parlamentària, el qual per aconseguir que cada partit renunciés a interessos particulars en favor d'un acord general, ha portat a concebre la definitiva Constitució de 1978 com el punt àlgid del reformisme suarista, expressat en l'explícita derogació de les *Leyes Fundamentales* que anihilà l'ordre franquista. En addició, en base a l'assumpte territorial contemplat a la Constitució es posarien les bases per a l'Estat de les Autonomies, on el més encertat és percebre com les demandes nacionals de Catalunya i el País Basc, silenciades durant la dictadura, tornaren a revifar per desintegrar l'Estat centralista i uninacional, i després, qui sap si per acabar de superar la concepció territorial de l'espanyolisme franquista, o bé per apaivagar la preeminència de les nacionalitats històriques, el govern Suárez va estendre el *café para todos*.

Per tot plegat, reprenent la hipòtesi sobre si el període de govern de Suárez va estar marcat pel reformisme o bé per la immutabilitat, els arguments esgrimits fins a aquest punt justifiquen que no hi va haver ni una cosa ni l'altra de forma homogènia, sinó que allà on la reforma no va arribar hi perduraren certes rèmores del passat franquista (p.ex.: eleccions del 15-J), mentre que en d'altres casos el propi transcurs dels fets va fer inviable, per molt que es desitgés, el manteniment del continuisme, existint doncs una pressió conjuntural capaç de forçar l'avenç reformista de Suárez fins a ultrapassar els límits originalment ideats (p.ex.: legalització del PCE o restabliment de la Generalitat de Catalunya). Altrament, val a dir que si no es desenvolupà una ruptura en tots els sentits és perquè Suárez i els *fontaneros* que governaren entre 1976 i 1981 foren, tal com diu el refrany castellà, *los mismos perros con distintos collares* que havien integrat les estructures de poder franquistes, a més que certs àmbits de l'administració funcional estigueren mancats d'una profunda depuració, d'acord amb el que s'evidencia en l'estructura judicial que conservà els càrrecs de molts jutges i fiscals antics col·laboradors de la dictadura. Per raons com aquestes, doncs, tampoc

és d'estranyar que terminològicament alguns autors defensin que al Franquisme no el va seguir un règim democràtic sinó el Postfranquisme: de fet, si hi ha quelcom que per sobre de tot fou sagrat, intocable i indiscutible, romanent immutable fins als nostres dies, és la monarquia espanyola que, designada per Franco amb intencions successòries, adoptà voluntats democratitzadores només perquè afavoriria els seus interessos de supervivència, i si bé als inicis de la Transició el titular de la Corona emprà a Suárez com el botxí que executa les ordres del seu superior, cal entendre que a mesura que avancés el període transitiu, el president del govern es dotaria de l'autonomia necessària per emprendre tots i cadascun dels canvis que li han fet merèixer un lloc de reconeixement a la història de l'Espanya contemporània, al capdavant d'un projecte que no tothom hauria tingut l'habilitat, la destresa, la valentia ni l'astúcia de liderar de la manera com es va fer.

Per tant, no es pot sinó concloure que sempre i quan fou possible Suárez va donar prioritat a aplicar els plans reformistes de l'oberturisme del règim, però quan la situació el sobrepassà també fou capaç de demostrar les seves qualitats d'estadista i s'hi intentà posar a l'altura tot reconfigurant els límits de la reforma -reeixint unes vegades, fracassant en d'altres-, i davant la particularitat que aquesta forma de procedir suposa, per realitzar el present Estat de la Qüestió s'ha fet evident la necessitat de contrastar unes obres bibliogràfiques amb altres fins al més mínim detall, davant la facilitat amb què un autor pot allunyar-se del rigor científic i transmetre, voluntària o involuntàriament, una interpretació parcial, tendenciosa o d'influència política sobre l'objecte d'estudi: Adolfo Suárez.

7. Apèndix.

•**Figura núm. 1:** Quadre recopilatori on s'hi recullen les quatre principals vies de sortida i canvi polític a partir de la mort de Francisco Franco el 1975.

CUADRO 1		
Continuistas	Inmovilismo de la derecha	Fuerza Nueva, Hermandad Alfér. Provisionales, Conf. Nac. Ex Combatientes, Guerrilleros Cristo Rey, CEDADE
	Continuismo	Arias, Asocs. Políticas
Reformistas	Centristas reformistas	Areilza, Fraga, Garrigues
	Democristianos	FPD, Grupos diversos democristianos
Rupturistas	PSOE, PSP, FCE, PSUC, PTE, ORT, MC, ID, PNV, UDC, CDC, ERC, PSC-R, PSC-C	
Revolucionarios	LCR, PC m-l, ETA	

Elaboración propia

Font: SOLÉ, EULÀLIA. *Con y contra Suárez: voladura controlada del aparato franquista y de la ruptura*, Barcelona, Flor del Viento Ediciones, 2009, p. 30.

•**Figura núm. 2:** Per desmitificar el relat modèlic i idealitzat de la Transició pacífica, a continuació s'adjunten alguns dels càlculs estadístics efectuats per Sophie Baby per posar de manifest, segons diferents variables, fins a quin punt Transició i violència política van anar de la mà entre els anys 1975 i 1982.

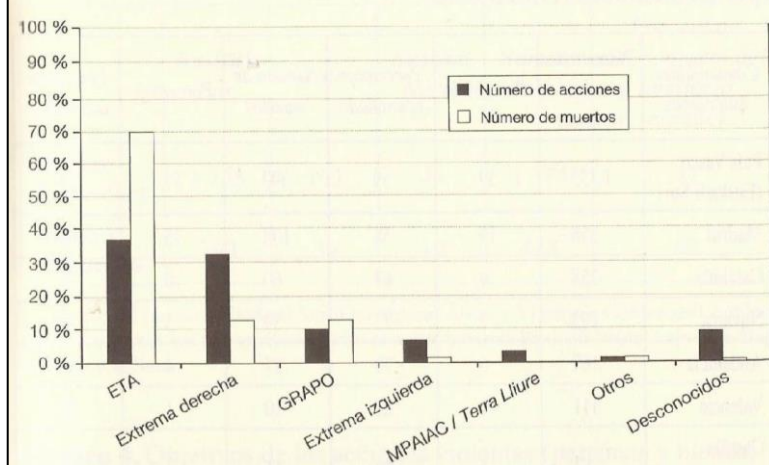
Cuadro 4. Violencias contestatarias y violencias de Estado			
	<i>Violencia contestataria</i>	<i>Violencia de Estado</i>	<i>Total</i>
Número de muertos	536	178	714
Porcentaje	5	25	100%

Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 95.

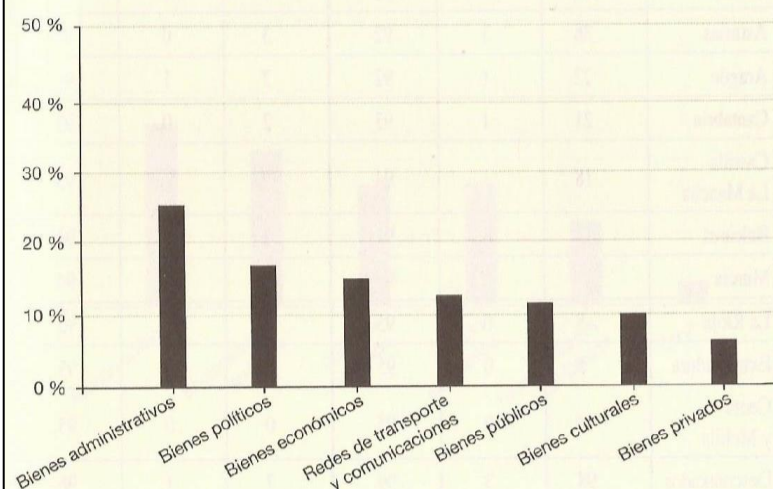
Cuadro 5. Actores de las violencias contestatarias

Actor	Nacionalistas			Extrema izquierda			Extrema derecha	Otros	Desconocidos	Total
	ETA	MPAIAC/ Terra Lliure	Subtotal	GRAPO	Otros	Subtotal				
Número de acciones	1.020	106	1.126	286	202	488	890	43	227	2.774
Número de muertos	376	1	377	66	9	75	67	10	7	536

Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 96.

Gráfico 2. Actores de las violencias contestatarias (1)

Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 97.

Gráfico 3. Daños materiales causados por los actos de violencia*

* Los cálculos se han elaborado partiendo de las 1.165 acciones violentas que recoge nuestra base de datos y que afectan a bienes.

Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 97.

Cuadro 8. Víctimas mortales de las acciones violentas

Tipo de víctima	Civiles						Autoridades civiles	Cuerpos armados				Terroristas	Total
	Civil anónimo	Civil político	Administración	Empresario	Delincuente	Total		Ejército	Guardia Civil	Policía	Total		
Número total de muertos	205	70	19	20	48	362	19	41	115	108	264	69	714
Porcentaje	29	10	3	3	7	51	3	6	16	15	37	10	100%
Número de muertos imputable únicamente a la violencia protestataria	117	58	19	20	3	217	18	41	115	106	262	39	536
Porcentaje	22	11	4	4	1	40	3	8	21	20	49	7	100%

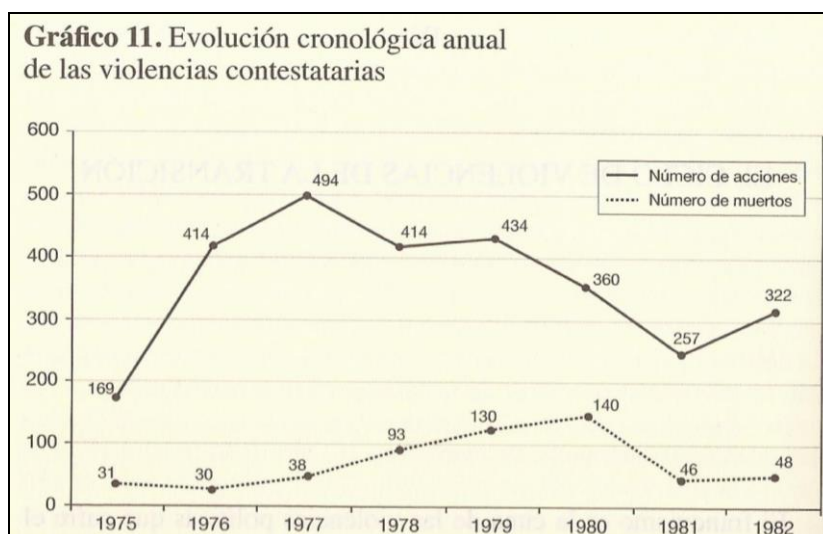
Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 100.

Cuadro 9. Objetivos de las acciones violentas (personas y bienes)

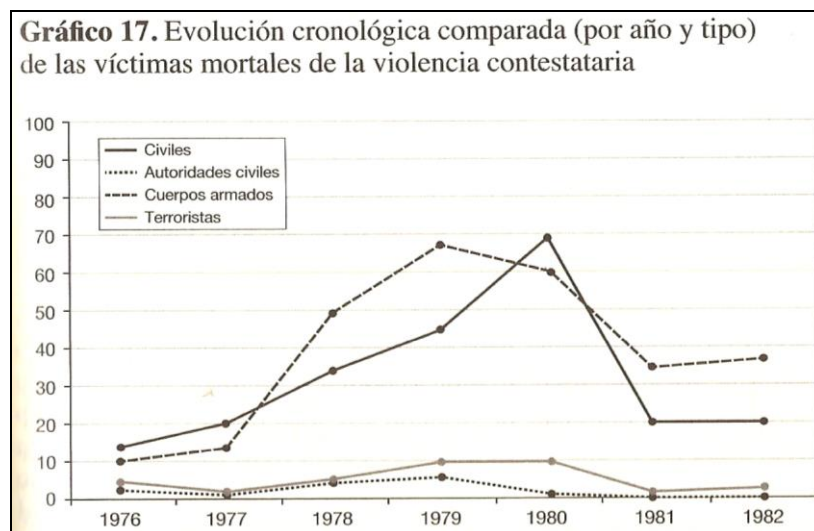
Número de acciones / tipo de blanco	Sociedad civil						Cuerpos armados	Representantes civiles del Estado	Otros	Total*
	Anónima	Política (vector directo)	Política (vector indirecto)	Subtotal política	Económica	Subtotal				
Personas	367	220	126	346	73	786	372	127	107	1.392
Bienes	314	229	229	458	460	1.232	183	240	—	1.655
Total	681	449	355	804	533	2.018	555	367	107	3.047

* El total es ligeramente superior al número de acciones perpetradas dado que algunas de ellas afectan simultáneamente a un bien y a una persona de diferente naturaleza.

Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 101.

Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 244.

Font: BABY, SOPHIE. *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, Madrid, Ediciones Akal, 2018, p. 287.

•**Figura núm. 3:** Per desmitificar el relat modèlic i idealitzat de la Transició pacífica, a continuació s'adjunta, com a proposta alternativa a la de Sophie Baby, una taula on s'organitzen les dades aportades per Xavier Casals a partir d'un estudi de Paloma Aguilar.

Període de violència política: 01/01/1975 – 31/12/1982	
504 víctimes mortals	
92,6% per accions terroristes	De les quals, a càrrec d'ETA: 71,6%
3,8% per incidents a manifestacions, disturbis o enfrontaments	

Font: Elaboració pròpia, a partir de: CASALS, XAVIER. *La Transición española. El voto ignorado de las armas*, Barcelona, Ediciones de Pasado y Presente, 2016, p. 14-15.

•**Figura núm. 4:** Taula on s'hi classifiquen les cinc famílies ideològiques principals que articulaven la UCD, acompanyades dels percentatges que representava cadascuna dins la coalició electoral l'any 1977.

CUADRO 3.- PROCEDENCIA IDEOLÓGICA DE LOS DIPUTADOS DE UCD EN 1977	
Democristiano	29,8%
Liberales	13,3%
Socialdemócratas	11,5%
Independientes (Movimiento Nacional)	34,5%
Regionalistas	11,5%

Font: SOTO, ÁLVARO. “Las derechas en el laberinto. En busca de un proyecto realista y democrático”, dins de: REDERO, MANUEL. *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2017, p. 45.

• **Figura núm. 5:** L’abast de la llei d’amnistia del 15 d’octubre de 1977 va ser el següent:

“Se amnistiaban todos los actos de intencionalidad política, cualquiera que hubiera sido su resultado, tipificados como delitos y faltas realizados antes del 16 de diciembre de 1976, y todos los de la misma naturaleza entre esa fecha y el 15 de junio de 1977 «cuando en su intencionalidad política se aprecie además un móvil de restablecimiento de las libertades públicas o de reivindicación de autonomías de los pueblos de España», y todos los realizados hasta el 6 de octubre si no habían supuesto violencia grave contra la vida o la integridad de las personas, considerando, además, que se entendería por el momento de la realización del acto «aquel en el que se inició la actividad criminal». Amnistiar los actos «cualquiera que hubiera sido el resultado» hasta diciembre de 1976, extender la amnistía hasta el 15 de junio cuando la intencionalidad hubiera sido restablecer las libertades o reivindicar la autonomía y considerar la fecha de inicio de la actividad y no la del acto ejecutado implicaba asegurarse que saldrían de las cárceles todos los presos políticos antifranquistas que quedaran en ellas, incluidos quienes habían continuado ejecutando actos violentos hasta el momento, particularmente los miembros de ETA”.

Font: MOLINERO, CARME; YSÀS, PERE. *La Transición: Historia y relatos*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 2018, p. 149-150.

• **Figura núm. 6:** Quadre relatiu a la taxa de desocupació creixent entre 1976 i 1982.

Evolución del desempleo entre 1976 y 1982 (en miles)				
	<i>Población ocupada</i>	<i>Población desocupada</i>	<i>Tasa de paro</i>	<i>Tasa de actividad</i>
1976	12.161,4	632,0	4,9	50,3*
1978	11.824,5	998,6	7,8	49,8
1980	11.135,8	1.620,3	12,7	48,7
1982	10.777,9	2.234,8	17,2	48,1

* Corresponde a 1977.

Fuente: INE, Encuesta de Población Activa (4.º trimestre del año).

Los datos de tasa de actividad en *De los Pactos de La Moncloa al AES*, CCOO, Madrid, 1989, p. 233.

Font: MOLINERO, CARME; YSÀS, PERE. *La Transición: Historia y relatos*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 2018, p. 215.

•**Figura núm. 7:** Article 151 de la Constitució Espanyola, relatiu a la *via especial o ràpida* d'accés a l'autonomia.

- “1. No será preciso dejar transcurrir el plazo de cinco años, a que se refiere el apartado 2 del artículo 148, cuando la iniciativa del proceso autonómico sea acordada dentro del plazo del artículo 143.2, además de por las Diputaciones o los órganos interinsulares correspondientes, por las tres cuartas partes de los municipios de cada una de las provincias afectadas que representen, al menos, la mayoría del censo electoral de cada una de ellas y dicha iniciativa sea ratificada mediante referéndum por el voto afirmativo de la mayoría absoluta de los electores de cada provincia en los términos que establezca una ley orgánica.*
- 2. En el supuesto previsto en el apartado anterior, el procedimiento para la elaboración del Estatuto será el siguiente:*
  - 1.º El Gobierno convocará a todos los Diputados y Senadores elegidos en las circunscripciones comprendidas en el ámbito territorial que pretenda acceder al autogobierno, para que se constituyan en Asamblea, a los solos efectos de elaborar el correspondiente proyecto de Estatuto de autonomía, mediante el acuerdo de la mayoría absoluta de sus miembros.*
  - 2.º Aprobado el proyecto de Estatuto por la Asamblea de Parlamentarios, se remitirá a la Comisión Constitucional del Congreso, la cual, dentro del plazo de dos meses, lo examinará con el concurso y asistencia de una delegación de la Asamblea proponente para determinar de común acuerdo su formulación definitiva.*
  - 3.º Si se alcanzare dicho acuerdo, el texto resultante será sometido a referéndum del cuerpo electoral de las provincias comprendidas en el ámbito territorial del proyectado Estatuto.*
  - 4.º Si el proyecto de Estatuto es aprobado en cada provincia por la mayoría de los votos válidamente emitidos, será elevado a las Cortes Generales. Los plenos de ambas Cámaras decidirán sobre el texto mediante un voto de ratificación. Aprobado el Estatuto, el Rey lo sancionará y lo promulgará como ley.*
  - 5.º De no alcanzarse el acuerdo a que se refiere el apartado 2 de este número, el proyecto de Estatuto será tramitado como proyecto de ley ante las Cortes Generales. El texto aprobado por éstas será sometido a referéndum del cuerpo electoral de las provincias comprendidas en el ámbito territorial del proyectado Estatuto. En caso de ser aprobado por la mayoría de los votos válidamente emitidos en cada provincia, procederá su promulgación en los términos del párrafo anterior.*
- 3. En los casos de los párrafos 4.º y 5.º del apartado anterior, la no aprobación del proyecto de Estatuto por una o varias provincias no impedirá la constitución entre las restantes de la*

Comunidad Autónoma proyectada, en la forma que establezca la ley orgánica prevista en el apartado 1 de este artículo”.

Font: CONSTITUCIÓN ESPAÑOLA. BOE, 29 de desembre de 1978, núm. 311, p. 29335.

•**Figura núm. 8:** Article 143 de la Constitució Espanyola, relatiu a la *via general o lenta* d'accés a l'autonomia.

- “1. *En el ejercicio del derecho a la autonomía reconocido en el artículo 2 de la Constitución, las provincias limítrofes con características históricas, culturales y económicas comunes, los territorios insulares y las provincias con entidad regional histórica podrán acceder a su autogobierno y constituirse en Comunidades Autónomas con arreglo a lo previsto en este Título y en los respectivos Estatutos.*
2. *La iniciativa del proceso autonómico corresponde a todas las Diputaciones interesadas o al órgano interinsular correspondiente y a las dos terceras partes de los municipios cuya población represente, al menos, la mayoría del censo electoral de cada provincia o isla. Estos requisitos deberán ser cumplidos en el plazo de seis meses desde el primer acuerdo adoptado al respecto por alguna de las Corporaciones locales interesadas.*
3. *La iniciativa, en caso de no prosperar, solamente podrá reiterarse pasados cinco años”.*

Font: CONSTITUCIÓN ESPAÑOLA. BOE, 29 de desembre de 1978, núm. 311, p. 29332.

•**Figura núm. 9:** Quadres relatius al nombre de diputats d'UCD per als períodes 1977-1979 (legislatura constituent) i 1979-1982 (I legislatura democràtica) que havien desenvolupat, o no, algun paper funcional en el marc de l'anterior dictadura franquista.

CUADRO 4.1 <i>Participación en el régimen de Franco de los diputados de UCD por facción (1977-1979)</i>				
Facción	Política	Administrativa	Sin participación	Total
Independientes	31	11	15	57
Socialdemócratas	6	6	6	18
Regionalistas	11	4	2	17
Partido Popular	7	3	13	23
Tácitos	2	1	4	7
Democristianos	6	4	11	21
Liberales	2	6	14	22
<i>Total</i>	65	35	65	165

Font: HOPKIN, JONATHAN. *El partido de la transición: Ascenso y caída de la UCD*, Madrid, Acento Editorial, 2000, p. 148.

CUADRO 4.2 *Participación en el régimen de Franco de los diputados de UCD por facción (1979-1982)*

Facción	Política	Administrativa	Sin participación	Total
Independientes	32	13	13	58
Socialdemócratas	6	7	10	23
Regionalistas	8	6	1	15
Partido Popular	6	7	13	26
Tácitos	3	—	1	4
Democristianos	7	2	15	24
Liberales	1	6	11	18
<i>Total</i>	63	41	64	168

Font: HOPKIN, JONATHAN. *El partido de la transición: Ascenso y caída de la UCD*, Madrid, Acento Editorial, 2000, p. 149.

8. Bibliografia.

- ALBERTÍ, ENOCH. “La Constitució espanyola de 1978 i l'Estat autonòmic”, *Idees: Revista de temes contemporanis*, núm. 4, 1999, p. 25-35.
- APARICIO, VÍCTOR. “La violencia política en la historiografía sobre la Transición”, *Vínculos de Historia*, núm. 6, 2017, p. 328-351.
- BABY, SOPHIE. “Estado y violencia en la transición española. Las violencias policiales”, dins de: BABY, SOPHIE; COMPAGNON, OLIVIER; GONZÁLEZ, EDUARDO (eds.). *Violencia y transiciones políticas a finales del siglo XX. Europa del Sur-América Latina*, Madrid, Casa de Velázquez, 2009, p. 179-198.
- *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975-1982)*, traducció de Tomás Fernández i Beatriz Eguibar, Madrid, Ediciones Akal, 2018.
- BELDA, ENRIQUE. “23 de febrero de 1981: la reinterpretación jurídica de un suceso propio de períodos de transición”, *Revista de Estudios Políticos*, núm. 155, 2012, p. 41-70.
- BERNECKER, WALTHER L. “El papel político del rey Juan Carlos en la transición”, traducció de Zitta Moncada, *Revista de Estudios Políticos*, núm. 92, 1996, p. 113-137.
- BLANCO, ROBERTO L. “Del consenso constitucional a la descentralización política”, dins de: M. REDERO (ed.), *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 101-142.
- BONNÍN, PERE. *Adolfo Suárez*, Barcelona, Ediciones B, 2004.
- CABRERA, MERCEDES. “Los Pactos de la Moncloa: acuerdos políticos frente a la crisis”, *Historia y Política*, núm. 26, 2011, p. 81-110.
- CALVO-SOTELO, LEOPOLDO. *Memoria viva de la transición*, Barcelona, Plaza & Janés / Cambio 16, 1990.
- CANALES, DANIEL. “El relato canónico de la Transición. El uso del pasado como guía para el presente”, *El Futuro del Pasado. Revista Electrónica de Historia*, núm. 4, 2013, p. 513-532.
- CASALS, XAVIER. *El fascismo: entre el legado de Franco y la modernidad de Le Pen (1975-1997)*, Madrid, Ediciones Destino, 1998.
- *La tentación neofascista en España*, Barcelona, Plaza & Janés, 1998.
- “¿Existió una «estrategia de la tensión» en España?”, *Historia del presente*, núm. 14, 2009, p. 25-38.
- *La Transición española. El voto ignorado de las armas*, Barcelona, Pasado y Presente, 2016.

- CASANOVA, JOSÉ. “Las enseñanzas de la transición democrática en España”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 15-54.
- CERCAS, JAVIER. *Anatomía de un instante*, Barcelona, Random House Mondadori, 2009.
- CLARET, JAUME. “El «problema catalán» durante la primera Transición”, *Ayer*, núm. 106, 2017, p. 265-289.
- CLEMENTE, JOSEP C. *Historias de la transición, 1973-1981. El fin del apagón*, Madrid, Editorial Fundamentos, 1994.
- CONSTITUCIÓN ESPAÑOLA. BOE, 29 de diciembre de 1978, núm. 311.
- CONTRERAS, MANUEL; CEBRIÁN, ENRIQUE. “La ley para la Reforma Política: memoria y legitimidad en los inicios de la Transición española a la democracia”, *Revista de Estudios Políticos*, núm. 168, 2015, p. 77-114.
- CUESTA, JOSEFINA. “Recuerdo, silencio y amnistía en la Transición y en la democracia españolas (1975-2006)”, *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 25, 2007, p. 125-165.
- DE LA GALA, ELENA. “Visiones de la Transición española a la democracia. Una revisión historiográfica”, *Tiempo Presente. Revista de Historia*, núm. 5, 2017, p. 49-69.
- DOMÈNECH, XAVIER. “El cambio político (1962-1976). Materiales para una perspectiva desde abajo”, *Historia del presente*, núm. 1, 2002, p. 46-67.
- “Tempus Fugit. Las memorias de la transición”, *Mientras Tanto*, núm. 104-105, 2007, p. 51-57.
- “El PCE en el proceso de cambio político. La voluntad de ser arte y parte”, *Viento Sur: Por una izquierda alternativa*, núm. 115, 2011, p. 95-104.
- ESCULIES, JOAN. “Tarradellas, fin de partida del sueño bilateral catalán”, *Revista Universitaria de Historia Militar*, vol. 7, núm. 13, 2018, p. 257-278.
- ESTEFANÍA, JOAQUÍN. “La Transición realmente existente y la Transición perfecta”, dins de: PRADERA, JAVIER. *La Transición española y la democracia*, Madrid, Fondo de Cultura Económica de España, 2014, p. 7-46.
- FONTANA, JOSEP. *La construcció de la identitat: reflexions sobre el passat i sobre el present*, Barcelona, Editorial Base, 2006.
- “Los comunistas ante la transición”, *Mientras Tanto*, núm. 104-105, 2007, p. 23-37.
- *La formació d’una identitat. Una història de Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2015.
- FUENTES, JUAN F. *Adolfo Suárez: Biografía política*, Barcelona, Editorial Planeta, 2011.

- GALIANA, VICENT. “«Pacífica y modélica». Notas para una revisión del papel de la izquierda armada en la Transición española”, *Revista de Historia Social y de las Mentalidades*, vol. 22, núm. 2, 2018, p. 55-72.
- GARÍ, DOMINGO. “Tanatopolítica bajo el franquismo y la transición”, *Hispania Nova*, núm. 12, 2014, p. 114-141.
- GRÉGORIO, PIERRE P. “Los inicios del cerco a Adolfo Suárez”, *Cahiers de civilisation espagnole contemporaine* [En línea], núm. 3, 2008. Publicat el 20 de juny de 2011, consultat el 18 de maig de 2019. Disponible a: <http://journals.openedition.org/ccec/2559>.
- GONZÁLEZ, JUAN M. “La violencia política de la extrema derecha durante la transición española (1975-1982)”, dins de: NAVAJAS, CARLOS; ITURRIAGA, DIEGO (eds.), *Coetánea: Actas del III Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo*, Logroño, Universidad de la Rioja, 2012, p. 365-376.
- GUIRAO, FERNANDO; GAVÍN, VÍCTOR. “La dimensione internazionale della transizione politica spagnola (1969-1982). Quale ruolo giocarono la Comunità Europea y gli Stati Uniti?”, dins de: DEL PERO, MARIO; GAVÍN, VÍCTOR; GUIRAO, FERNANDO; VARSORI, ANTONIO. *Democrazie. L'Europa meridionale e la fine delle dittature*, Milà, Le Monnier, 2010, p. 173-264.
- “La Comunidad Europea y la transición española (1975-1977)”, dins de: BLANCO, CRISTINA; MUÑOZ, SUSANA (dirs.). *Converging pathways: Spain and the European integration process*, Brussel·les, P.I.E. Peter Lang, 2013, p. 159-197.
- HOPKIN, JONATHAN. “La desintegración de la Unión de Centro Democrático: una interpretación organizativa”, *Revista de Estudios Políticos*, núm. 81, 1993, p.185-210.
- *El partido de la transición: Ascenso y caída de la UCD*, traducció de María Dolores Crispín, Madrid, Acento Editorial, 2000.
- “From Consensus to Competition: Changing Conceptions of Democracy in the Spanish Transition”, *Competing Conceptions of Democracy in the Practice of Politics, ECPR Joint Sessions*, Copenhagen, del 14 al 19 d'abril del 2000, p. 22. Disponible a: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/485f508d-399a-436a-8b82-e9ffa3c0b050.pdf>.
- HUNEEUS, CARLOS. *La Unión de Centro Democrático y la transición a la democracia en España*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas / Siglo XXI de España Editores, 1985.
- JULIÁ, SANTOS. “La estrategia de la tensión”, dins de: JULIÁ, SANTOS; PRADERA, JAVIER; PRIETO, JOAQUÍN (coords.). *Memoria de la Transición*, Madrid, Editorial Taurus, 1996, p. 185-188.

- “España plural y el estado de las autonomías”, dins de: REY, ADOLFO (coord.), *Cátedra Jorge Juan: ciclo de conferencias. Curso 2006-2007*, A Coruña, Servizo de Publicacións Universidade da Coruña, 2008, p. 153-172.
- “Cosas que de la transición se cuentan”, *Ayer*, núm. 79, 2010, p. 297-319.
- “Adolfo Suárez: el desencanto”, dins de: REDERO, MANUEL (ed.). *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 301-316.
- *Transición: Historia de una política española (1937-2017)*, Barcelona, Galaxia Gutenberg, 2017.
- LINZ, JUAN J. “Transiciones a la democracia”, *REIS: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 51, 1990, p. 7-34.
- LO CASCIO, PAOLA. “Una Constitució per a molts escenaris. El debat sobre l’article 2 i el Títol VIII de la Constitució espanyola del 1978”, dins de: BAGUR, JOEL; Díez, XAVIER. *La gran desil·lusió: una revisió crítica de la transició als Països Catalans*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa, 2005, p. 89-104.
- LÓPEZ, CARLOS. “Europeísmo y oposición: Alianza Popular y la adhesión de España a la CEE (1976-1985)”, *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 29, 2007, p. 279-296.
- MAYAYO, ANDREU. “Els parlamentaris (i la parlamentària) de la «Comissió dels Vint»”, *Idees: Revista de temes contemporanis*, núm. 4, 1999, p. 35-53.
- “El restabliment de la Generalitat”, *Àmbits de Política i Societat*, núm. 23, 2002, p. 25-32.
- *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*, Catarroja, Editorial Afers, 2002.
- MOLINERO, CARME. “Treinta años después. La Transición revisada”, dins de: MOLINERO, CARME (ed.). *La Transición, treinta años después: De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Barcelona, Ediciones Península, 2006, p. 9-26.
- ; YSÀS, PERE. *La cuestión catalana. Cataluña en la transición española*, Barcelona, Editorial Crítica, 2014.
- ; YSÀS, PERE. “Un proceso policéntrico. La transición de la dictadura a la democracia en España”, *Avances del Cesor*, vol. 12, núm. 12, 2015, p. 189-207.
- “Los primeros gobiernos de la monarquía y la «cuestión catalana»”, dins de: REDERO, MANUEL (ed.). *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 143-172.
- ; YSÀS, PERE. *La Transición: Historia y relatos*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 2018.

- MONEDERO, JUAN C. *La Transición contada a nuestros padres: Nocturno de la democracia española*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 2011.
- MORÁN, GREGORIO. *Adolfo Suárez: Historia de una ambición*, Barcelona, Editorial Planeta, 1979.
- MUÑOZ, ROBERTO. “Las Fuerzas Armadas y la legalización del PCE”, *Rubrica Contemporanea*, vol. 2, núm. 4, 2013, p. 101-120.
- “Un análisis incompleto de un acontecimiento excepcional: la literatura sobre el golpe de Estado del 23-F (1981-2014)”, *Historiografías, revista de historia y teoría*, núm. 9, 2015, p. 81-109.
- NÚÑEZ, RAFAEL. “El héroe perjuro: los casos de Suárez y Juan Carlos I”, *La Albolafia: Revista de Humanidades y Cultura*, núm. 13, 2018, p. 125-148.
- ÓNEGA, FERNANDO. *Puedo prometer y prometo: Mis años con Adolfo Suárez*, Barcelona, Plaza & Janés Editores, 2013.
- ORTIZ, MANUEL. “Un partido político para la reforma: La UCD de Adolfo Suárez (1976-1982)”, dins de: QUIROSA-CHEYROUZE, RAFAEL. *Los partidos en la Transición: Las organizaciones políticas en la construcción de la democracia española*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2013, p. 185-200.
- PANTOJA, ANTONIO. “El discurso político de Adolfo Suárez durante la Transición. Aplicaciones metodológicas”, *Tejuelo. Didáctica de la Lengua y la Literatura. Educación*, núm. 5, 2009, p. 86-122.
- PASAMAR, GONZALO. “¿Cómo nos han contado la Transición? Política, memoria e historiografía (1978-1996)”, *Ayer*, núm. 99, 2015, p. 225-249.
- “Los relatos escépticos sobre la Transición española: origen y claves políticas e interpretativas”, *Les Cahiers de Framespa* [En línia], núm. 27, 2018, p.4. Publicat l'1 de juny de 2018, consultat el 16 d'abril de 2019. Disponible a:
https://zaguan.unizar.es/record/71072/files/texto_completo.pdf?version=1.
- PASTOR, JAIME. “La Ley de Amnistía, un fruto especialmente amargo y duradero del «consenso» de la Transición”, *Viento Sur*, núm. 10, 2010, p. 103-106.
- POWELL, CHARLES T. *Adolfo Suárez. El presidente que se hizo a sí mismo*, Barcelona, Ediciones B, 2004.
- *El camino a la democracia en España*, Madrid, CEU Ediciones, 2006.
- PRESTON, PAUL. “The monarchy of Juan Carlos: from dictator's dream to democratic realities”, dins de: BALFOUR, SEBASTIAN (ed.), *The Politics of Contemporary Spain*, Londres, Routledge, 2005, p. 27-38.

- *El triunfo de la democracia en España*, traducció de Manuel Vázquez, Barcelona, Editorial Debate, 2018.
- PUELL DE LA VILLA, FERNANDO. “El presidente Suárez y las Fuerzas Armadas (1976-1981), dins de: REDERO, MANUEL (ed.), *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 173-202.
- PUJOL, ENRIC. *Josep Tarradellas: El retorn del president (juny-desembre 1977)*, Barcelona, Edicions DAU, 2016.
- REDERO, MANUEL. “Apuntes para una interpretación de la transición política en España”, *Ayer*, núm. 36, 1999, p. 261-281.
- ; PÉREZ, TOMÁS. “Sindicalismo y transición política en España”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 189-222.
- ; PÉREZ, TOMÁS. “La lógica de la reforma consensuada en la transición política española”, *Studia Zamorensia*, núm. 3, 1996, p. 273-280.
- SÁNCHEZ, MARÍA C. “La idea de nación española a través de los discursos de Adolfo Suárez”, *La Historia: lost in translation? Actas del XIII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea, Albacete, 21 a 23 de septiembre de 2016*, p. 197-208.
- SANTACANA, CARLES. *Josep Tarradellas. L'Exili 2 (1954-1977)*, Barcelona, Edicions DAU, 2015.
- SASTRE, CAYO. “La transición política en España: una sociedad desmovilizada”, *REIS: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 80, 1997, p. 33-68.
- SEGADO, FRANCISCO. “El camino a las elecciones de 1977: el primer Gobierno de Adolfo Suárez en las viñetas de la prensa diaria”, *HISPANIA: Revista Española de Historia*, vol. 69, núm. 232, 2009, p. 477-512.
- SEGURA, ANTONI. “L'Estatut i la reorganització autonòmica de l'estat: el context històric”, *Idees: Revista de temes contemporanis*, núm. 4, 1999, p. 7-24.
- SERRANO, JOSÉ M. “Crisis económica y transición política”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 135-164.
- SOLÉ, EULÀLIA. *Con y contra Suárez: voladura controlada del aparato franquista y de la ruptura*, Barcelona, Flor del Viento Ediciones, 2009.
- SOTO, ÁLVARO. “De las Cortes orgánicas a las Cortes democráticas”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 109-134.
- “Va haver-hi transició? Arguments per a un debat”, *Segle XX. Revista catalana d'història*, núm. 2, 2009, p. 137-152.

- “Ni modélica ni fracasada. La transición a la democracia en España: 1975-1982”, *Índice Histórico Español*, núm. 125, 2012, p. 117-156.
- “Las derechas en el laberinto. En busca de un proyecto realista y democrático”, dins de: REDERO, MANUEL (ed.). *Adolfo Suárez y la transición política*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2017, p. 15-54.
- TUSELL, JAVIER. “La transición española a la democracia desde un punto de vista comparativo”, *Cuenta y razón*, núm. 41, 1988, p. 109-120.
- UGARTE, JAVIER. “¿Legado del franquismo? Tiempo de contar”, dins de: MOLINERO, CARMÉ (ed.), *La Transición, treinta años después: De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Barcelona, Ediciones Península, 2006, p. 185-228.
- YSÀS, PERE. “Democracia y autonomía en la transición española”, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 77-108.
- “El Estado de las Autonomías: orígenes y configuración”, dins de: NAVAJAS, CARLOS (coord.). *Actas del III Simposio de Historia Actual*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2000, vol. I, p. 101-126.
- “La Transición española. Luces y sombras”, *Ayer*, núm. 79, 2010, p. 31-57
- “Ni modèlica ni immodèlica. La transició des de la historiografia”, *Franquisme & Transició*, núm. 1, 2013, p. 273-287.